

Leidraad Landschap en Cultuurhistorie

ONTWIKKELEN MET RUIMTELIJKE
KWALITEIT

Besluit

Nr. 27

Provinciale Staten van Noord-Holland;

gelezen de voordracht van Gedeputeerde Staten van 16 februari 2010,

gelet op:

- de Structuurvisie Noord-Holland 2040;
- de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (PRVS);
- de inhoud van de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie; en
- de beantwoording en verwerking van de binnengekomen reacties tijdens de consultatieronde

besluiten:

om de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie als onderdeel van het uitvoeringsprogramma van de Structuurvisie Noord-Holland 2040 vast te stellen met daarin opgenomen de volgende wijzigingen:

Amendement 8-27:

Vuurtorens te vermelden in hoofdstuk 5.1.1.6 (blz. 32) als object van bovenlokaal belang.

Amendement 8-32:

Aan het ontwerpbesluit nr. 27 een tweede lid toe te voegen waarvan de tekst luidt: "met betrekking tot het functioneren van de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie ontvangen Provinciale Staten ieder twee jaar een evaluatieverslag inclusief een rapportage over de knelpunten bij het gebruik ten behoeve van de uitvoering van de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie". Het eerste evaluatieverslag wordt uitgebracht in het najaar van 2012.

Amendement 8-15:

Dat de term beleidsnota waar bedoeld wordt de aanduiding leidraad in combinatie met de tekst landschap en cultuurhistorie met leidraad te wijzigen.

Haarlem, 21 juni 2010

Provinciale Staten voornoemd,

 , vicevoorzitter

 , statengriffier

Leidraad Landschap en Cultuurhistorie

ONTWIKKELEN MET RUIMTELIJKE KWALITEIT

Colofon

Uitgave

Provincie Noord-Holland
Directie Beleid
Postbus 123 | 2000 MD Haarlem
Tel.: 023 514 31 43 | Fax: 023 514 40 40
www.noord-holland.nl
post@noord-holland.nl

Betrokken sectoren

Cultuur en Cultuurhistorie
Ruimtelijke Inrichting
Milieu
Natuur, Recreatie en Landschap

Met bijdragen van

Bosch Slabbers
la4sale
Urban Synergy
Steffen Nijhuis (TU Delft)

Drukwerk

Thieme Grafimedia Groep

Haarlem, september 2010

VOORWOORD

De grote variëteit aan landschappen, dorpen en de bijbehorende cultuurhistorie maken Noord-Holland uniek. Het landschap is te zien als een compositie. Alle specifieke onderdelen samen geven een gebied een eigen karakter en identiteit. Molens, dijken en stolpen herinneren ons aan het verleden en proberen zich staande te houden en zichtbaar te blijven in de stroom aan ontwikkelingen die op hen afkomt. De provincie wil de kwaliteit en diversiteit van het Noord-Hollands landschap en de dorpen behouden en ontwikkelen. Daarom heeft het begrip ruimtelijke kwaliteit een belangrijke plek gekregen in de nieuwe Structuurvisie Noord-Holland 2040 en de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie.

Ons uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen is “ontwikkelen met behoud van identiteit en kwaliteit”. Dat betekent dat wij ons bewust moeten zijn van de karakteristieke eigenschappen van de verschillende landschappen en de dorpen. En dat we die kwaliteiten als uitgangspunt van ruimtelijke plannen moeten nemen. Dit zet ontwikkelingen niet op slot. We willen voorkomen dat nieuwe ontwikkelingen in het buitengebied worden gepland die binnen bestaand bebouwd gebied een plek zouden kunnen krijgen. Bij noodzakelijke uitbreiding vinden wij het van groot belang dat deze een bijdrage levert aan de identiteit en kwaliteit van de specifieke plek.

Deze leidraad helpt bij het opstellen van ruimtelijke plannen en wordt door de provincie gebruikt bij ontheffingsaanvragen op grond van de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie bij ruimtelijke ontwikkelingen buiten het Bestaand Bebouwd Gebied. De provinciale visie op ruimtelijke kwaliteit en de kernkwaliteiten van de verschillende landschappen en dorpen van Noord-Holland zijn vastgelegd in de leidraad. De leidraad is een uitwerking van het eerdere beleidskader Landschap en Cultuurhistorie. Het bevat geen nieuwe uitgangspunten of kwaliteiten, met uitzondering van de begrippen “openheid” en “dorps-DNA”. Verder zijn de aardkundige waarden toegevoegd aan de leidraad.

De provincie werkt aan een nieuwe digitale kaart, gebaseerd op de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW-kaart). Deze kaart neemt de informatie uit deze leidraad als uitgangspunt, aangevuld met inspirerende achtergrondinformatie.

Ik vertrouw erop dat deze leidraad handreikingen en inspiratie biedt bij het opstellen van ruimtelijke plannen en aanmoedigt om zorgvuldig met de kwaliteiten van het Noord-Hollandse landschap om te gaan.

Laila Driessen
Cedeputeerde Ruimtelijke Ordening

INHOUD

INLEIDING	8
1 Inleiding	9
1.1 Waarom deze leidraad?	9
1.1.1 Ruimtelijke kwaliteit	9
1.1.2 Rol Provincie Noord-Holland	10
1.1.3 Verordening	10
1.1.4 Toepassing	11
1.2 Leeswijzer	11
BELEID	12
2 Kernkwaliteiten van het landschap	13
2.1 Landschapstypen als basis	13
2.2 Ingrediënten ruimtelijke kwaliteit	13
2.2.1 Aardkundige waarden	13
2.2.2 Archeologische waarden	13
2.2.3 Tijdsdiepte	16
2.2.4 Historische structuurlijnen	16
2.2.5 Cultuurhistorische objecten	17
2.2.6 Openheid	19
2.2.7 Stilte en donkerte	26
2.2.8 Dorps-DNA	29
3 Ontwerpgericht Beleid	33
3.1 Uitgangspunten	33
3.2 Sturing	33
4 Landschapstypen	35
4.1 Strandwallen- en strandvlaktenlandschap	35
4.2 Jonge duinlandschap	39
4.3 Keileemlandschap	43
4.4 Aandijkingenlandschap	47
4.5 Oude zeekeilandschap	51
4.6 Droogmakerijenlandschap	55
4.7 Stuwwallenlandschap	59
4.8 Veenpolderlandschap	63
4.9 Veenrivierenlandschap	67
5 Structuurdragers van provinciaal belang	71
5.1 Grote militaire structuren	71
5.1.1 Nieuwe Hollandse Waterlinie	71
5.1.2 Stelling van Amsterdam	71
5.1.3 Stelling Den Helder	71
5.1.4 Atlantikwall	71
5.2 Industrieel erfgoed Noordzeekanaal gebied	73

INHOUD

5.3 Historische dijken	75
5.3.1 Westfriese omringdijk	75
5.3.2 Noorder IJ- en zeedijken	75
5.3.3 Zuider IJ- Zeedijken	77
5.3.4 Wierdijk	77
5.3.5 Afsluitdijk	77
5.4 Historische waterwegen	77
5.4.1 Noordhollandsch Kanaal	77
5.4.2 Trekvaarten	77
5.5 Historische spoorlijnen	79
5.6 Stolpboerderijen	79
5.7 Molens	79
5.8 Bakens in het landschap	82
5.8.1 Kerktorens	82
5.8.2 Vuurtorens	82
5.8.3 Watertorens	82
5.9 Landgoederen	82
5.10 Provinciaal beschermde structuren	83
5.11 Provinciale monumenten	83
6 Beleid van hogere overheden	85
6.1 Rijksoverheid	85
6.1.1 Belvédère	85
6.1.2 Rijksbeschermde gezichten	85
6.1.3 Wet op de archeologische monumentenzorg	85
6.1.4 Rijksbufferzones	85
6.1.5 Snelwegpanorama's	87
6.1.6 Nationale landschappen	87
6.1.6.1 Stelling van Amsterdam	87
6.1.6.2 Nieuwe Hollandse Waterlinie	91
6.1.6.3 Laag Holland	93
6.1.6.4 Groene Hart	93
6.1.6.5 Arkemheen Eemland	95
6.2 UNESCO	97
7 Overzicht beleidslijnen	100
BIJLAGEN	108
Bijlage 1 - openheid	109
Voorbeeld 1: Hoogbouw in Noord-Holland	109
Voorbeeld 2: Zichtbaarheid van windturbines	110
Bijlage 2 - Voorbeelduitwerkingen dorps-DNA	112
Vb 1: Ontwikkeling Egmond-Binnen - Bosch Slabbers	112
Vb 2: Dorpsherstel Ursem - Ia4sale	114
Vb 3: Ontwikkelingskansen Hauwert - Urban Synergy	116

INLEIDING

1 INLEIDING

1.1 WAAROM DEZE LEIDRAAD?

Noord-Holland heeft een grote variëteit aan landschappen en een rijke cultuurhistorie. De lange ontwikkelingsgeschiedenis van de provincie is goed terug te zien in de verschillende landschappen met hun kenmerkende elementen, patronen en structuren. De historische objecten en structuren zijn uniek en geven identiteit aan het gebied: molens, stolpen, droogmakerijen, de Westfriese Omringdijk en de Stelling van Amsterdam, maar ook vele honderden archeologische vindplaatsen uit verschillende perioden. Het Noord-Hollandse landschap leeft en blijft zich voortdurend ontwikkelen.

Nieuwe functies en eisen brengen met zich mee dat de inrichting en het gebruik van het stedelijk en landelijk gebied voortdurend moeten worden aangepast. Nieuwe elementen en structuren worden aan het landschap toegevoegd terwijl oude verdwijnen. Soms gaan deze ontwikkelingen ten koste van landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten, het 'gebiedseigene'.

De Provincie Noord-Holland wil ruimte bieden aan nieuwe ontwikkelingen en tegelijkertijd verantwoord omgaan met het verleden. De provincie wil de Noord-Hollandse landschappen optimaal gebruiken door hun kenmerkende kwaliteiten te benutten bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Het basisuitgangspunt van ons beleid is dan ook 'behoud door ontwikkeling'. Nieuwe ruimtelijke plannen¹ houden rekening met de ontwikkelingsgeschiedenis, de bebouwingskarakteristiek en de inpassing in de ruimere omgeving. Meetpunt hiervoor is de voorliggende leidraad Landschap en Cultuurhistorie, waarin wij onze visie op de gewenste ruimtelijke kwaliteit hebben vastgelegd. Deze vernieuwde leidraad is een uitwerking van het in 2006 vastgestelde Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie, dat werd gebruikt als leidraad voor

ruimtelijke plannen als bestemmingsplannen, beeldkwaliteitsplannen en structuurplannen. Daarnaast bood het handreikingen en inspiratie aan gemeenten om landschap en cultuurhistorie als uitgangspunt te gebruiken bij planvorming.

In het kader van de Structuurvisie Noord-Holland 2040 en de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (PRVS) is het beleidskader aangepast. Het oude beleidskader is aangevuld met een aantal onderwerpen die van belang zijn voor de ruimtelijke kwaliteit van Noord-Holland, te weten aardkundige waarden, openheid, stilte en donkerte en dorps-DNA. Daarnaast is gekozen voor een nieuwe indeling van de leidraad. Waar het beleidskader voorheen vanuit regio's was opgebouwd, is nu per landschaptype duidelijk aangegeven welke kernkwaliteiten wij als provincie belangrijk vinden en hoe wij hierop willen sturen.

1.1.1 Ruimtelijke kwaliteit

De laatste jaren is de belangstelling voor ruimtelijke kwaliteit sterk toegenomen. In de Structuurvisie Noord-Holland 2040 is ruimtelijke kwaliteit² benoemd als een van de drie hoofdbelangen. Voor een aantrekkelijk leef- en vestigingsklimaat is het belangrijk dat de grote variëteit aan cultuur- en natuurlandschappen behouden blijft en verder wordt ontwikkeld. Met de voorliggende leidraad borduurt de Provincie Noord-Holland voort op eerdere beleidsnota's waarin ruimtelijke kwaliteit al een centrale plaats innam. Zo werden Beeldkwaliteitsplannen met het in 2004 vastgestelde Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord verplicht gesteld als onderbouwing van alle nieuwe ontwikkelingen in het landelijk gebied. Dit beleid geldt inmiddels voor heel Noord-Holland. Ruimtelijke kwaliteit heeft drie dimensies: gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde³.

¹ Onder ruimtelijke plannen wordt hier verstaan: bestemmingsplannen (ex artikel 3.1 Wro), beheersverordeningen (ex artikel 3.38 Wro), projectbesluiten (ex artikel 3.10 Wro en 3.27 Wro), inpassingsplannen (ex artikel 3.26 Wro) en uitwerkings- of wijzigingsplannen (ex artikel 3.6, lid 1 sub a en b Wro).

² Beleidslijnen in de Provinciale Structuurvisie 2009 aangaande Ruimtelijke Kwaliteit: 1) behoud en ontwikkeling van Noord-Hollandse cultuurlandschappen, 2) behoud en ontwikkeling van natuurgebieden, en 3) behoud en ontwikkelingen van groen om de stad.

³ Gebruikswaarde: doelmatigheid en functionele samenhang; Toekomstwaarde: duurzaamheid, aanpasbaarheid, beheersbaarheid; Belevingswaarde: diversiteit, identiteit, schoonheid. Hierbij

Lange tijd lag de focus met name op de functionele gebruikswaarde en de toekomstwaarde ('duurzaamheid'). De belevingswaarde wordt in toenemende mate echter als essentiële kwaliteitsdimensie onderkend. Het besef is gegroeid dat meer expliciete aandacht voor de belevingswaarden van de gebouwde en niet gebouwde leefomgeving nodig is. Dit komt doordat men inmiddels de economische dimensie van de belevingswaarde erkent: in de (internationale) concurrentieslag tussen steden en regio's, zullen alleen op langere termijn die gebieden die voldoende ruimtelijke kwaliteit kunnen bieden aan bewoners, werkenden en bezoekers meedoen.

In de operationalisering van het begrip 'ruimtelijke kwaliteit' volgt de provincie een vaste koers: ruimtelijke kwaliteit is gedefinieerd vanuit 'identiteit', die verankerd ligt in de aanwezige kwaliteiten van landschap en cultuurhistorie. De provinciale filosofie is dat gebieden niet op slot moeten worden gezet en nieuwe ontwikkelingen mogelijk zijn, mits deze aansluiten bij de aanwezige grote variatie aan kwaliteiten die de landschappen en nederzettingen van Noord-Holland typeren.

Deze lijn is met deze leidraad doorgezet. De beschrijvingen van (fundamentele) kwaliteiten in de verschillende landschapstypen zijn niet gewijzigd. Wel zijn de beleidslijnen in de voorliggende leidraad explicieter verwoord, omdat de verplichting tot het maken van beeldkwaliteitsplannen is komen te vervallen. Dit neemt niet weg dat opstellers van ruimtelijke plannen dezelfde verantwoording afleggen als voorheen met de beeldkwaliteitsplannen wat betreft landschap en cultuurhistorie. De toelichting bij bestemmingsplannen moet verantwoording geven van de mate waarin nieuwe functies rekening houden met de ontwikkelingsgeschiedenis van het landschap, de ordeningsprincipes van het landschap, de bebouwingskarakteristieken en de bestaande kwaliteiten van het gebied (inclusief de ondergrond). Zoals eerder aangegeven heeft de provincie een verdiepingsslag uitgevoerd op een aantal belangrijke facetten, met name op openheid en 'dorps-DNA': openheid omdat de aantasting en nivellering hiervan aanleiding geeft tot veel maatschappelijke reacties ('verrommeling') en 'dorps-DNA' omdat wij concrete handvatten willen bieden voor dorps ontwikkelingen met behoud van identiteit, conform de karakteristieke kenmerken van die dorpen.

1.1.2 Rol Provincie Noord-Holland

De Wet ruimtelijke ordening (Wro) voorziet in een stelsel

---

gaat het om begrijpelijkheid, leesbaarheid, het genieten van cultuurhistorie, rust en ruimte.

van verantwoordelijkheidsverdeling tussen rijk, provincies en gemeenten. In de structuurvisie heeft de provincie haar ruimtelijke toekomstvisie vastgelegd en heeft zij tevens aangegeven hoe zij deze visie denkt te realiseren. Uitgangspunt hierbij is dat de provincie aangeeft en motiveert wat haar provinciale belangen zijn. De structuurvisie is zelfbindend. Ten behoeve van de doorwerking van het in de structuurvisie vastgelegde beleid staan de provincie, naast de bekende bestuurlijke middelen, diverse juridische instrumenten ter beschikking, waaronder de provinciale verordening.

1.1.3 Verordening

De Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (PRVS) bevat algemene regels over de inhoud van bestemmingsplannen, projectbesluiten, beheersverordeningen, inpassingsplannen en uitwerkings- of wijzigingsplannen als bedoeld in de Wet ruimtelijke ordening. De onderwerpen in de verordening volgen uit de Provinciale Structuurvisie en het ontwerp-Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Amvb Ruimte).

Eén van die onderwerpen is het provinciaal belang 'Ruimtelijke Kwaliteit', ter borging waarvan in de verordening een regeling is opgenomen. Deze regeling bepaalt dat ontwikkelingen waarvoor een ontheffing noodzakelijk is (met name in het landelijk gebied) rekening houden met de in de verordening gestelde kwaliteitseisen. (artikel 15 PRVS). De voorliggende leidraad geeft richting aan het ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit.

Daarnaast zijn de beschrijvingen van de Nationale Landschappen en hun kernkwaliteiten in de leidraad opgenomen⁴.

1.1.4 Toepassing

De Leidraad Landschap en Cultuurhistorie geeft aan welke kernkwaliteiten van landschap en cultuurhistorie van provinciaal belang zijn. Provinciale Staten willen dat deze kwaliteiten op een zorgvuldige wijze worden meegenomen bij nieuwe ontwikkelingen waar nut en noodzaak van zijn onderbouwd. Het betreft ontwikkelingen zoals woningbouw, bedrijfsontwikkeling, natuur- en recreatieprojecten, infrastructuur etcetera. Of veranderingen wel of niet plaatsvinden is eigenlijk geen discussiepunt, het gaat om de wijze waarop, de mate waarin en de vormgeving ervan.

De provincie gebruikt deze leidraad bij de ontwikkeling van eigen ruimtelijke plannen en bij de beoordeling van de ruimtelijke kwaliteit van gemeentelijke plannen. Gedeputeerde Staten (GS) kunnen gemeenten ontheffing

---

⁴ Het opnemen van de beschrijving van de Nationale landschappen en hun kernkwaliteiten volgt uit het ontwerp-besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Amvb Ruimte).

verlenen voor ruimtelijke ontwikkelingen buiten bestaand bebouwd gebied, mits 'nut en noodzaak' van deze ruimtelijke ontwikkelingen door de gemeenten en initiatiefnemers van de plannen zijn aangetoond⁵. Als nut en noodzaak door hen is aangetoond zal de Adviescommissie Ruimtelijke Ontwikkeling (ARO) advies uitbrengen aan GS op het punt van ruimtelijke kwaliteit. De ARO bevat onafhankelijke deskundigen op, met name, de vakgebieden landschap, stedenbouw en cultuurhistorie en zal zich baseren op het provinciale beleid aangaande de identiteit van landschappen en nederzettingen. De onderhavige leidraad is het beleidsstuk waar de ARO haar adviezen op zal baseren. Dit laat uiteraard onverlet, dat er altijd sprake zal zijn van 'maatwerk' in de advisering en dat, gegeven dit beleid, de ARO-leden hun eigen deskundigheid en inzichten zullen inzetten bij de door hen uit te brengen adviezen.

De Leidraad Landschap en Cultuurhistorie biedt daarnaast handreikingen en inspiratie aan gemeenten om landschap en cultuurhistorie als uitgangspunt te gebruiken bij planvorming. De Provincie Noord-Holland ontwikkelt een nieuwe digitale kaart, gebaseerd op de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW-kaart). Deze kaart zal de informatie uit deze leidraad als uitgangspunt nemen.

1.2 LEESWIJZER

Centraal uitgangspunt in het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie in Noord-Holland is 'behoud door ontwikkeling'. Na de algemene inleiding in deel I, werken wij in deel II (Beleid) uit hoe aan dit uitgangspunt inhoud wordt gegeven.

Hoofdstuk 2 beschrijft de afzonderlijke ingrediënten van ruimtelijke kwaliteit (kernkwaliteiten) van het landschap. Per kernkwaliteit geven algemene beleidslijnen weer hoe met deze kwaliteiten om te gaan bij ruimtelijke planvorming. Daarnaast bundelt dit hoofdstuk de belangrijkste informatie in kaarten, op schaalniveau van de provincie.

Hoofdstuk 3 bespreekt hoe wij als provincie ontwerpgericht beleid nastreven en op welke wijze wij sturing willen geven aan nieuwe stedenbouwkundige ontwikkelingen.

Hoofdstuk 4 beschrijft de kernkwaliteiten in hun samenhang per landschapstype. Elk landschapstype wordt gekarakteriseerd aan de hand van de ondergrond, het landschap en het dorps-DNA.

Hoofdstuk 5 kenmerkt de structuurdragers van provinciaal belang. Voor deze structuurdragers is aangegeven hoe hiermee om te gaan bij ruimtelijke planvorming.

In hoofdstuk 6 is het relevante beleid van de hogere overheden (rijksoverheid en UNESCO) uiteengezet. Hier zijn ook de Nationale Landschappen in Noord-Holland beschreven.

Hoofdstuk 7 tot slot biedt een samenvatting van de beleidslijnen die in deze leidraad zijn opgenomen.

In de bijlage wordt het ontwerpgericht beleid, zoals uiteengezet in hoofdstuk 3, geïllustreerd met enkele uitgewerkte ontwerpgevallen. Deze voorbeelden bieden een handvat hoe men bij nieuwe ontwikkelingen in kan spelen op de landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken.

⁵ Dat wil zeggen dat de ontwikkeling – volgens de daarvoor gehanteerde monitor – aantoonbaar niet in bestaand stedelijk gebied kan worden gerealiseerd. Daarbij hoort ook dat plannen deel uitmaken van een gemeentelijke (structuur) visie en dat de plannen van gemeenten onderling in regionaal verband zijn afgestemd.

BELEID

De Schans op Texel (BoschSlabbers)

2 KERNKWALITEITEN VAN HET LANDSCHAP

De provincie omschrijft ruimtelijke kwaliteit aan de hand van kernkwaliteiten van het landschap. In dit hoofdstuk beschrijven wij de voornaamste kernkwaliteiten: aardkundige waarden, archeologische waarden en tijdsdiepte (tezamen ‘Ondergrond’), historische structuurlijnen, cultuurhistorische objecten, openheid en stilte en donkerte (tezamen ‘Landschaps-DNA’) en ‘Dorps-DNA’. In hoofdstukken 4 en 5 worden deze kernkwaliteiten uitgediept om de landschapstypen respectievelijk de structuurdragers van provinciaal belang te karakteriseren en hiermee het beleid uit te zetten.

2.1 LANDSCHAPSTYPEN ALS BASIS

Op regionale schaal zijn gebieden met een eigen identiteit zichtbaar. Onder identiteit verstaan wij een zoektocht naar eenheid, samenhang en essentie. Identiteit zit besloten in wat mensen herkennen. Het komt vaak voort uit een zekere traditie, een manier van doen. Identiteit overstijgt de subjectieve beoordeling van mooi en lelijk. De gebieden met een eigen identiteit hebben samenhang in ruimtelijke componenten zoals schaal, architectuur, patroon, vegetatie en cultuur(historische) componenten, zoals grondgebruik, historie en traditie. Deze gebieden vormen landschappelijke eenheden met eenzelfde essentie. Het sturen van ruimtelijke ontwikkelingen vanuit identiteit leidt tot meer variatie en tegelijk ook tot een grotere samenhang binnen de landschappelijke eenheden. Elk landschapstype heeft zijn eigen specifieke kernkwaliteiten. Op basis van de combinatie van deze eigenschappen kan onderscheid worden gemaakt tussen verschillende landschapstypen. De gehanteerde landschapstypering in deze leidraad is een typering en beschrijving met het accent op structuur en ontwikkeling van het landschap. De kernkwaliteiten zijn hieronder uiteengezet. In hoofdstuk 4 worden de kernkwaliteiten in samenhang beschreven voor de verschillende landschapstypen.

2.2 INGREDIËNTEN RUIMTELIJKE KWALITEIT

2.2.1 Aardkundige waarden

Een belangrijke component van het landschap is de

bodem. De verscheidenheid aan bodemeigenschappen die we nu aantreffen is het resultaat van de natuurlijke ontstaansgeschiedenis van de provincie Noord-Holland. Het gaat hierbij om de abiotische waarden van de bodem. Bovendien treffen we in de bodem sporen aan van het gebruik dat generaties voor ons achterlieten: de antropogene waarden van de bodem. Behoud van deze bodemeigenschappen betekent dat het nu en in de toekomst mogelijk is en blijft informatie aan de bodem te ontleen voor reconstructie van de ontstaanswijze van de Provincie Noord-Holland en de bewoningsgeschiedenis van de vroegere Noord-Hollanders. Behoud van de verscheidenheid aan bodemeigenschappen resulteert bovendien in het bewaren van een gevarieerd landschap dat vanuit het oogpunt van belevingswaarde hoog scoort: de esthetische functie van de bodem.

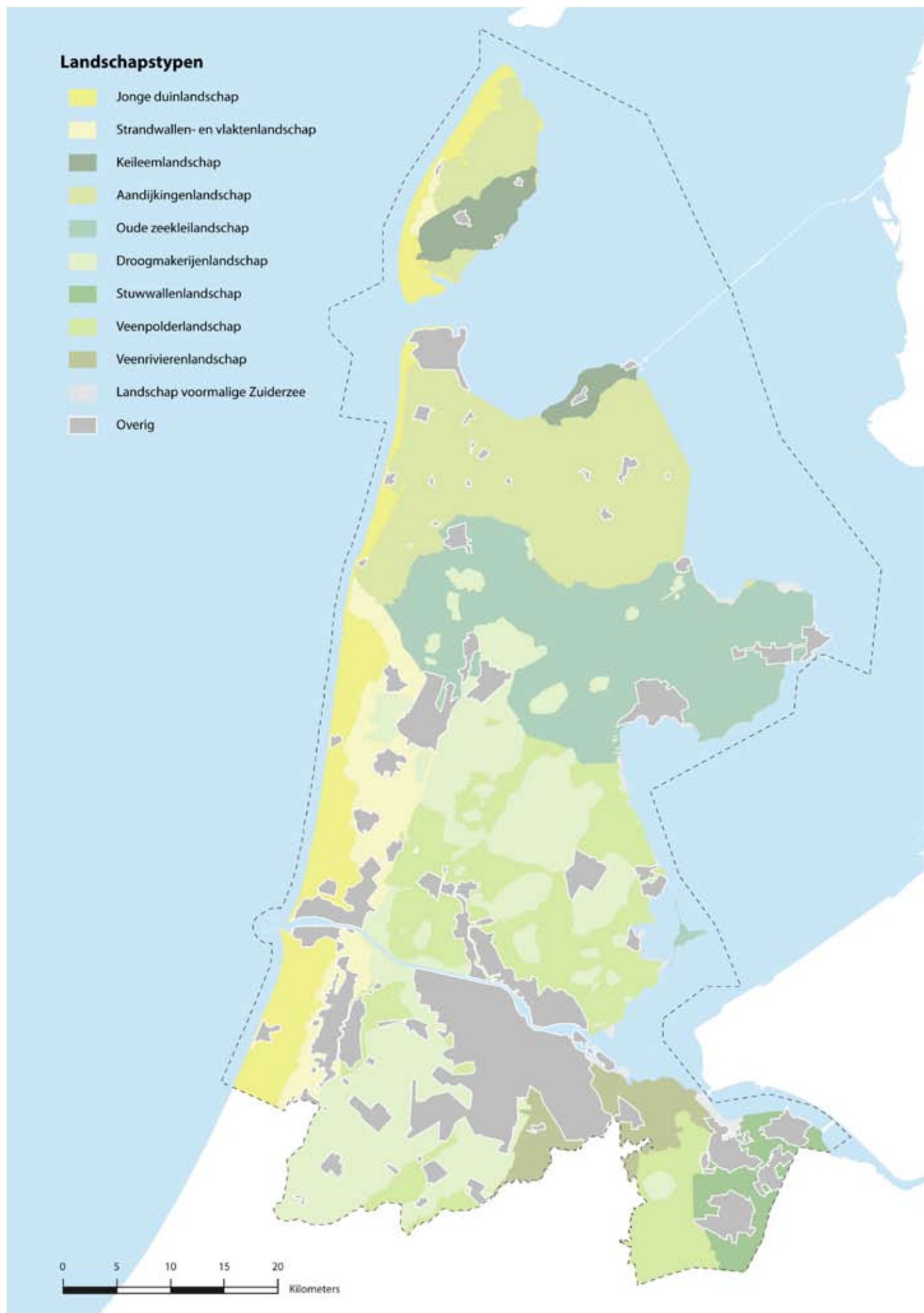
Beleidslijn

In het ‘Aardkundige waarden’ beleid is onderscheid gemaakt in ‘aardkundige monumenten’ en gebieden met ‘bijzondere aardkundige waarden’. De 17 aardkundige monumenten worden beschermd via de Provinciale Milieuvordering (PMV). Voor de 63 gebieden met bijzondere aardkundige waarden wordt het beleid ten aanzien van aardkundige waarden in acht genomen conform de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (PRVS). Voor een overzicht van de 63 gebieden zie het rapport ‘Actualisatie Intentieprogramma Bodembescherming’, inclusief Bijlagerapport (www.noord-holland.nl).

2.2.2 Archeologische waarden

De Provincie Noord-Holland wordt gekenmerkt door een rijk bodemarchief, waarvan de bewaarcondities over het algemeen gunstig zijn. Dat maakt dat bijna de gehele provincie een potentiële archeologische verwachting heeft.

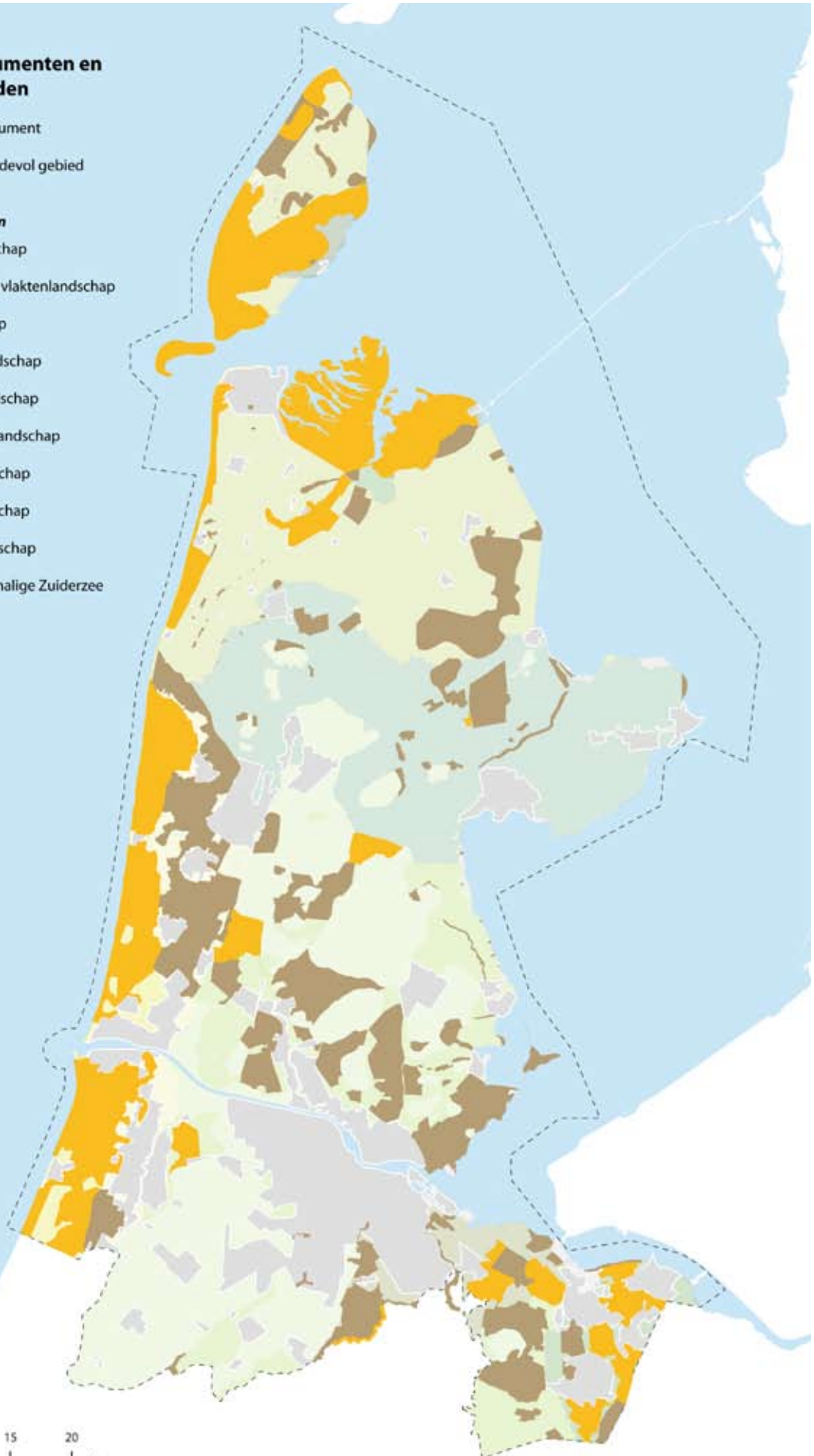
In het licht van de structuurvisie, waarbij de provincie haar eigen belang formuleert, is een aantal gebieden in Noord-Holland aan te wijzen die een bovenregionale archeologische waarde vertegenwoordigen. Deze gebieden bevatten waardevolle archeologische vindplaatsen en vertegenwoordigen in het algemeen een of enkele periodes en daarmee de kenmerkende bewoningsgeschiedenis van het gebied. Samen vormen deze gebieden een staalkaart van de vroege

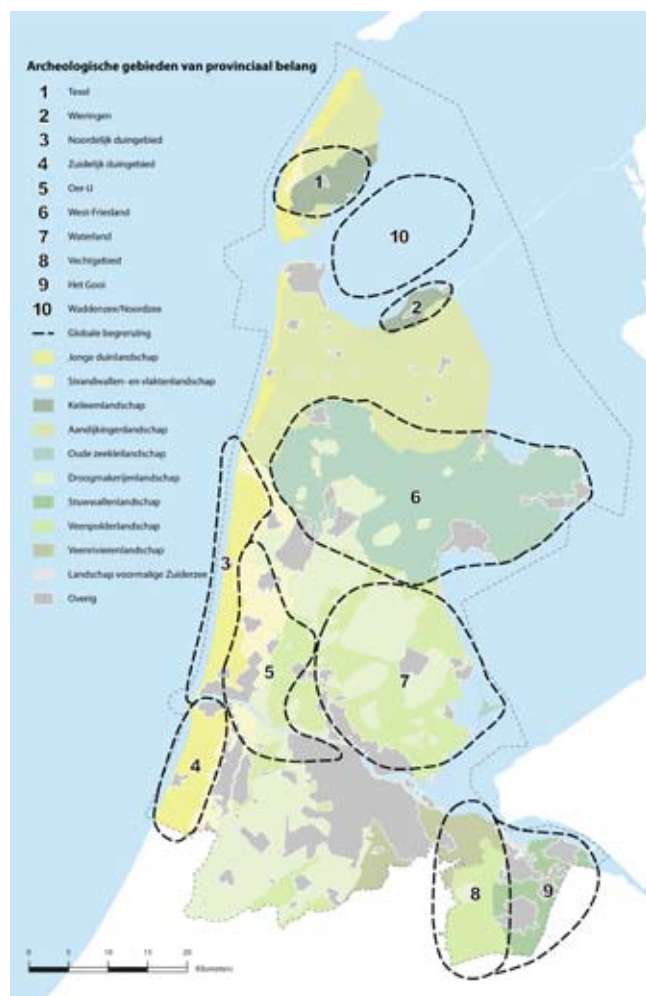

Aardkundige monumenten en waardevolle gebieden

- Aardkundig monument
- Aardkundig waardevol gebied

- Landschapstypen**
- Jonge duinlandschap
- Strandwallen- en vlaktenlandschap
- Keileemlandschap
- Aandijkingenlandschap
- Oude zeekleilandschap
- Droogmakerijenlandschap
- Stuwwallenlandschap
- Veenpolderlandschap
- Veenrivierenlandschap
- Landschap voormalige Zuiderzee
- Overig

bewoningsgeschiedenis van Noord-Holland. Deze geschiedenis is ook vandaag de dag vaak nog af te lezen in het huidige landschap.

De 10 gebieden van provinciaal belang zijn:

1. Texel
2. Wieringen
3. Noordelijk duingebied
4. Zuidelijk duingebied
5. Oer-IJ
6. West-Friesland
7. Waterland
8. Vechtstreek
9. Gooi
10. Waddenzee: de maritieme archeologie Texel

Gemeenten zijn wettelijk verplicht om bij ruimtelijke plannen voldoende rekening te houden met de te verwachte archeologische waarden en de bekende archeologische waarden (conform artikel 38a van de Monumentenwet). In het bestemmingsplan kan voor grondwerkzaamheden een aanlegvergunning worden opgenomen.

Beleidslijn

Als in bovenstaande gebieden van provinciaal belang het maatschappelijke belang dusdanig groot is dat de

waardevolle archeologische vindplaatsen aangetast moeten worden, vragen wij aan te geven op welke wijze archeologische waarden door compenserende maatregelen in het plan zijn ondergebracht. Dit kan bestaan uit een extra bescherming van waardevolle gebieden elders in het gebied (door bijvoorbeeld gebruik te maken van de gemeentelijke monumentenverordening) of de archeologische waarden mee te nemen in het ruimtelijke ontwerp van het plan. Boven op de wettelijke verplichting, is de compensatie bedoeld om in de door ons aangegeven archeologische gebieden extra aandacht te hebben voor het archeologische erfgoed (zowel in behoud als in het benutten van de aanwezige waarden bij de inrichting van een gebied).

De provincie ziet er bij de aangegeven archeologische gebieden op toe dat:

- het besluit en het archeologische onderzoek conform wetgeving wordt uitgevoerd;
- de motivering waarom een bodemingreep noodzakelijk is (aantonen noodzakelijk maatschappelijk belang);
- de onderbouwing voor compenserende maatregelen.

2.2.3 Tijdsdiepte

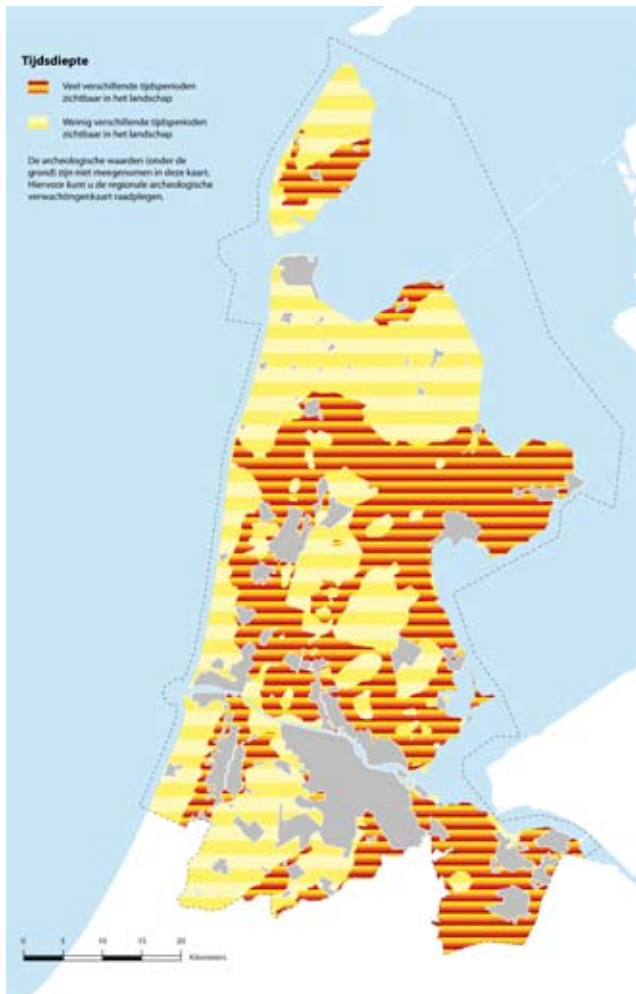
De tijdsdiepte van het landschap wordt bepaald door de mate waarin bewoningssporen in het landschap zichtbaar zijn gebleven. Hoe langer de bewoning heeft geduurd, hoe sterker de gelaagdheid en daarmee de tijdsdiepte. Zo hebben de jonge landschappen van droogmakerijen en aandijkningen, ontstaan tussen 1600 en 1930, een minder sterke gelaagdheid dan de oudere landschapstypen waarvan de bewoning al vanaf de vroege prehistorie bestaat. De gelaagdheid komt tot uiting in de kernkwaliteiten die per landschapstype zijn beschreven.

Beleidslijn

De Provincie Noord-Holland gaat uit van een ontwikkelingsgerichte benadering; ook tegenwoordige ruimtelijke ontwikkelingen vormen het landschap. Het gaat erom dat hierbij zorgvuldig wordt omgegaan met de bestaande (historische) kenmerken van het landschap. De Provincie Noord-Holland wil dat de gelaagdheid van het landschap wordt meegenomen bij ruimtelijke ontwikkelingen.

2.2.4 Historische structuurlijnen

Historische structuurlijnen (zie kaart bladzijde 16) zijn medebepalend voor de identiteit en beleving van het Noord-Hollandse landschap. De Provincie Noord-Holland richt zich in eerste instantie op de grote structuurlijnen en vervolgens op de wijze van omgang met ruimtelijke kwaliteit op lagere schaalniveaus. Grote historische structuurlijnen zijn de historische dragers

van het landschap. Het betreft hier lijnvormige structuren die regio's overstijgen (bijvoorbeeld het Noord-Hollandsch Kanaal en de trekvaarten) of die binnen één regio meerdere gemeenten overstijgen (bijvoorbeeld de spoorlijn Hoorn-Medemblik). Ook kunnen ze zelfs binnen een gemeente liggen (zoals de Stelling Den Helder). De Provincie Noord-Holland onderscheidt de volgende historische structuurlijnen van bovenlokaal belang:

- Grote militaire structuren
- Industrieel erfgoed Noord-Zeekanaal
- Historische dijken
- Historische waterwegen
- Historische spoorlijnen

Daarnaast heeft ieder landschapstype en ieder landschap karakteristieke kavelstructuren. Die worden bepaald door talrijke lijnvormige elementen, zoals sloten, vaarten, dijken, wegen en beplantingslijnen. Deze vormen met elkaar de ruggengraat van het landschap.

Beleidslijn

Gemeenten dienen deze historische structuurlijnen bij planontwikkeling op lokale schaal in beeld te brengen en als vertrekpunt te nemen voor de inpassing daarvan.

Kavelscheidingen en historische structuurlijnen worden waar mogelijk in het plangebied opgenomen; groenblauwe raamwerken van nieuwe ontwikkelingen dienen zoveel mogelijk rekening te houden met de verkavelingstructuren van het oorspronkelijke landschap. Het specifieke beleid ten aanzien van de grote structuurlijnen van bovenlokaal belang wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 5.

2.2.5 Cultuurhistorische objecten

De historische structuurlijnen zijn op hun beurt weer de dragers van de cultuurhistorische objecten. Cultuurhistorische objecten zijn medebepalend voor de identiteit en beleving van het Noord-Hollandse landschap. Het kan hier gaan om stolpboerderijen en molens, landgoederen en bouwkundige onderdelen van militaire stellingen en railinfrastructuur. Deze objecten maken de historische structuurlijnen herkenbaar en dragen bij aan de kernkwaliteiten van de landschapstypen.

De provincie onderscheidt de volgende cultuurhistorische objecten van bovenlokaal belang:

- Stolpboerderijen
- Molens en molenbiotopen
- Landgoederen
- Kerk-, water- en vuurtorens
- Provinciale monumenten

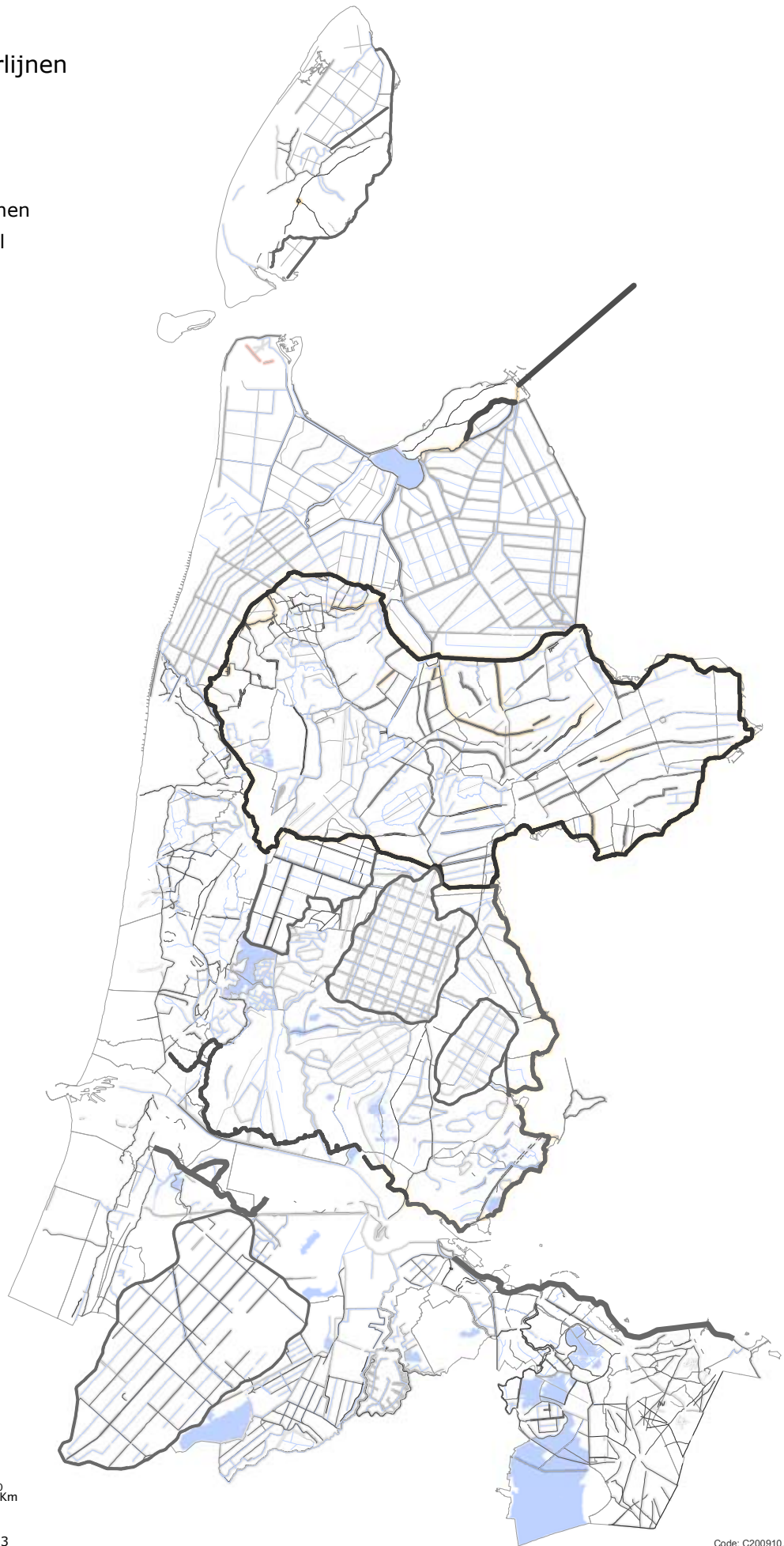
Beleidslijn

Herkenbaar houden van de historische objecten in het landschap. Het specifieke beleid ten aanzien van de cultuurhistorische objecten van bovenlokaal belang wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 5.

Historische Structuurlijnen

Legenda

- Zeedijk, dijk of weg
- Overige Structuurlijnen
- Watergang of kanaal
- Waterlichamen

Bron: Structuurlijnen:
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2003

Code: C200910.1738

2.2.6 Openheid

Openheid is karakteristiek voor verschillende Noord-Hollandse landschappen, maar niet overal op dezelfde manier en in de dezelfde mate. Er is behoefte om openheid te beschrijven, in beeld te brengen en tot inzet te maken van ons ruimtelijk beleid. Het visuele landschap speelt daarbij een belangrijke rol. Visuele waarneming vormt de basis voor waardering en beleving van landschappen.

Elk gebied heeft zijn eigen karakteristieke verhouding van open en dicht en die verhouding kan daarom worden gebruikt om landschapstypen te beschrijven in termen van openheid. Men spreekt van openheid wanneer geen visuele barrières zoals bomen, huizen, dijken, enzovoorts aanwezig zijn. De openheid van het Noord-Hollandse landschap is in kaart gebracht.

Openheid is afhankelijk van de schaal. De beschrijving van openheid is daarom gekoppeld aan drie verschillende schalen: de schaal van de provincie, de schaal van de landschappelijke eenheid en de schaal van de visueel-ruimtelijke eenheid (de schaal van de waarnemer).

De verschillende schalen waarbinnen we openheid beschrijven worden uitgewerkt in de volgende vijf thema's:

Schaalustersten in het landschap

Het landschap van Noord-Holland wordt gekenmerkt door schaalustersten: grootschalige open gebieden in de Wieringermeer en Schermer tot kleinschalige gesloten gebieden met veel groene opgaande elementen zoals het Gooi en gebieden met een stedelijk karakter. In de provincie Noord-Holland staan vooral de kenmerkende

zeer open ruimten onder druk voor verdergaande verdichting. Deze ontwikkeling heeft tot gevolg dat kenmerkende schaalverschillen steeds minder bijdragen tot de identiteit van verschillende landschapstypen.

Karakteristieke openheid per landschapstype

Er zijn relatief veel landschappen met een open karakter en deze karakteristieke openheid moet gewaarborgd worden. Open ruimte verschilt tussen landschappen. Het aandijkingenlandschap wordt bijvoorbeeld als meest open getypeerd en het stuwwallenlandschap als het meest gesloten. Ook andere landschappen hebben een grote mate van openheid, zoals bijvoorbeeld het veenpolderlandschap, droogmakerijenlandschap, keileemlandschap en het jonge duinlandschap.

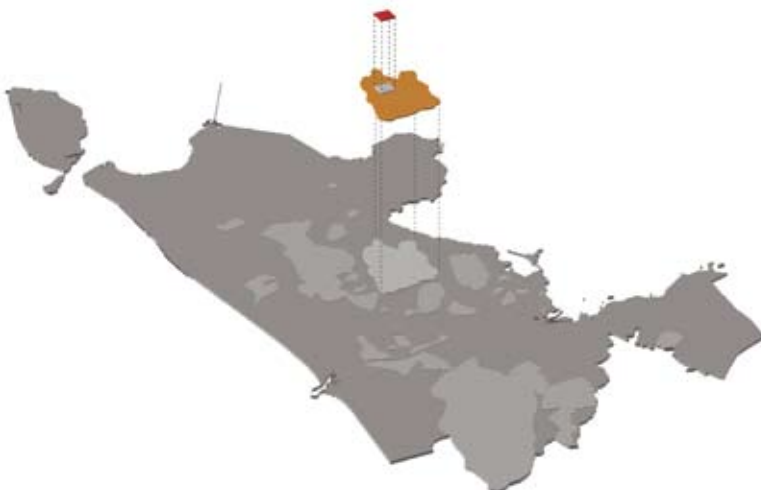
Typering van de ruimtevorm

Op laag schaalniveau is het typeren van de ruimtevorm nodig. Hiermee kan binnen de landschapstypen de openheid worden geduïd. Het karakter van de open ruimte wordt dan beschreven in termen van de vorm, maat en begrenzing van de ruimte. Deze ruimtetypen kunnen gebruikt worden als uitgangspunt voor ruimtelijke ontwikkelingen. Zo kan bij het bouwen van woningen, natuurontwikkeling, etcetera. ("verdichting") de kenmerkende visueel-ruimtelijke opbouw van het landschap gewaarborgd worden. Wij hanteren de volgende vijf ruimtetypen:

- Alzijdig begrensde ruimten
- Tweezijdig begrensde ruimten
- Gedeelde ruimten
- Continue ruimten
- Geen ruimte, massa

Niveaus van het landschapsbeeld

TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

Visueel/ruimtelijke eenheid:

(4) verschijningsvorm van de ruimte

Landschappelijke eenheid:

(3) typering van de ruimtevorm

(2) karakteristieke eenheid

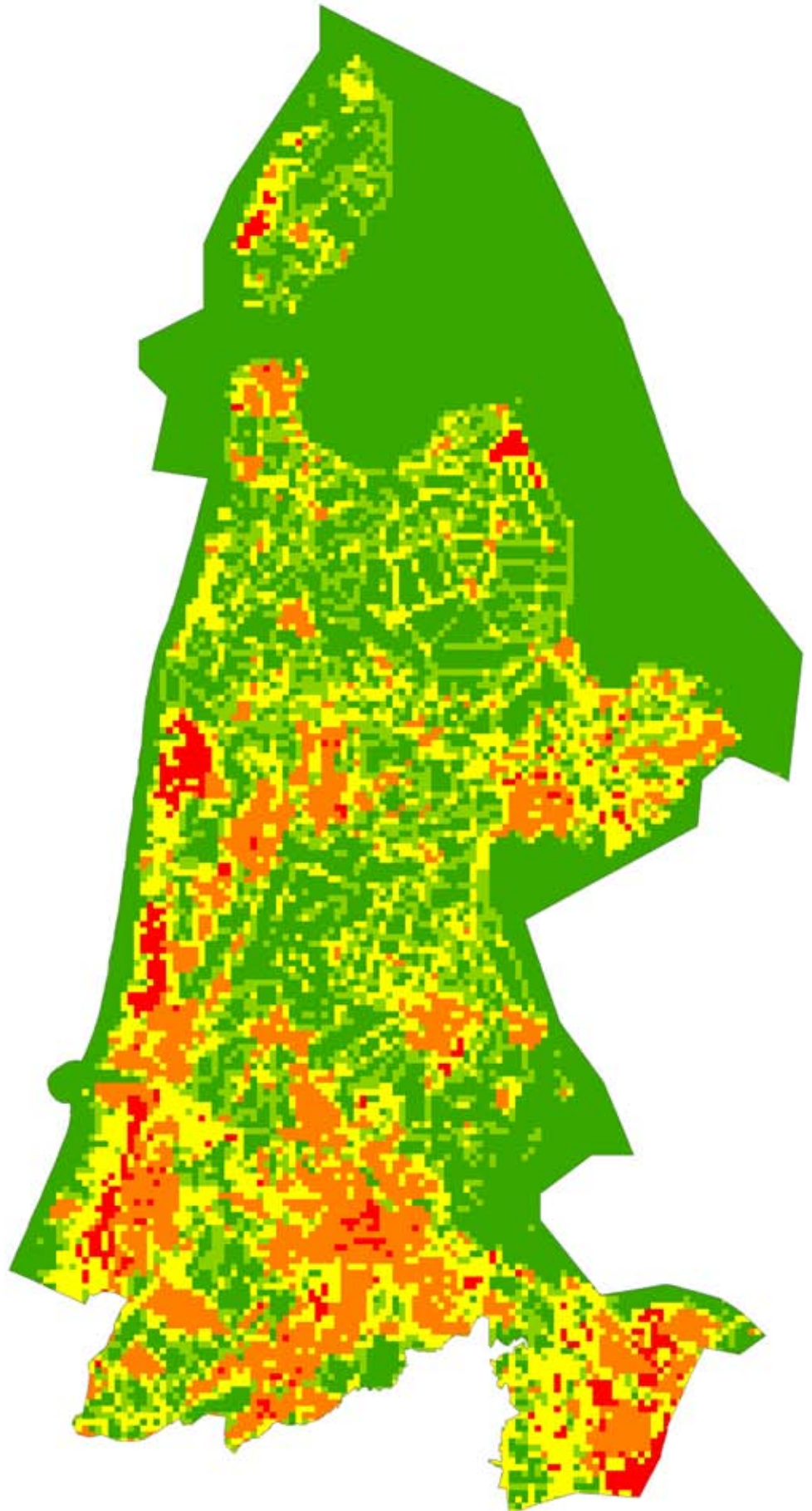
Landsdeel:

(1) Schaalustersten in het landschap (openheid)

MATE VAN OPENHEID

Bron: TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

- zeer open
- open
- matig open
- gesloten
- zeer gesloten

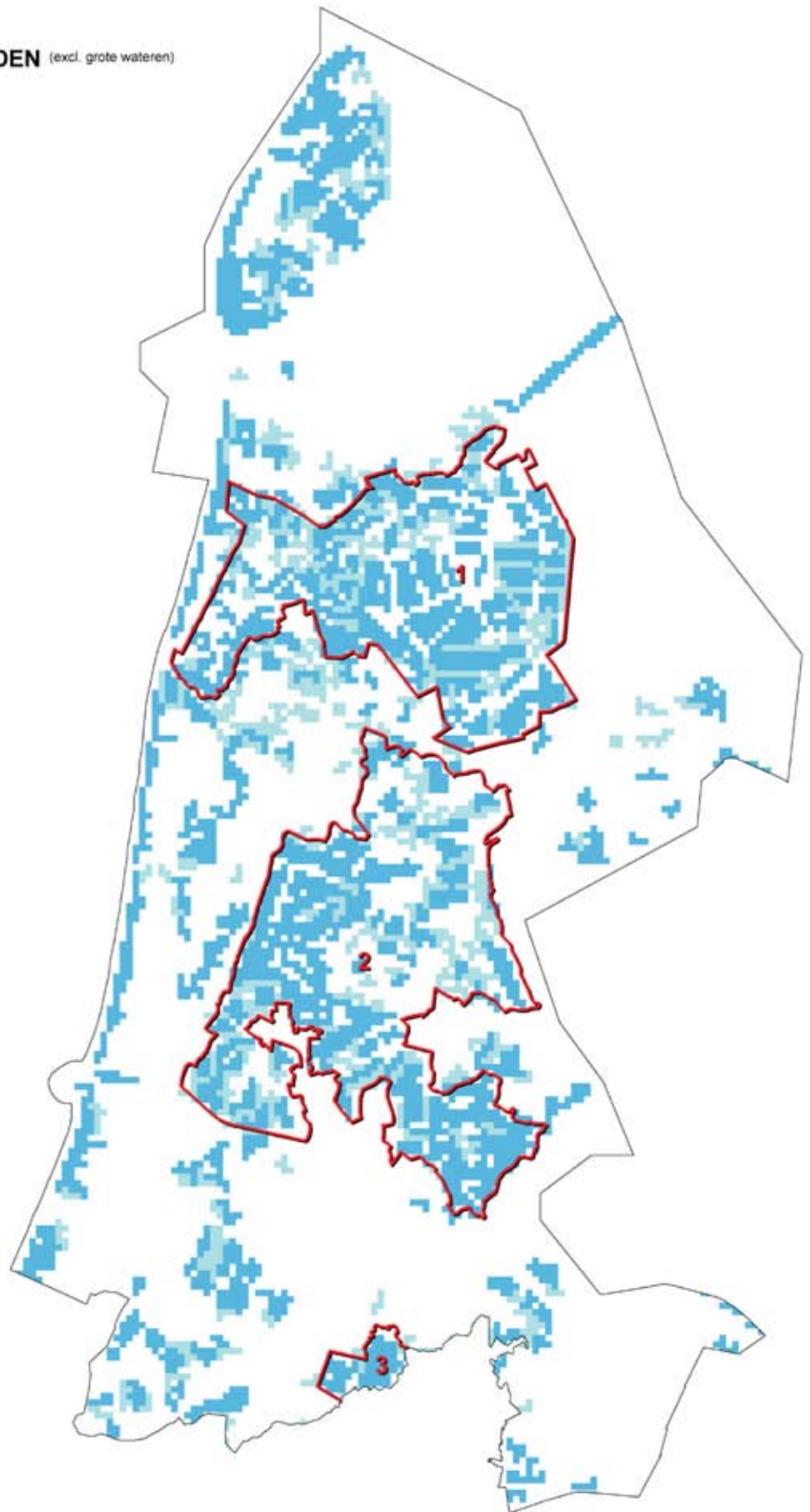
0 2.5 5 10 15 20 Kilometer

OPEN TOT ZEER OPEN GEBIEDEN (excl. grote wateren)

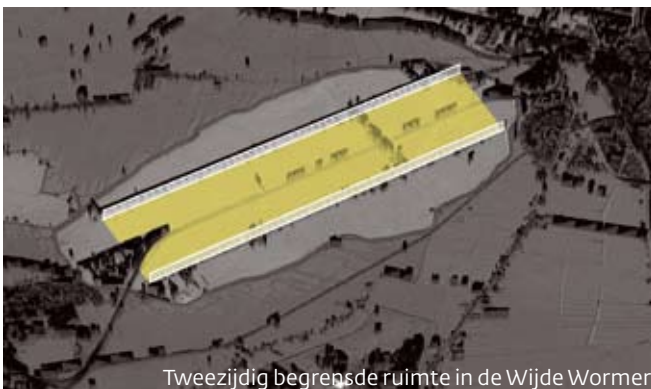
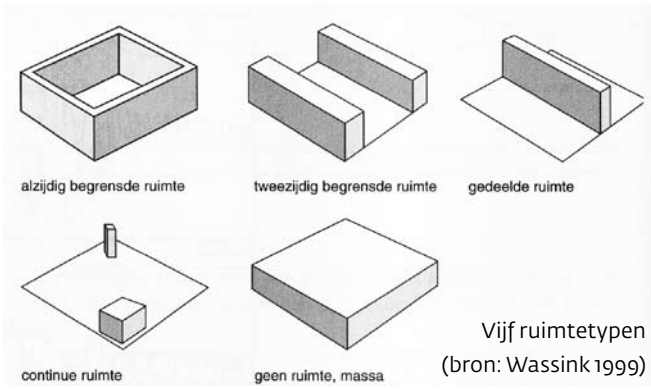
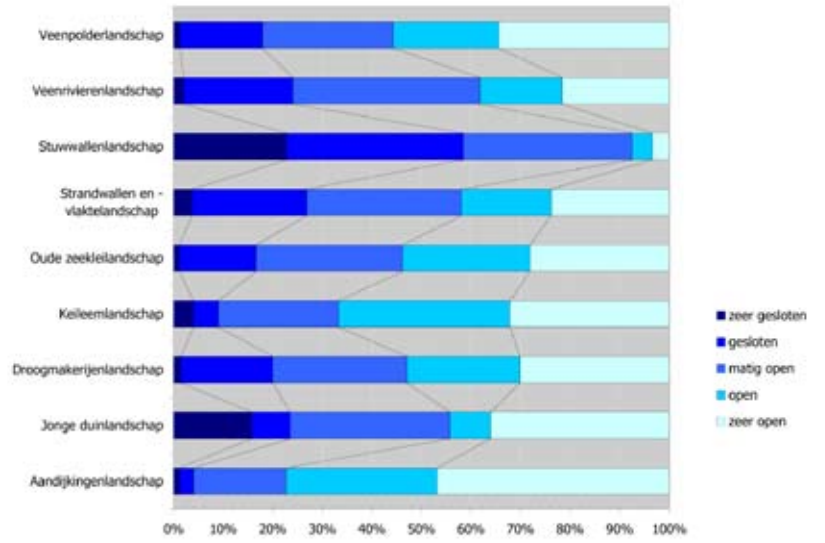
Bron: TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

1. Wieringermeergebied
2. Laag Holland
3. Het Groene Hart

Schaalmerken per landschapstype
TU Delft, Leerstoel landschapsarchitectuur

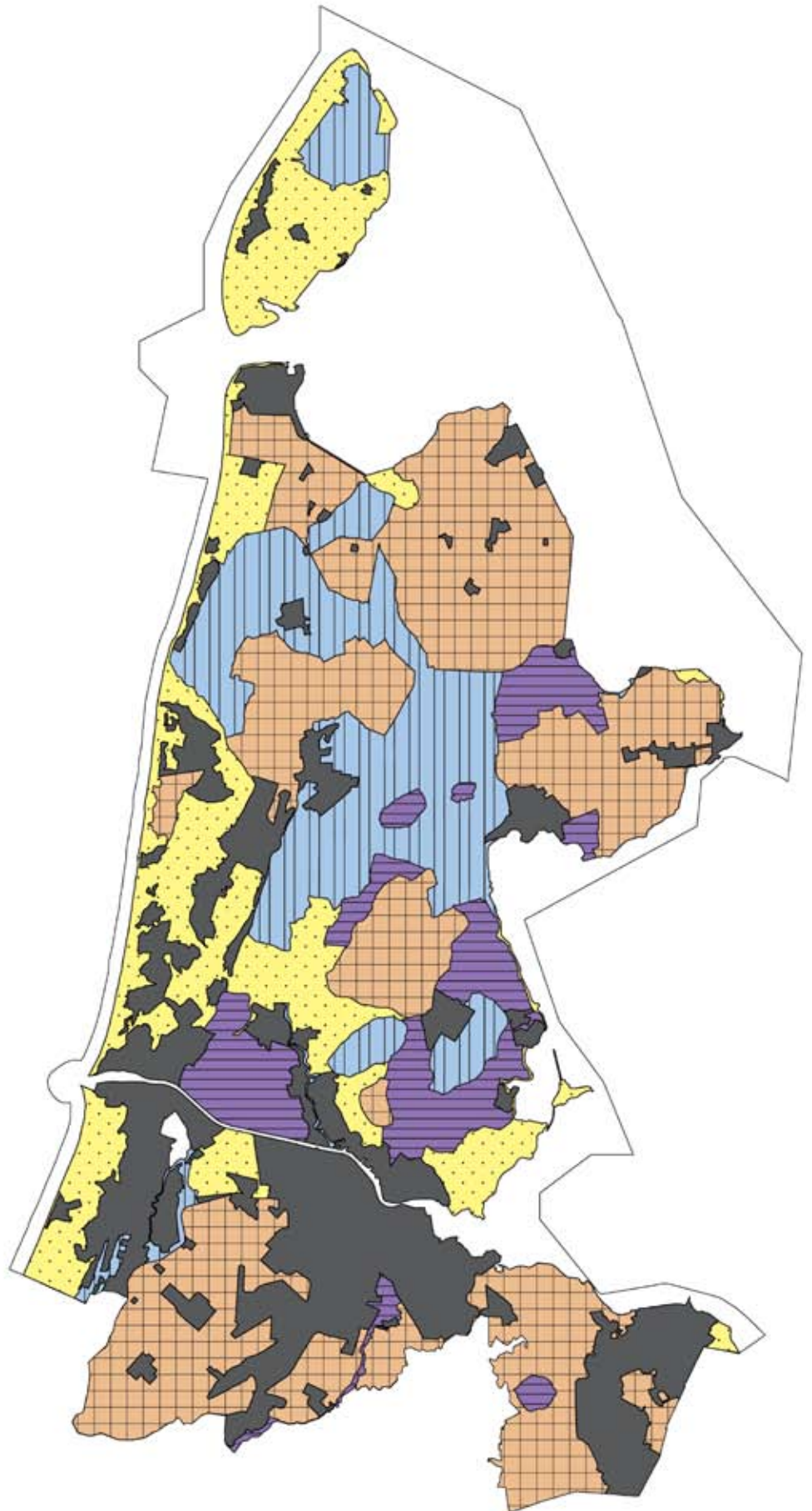

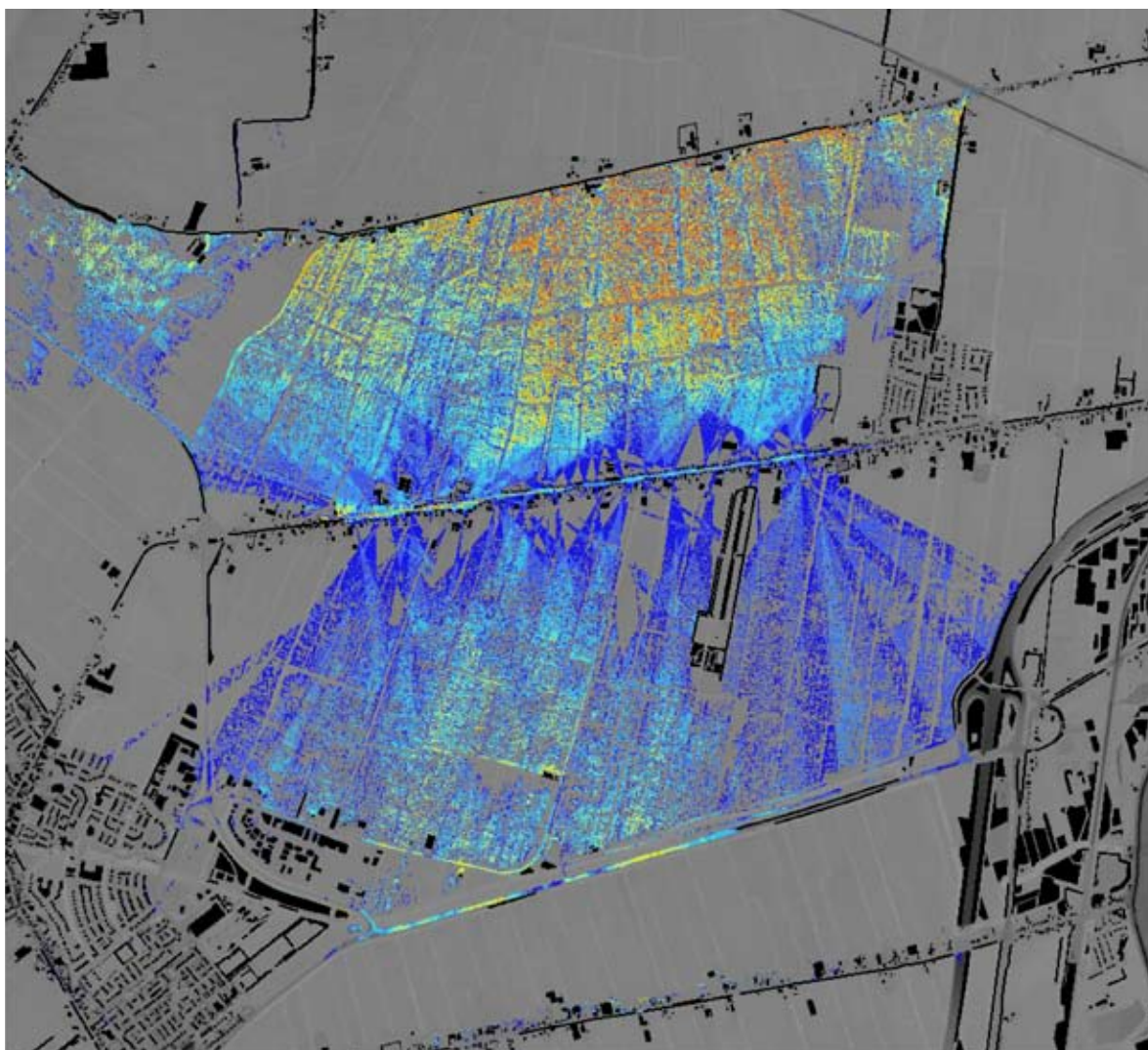
RUIMTETYPEN

Bron: TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

- alzijdig begrensde ruimten
- tweezijdig begrensde ruimten
- gedeelde ruimten
- continue ruimten
- geen ruimte, massa

0 2.5 5 10 15 20 Kilometer

RELATIEVE ZICHTBAARHEID VANUIT LINDORP BERKHOUT - WESTEINDE

Bron: TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

Versijningsvorm van de ruimte

De verschijningsvorm is hoe een landschap wordt waargenomen. Dit kan in beeld worden gebracht met bijvoorbeeld de zichtveldmethode. De positie van de waarnemer is uitgangspunt en het zichtveld kan worden geanalyseerd vanaf specifieke punten, routes en gebieden. Nieuwe (ontwerp)ingrepen kunnen beoordeeld worden op hun visuele impact.

Visuele verstedelijking en verrommeling

De term visuele verstedelijking wordt gebruikt als in niet-stedelijke gebieden de stad en verstedelijking zichtbaar zijn. Verrommeling is dat woningen, kassen, bedrijventerreinen, windturbines, etcetera in het

landschap als storend ervaren worden. Visuele verstedelijking van het landschap kan positief en negatief ervaren worden. Mits goed ontworpen kunnen stadsranden, hoogbouw en elementen zoals windturbines bijdragen aan de identiteit van het landschap en aan oriëntatie in tijd en ruimte. Stadsranden, hoogbouw en windturbines zijn belangrijke thema's die extra aandacht behoeven en waarbij het in beeld brengen van de visuele impact een belangrijk uitgangspunt is. In bijlage 1 wordt een aantal voorbeelden gegeven van de effecten van ruimtelijke ontwikkelingen op de openheid. Naast deze leidraad zal een inspiratieboekje worden uitgegeven waarin meer voorbeelden zijn uitgewerkt.

Beleidslijnen

1. Bescherming waardevolle grootschalige open gebieden Laag Holland en het Groene Hart (zie kaart 'Open tot zeer open gebieden'): ruimtelijke ontwikkelingen worden beoordeeld op de effecten die het open karakter van het gebied aantasten. Eventuele ruimtelijke ontwikkelingen in en om deze gebieden moeten aantoonbaar positief bijdragen aan het karakteristieke landschapsbeeld van het betreffende gebied. Het in beeld brengen van de visuele effecten is noodzakelijk. Het Wieringermeergebied is een waardevol grootschalig open gebied, dat zich tegelijkertijd leent voor ontwikkelingen ten behoeve van landbouw en windenergie. Dergelijke grootschalige ontwikkelingen (die al deels plaatsvinden) houden rekening met het aspect openheid.
2. Kenmerkende openheid en ruimtevorm als leidraad voor ruimtelijk ontwerp: de voor het landschap kenmerkende openheid en de daarmee samenhangende ruimtetypen zijn een belangrijke leidraad voor toekomstige ontwikkelingen waarbij de visueel-ruimtelijke kwaliteiten van het landschap behouden blijven of verder ontwikkeld worden. Een belangrijk onderdeel van een ruimtelijk plan, als waarborg voor de ruimtelijke kwaliteiten van het ontwerp, is een analyse op lokaal niveau van de visuele impact van de ingreep.
3. Bewust omgaan met visuele verstedelijking en verrommeling: bescherming van de open tot zeer open landschappen tegen visuele verstedelijking en verrommeling door te beoordelen op visuele impact bij:
  - ontwikkeling van bebouwing hoger dan 12 meter aan de randen van het bebouwde gebied (bedrijventereinen e.d. inbegrepen)
  - allocatie en ontwikkeling van hoogbouw (bebouwingshoogte > 25 meter) binnen de bebouwde kom
  - allocatie en ontwikkeling van gebouwen en technische elementen (windturbines e.d.) hoger dan 12 meter in het landelijk gebied

Bij deze ontwikkelingen is het noodzakelijk om de visuele effecten in beeld te brengen. De hoogte van de objecten bepaalt de reikwijdte van het onderzoek.

Hoogbouw hoeft alleen op zijn visuele impact te worden onderzocht als deze vanuit het landschap zichtbaar is. Hier zijn geen specifieke afstanden voor te geven. Dit is afhankelijk van de ruimtelijke context van de ontwikkeling.

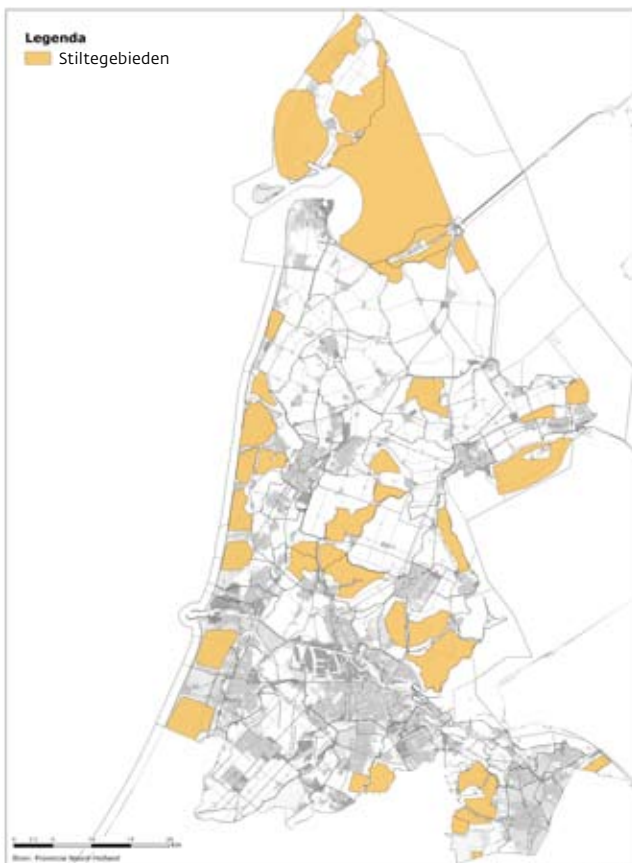
Aanbevolen wordt ook in meer besloten gebieden, waar sprake is van afwisseling tussen open- en geslotenheid, de effecten van ontwikkelingen op de openheid in kaart te brengen.

2.2.7 Stilte en donkerte

Stilte en donkerte zijn kernkwaliteiten van het landschap. In de Provincie Noord-Holland staan deze beide kwaliteiten onder druk door de hoge bebouwingsdichtheid, de vele activiteiten (zowel bedrijfsmatig en recreatief) en verkeersbewegingen (over weg, spoor en in de lucht). Stilte en donkerte dragen niet alleen bij aan de ruimtelijke kwaliteit maar ook aan de leefomgevingskwaliteit, belevingskwaliteit en milieukwaliteit. Daarnaast bevordert de aanwezigheid van stilte en donkerte de gezondheid van mens en dier. Stilte en donkerte dreigen in Noord-Holland op termijn te verdwijnen als we deze kwaliteiten nu niet koesteren. Daarom wil de Provincie Noord-Holland stilte en donkerte deel uit laten maken van de afweging rondom ruimtelijke ontwikkelingen in het buitenstedelijk gebied.

Stilte

Verblijf in een stil gebied kan een gunstig effect hebben op de gezondheid van mensen. In stille gebieden kunnen mensen tot rust komen en herstellen van stress. Verblijf in een stil gebied kan ook compenseren voor ongunstige gezondheidseffecten van lawaai. Juist in een drukke provincie als Noord-Holland is het daarom belangrijk de mogelijkheid te hebben uit te wijken naar

De 41 stiltegebieden in Noord-Holland

stille gebieden in de omgeving. Stilte is daarom benoemd als kernkwaliteit. In de Provincie Noord-Holland zijn 41 stiltegebieden aangewezen.

In de Provinciale Milieuverordening (PMV) zijn regels opgenomen gericht op het behoud van de kwaliteit van de stiltegebieden. Uitgangspunt is dat het verboden is in een stiltegebied zonder noodzaak geluid voort te brengen waardoor de natuurlijke rust in dat gebied wordt verstoord. Hierbij geldt dat niet meer geluid mag voorkomen dan 45 decibel overdag, 40 decibel 's avonds en 35 decibel 's nachts. Voor bepaalde toestellen geldt in een stiltegebied een verbod zoals motorvoertuigen, modelvliegtuigen en geluidsapparaten. Gedeputeerde Staten kunnen onder voorwaarden een ontheffing voor activiteiten in een stiltegebied verlenen.

De stiltegebieden staan al jaren sterk onder druk, vooral als gevolg van de groei van het wegverkeer. De Provincie draagt haar steentje bij aan het verminderen van wegverkeerslawaai door provinciale wegen in de buurt van stiltegebieden te voorzien van stil asfalt. In interprovinciaal verband wordt op dit moment de effectiviteit van het huidige beleid rond stiltegebieden geëvalueerd. Na deze evaluatie zal de Provincie haar beleid rondom stiltegebieden herzien.

Beleidslijnen stilte

- We willen de kernkwaliteit stilte deel uit laten maken van de afweging rond ontwikkelingen in het buitenstedelijk gebied. Daarbij kijken we naar de gevolgen van ruimtelijke ontwikkelingen op de nu vastgestelde stiltegebieden.
- We vragen gemeenten bij het (her)inrichten van wegen in de buurt van stiltegebieden geluidsreducerende maatregelen te overwegen zoals stil asfalt, snelheidsverlaging en geluidschermen.
- De Provincie deelt graag haar ervaringen met stil asfalt op het provinciale wegennet met gemeenten en andere ontwikkelaars.

Donkerte

Door bebouwing, economische activiteiten en wegen is er op veel plekken in Noord-Holland sprake van lichtvervuiling. Bronnen zijn bijvoorbeeld woningen, kassen, wegverlichting en bedrijventerreinen. In het buitenstedelijk gebied zijn nog relatief donkere gebieden te vinden bijvoorbeeld stiltegebieden, natuurgebieden die zijn aangewezen als Natura 2000-gebied of als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

Donkerte is een relatief nieuw beleidsonderwerp dat in het huidige Provinciaal milieubeleidsplan aan bod komt. Op dit moment kijken we of aanvullend provinciaal donkertebeleid gewenst is zodat we actief

kunnen bijdragen aan het handhaven en vergroten van donkere gebieden in Noord-Holland. Bij de revisie van vergunningen waarvoor de provincie bevoegd gezag is kan bijvoorbeeld extra worden gelet op de mate van lichtuitstoot. Ook wordt overwogen specifieke gebieden aan te wijzen waar donkerte als een te beschermen kwaliteit moet gelden.

Er is op dit moment geen kaart beschikbaar waarop de donkere gebieden in Noord-Holland zijn aangegeven. Het opstellen van een dergelijke kaart zal in het komende jaar worden uitgevoerd. Ter illustratie geven we hier een kaart weer van de donkerte boven Texel. De blauwe gebieden zijn het meest donker. De gebieden met meer lichtuitstoot zijn aangegeven met geel, oranje en rood. Uit deze kaart blijkt dat op Texel veel donkere plekken aanwezig zijn.

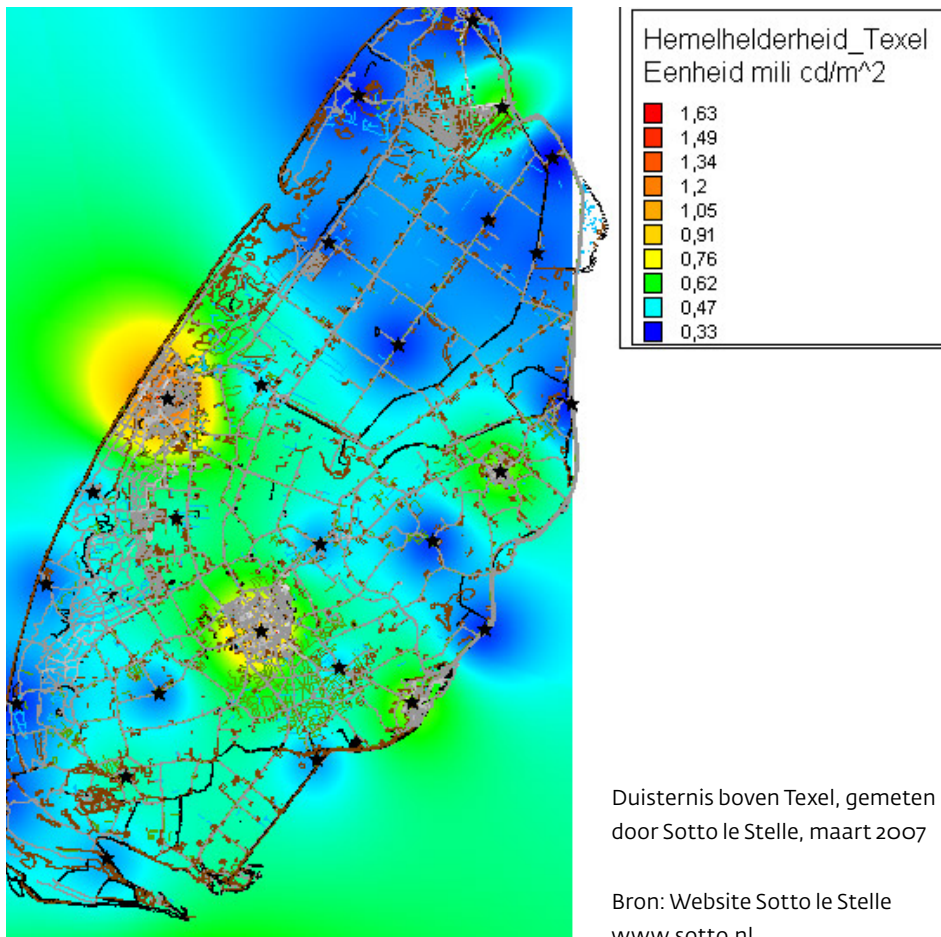
Provincie als wegbeheerder

De Provincie zelf heeft zich de afgelopen jaren vooral bezig gehouden met energiezuinige wegverlichting die ook minder lichtvervuiling geeft. Wij hanteren ten aanzien van het provinciale wegennet een 'niet verlichten, tenzij' beleid. Dit houdt in dat we alleen verlichten daar waar het vanwege de verkeersveiligheid nodig is zoals bij kruisingen, gevaarlijke situaties en boven een bepaalde verkeersintensiteit. Bovendien heeft

de Provincie de afgelopen jaren sterk ingezet op energiezuinige wegverlichting met minder lichtuitstraling zoals LED-verlichting, actieve wegmarkering en hoogwaardige verlichtingsinstallaties.

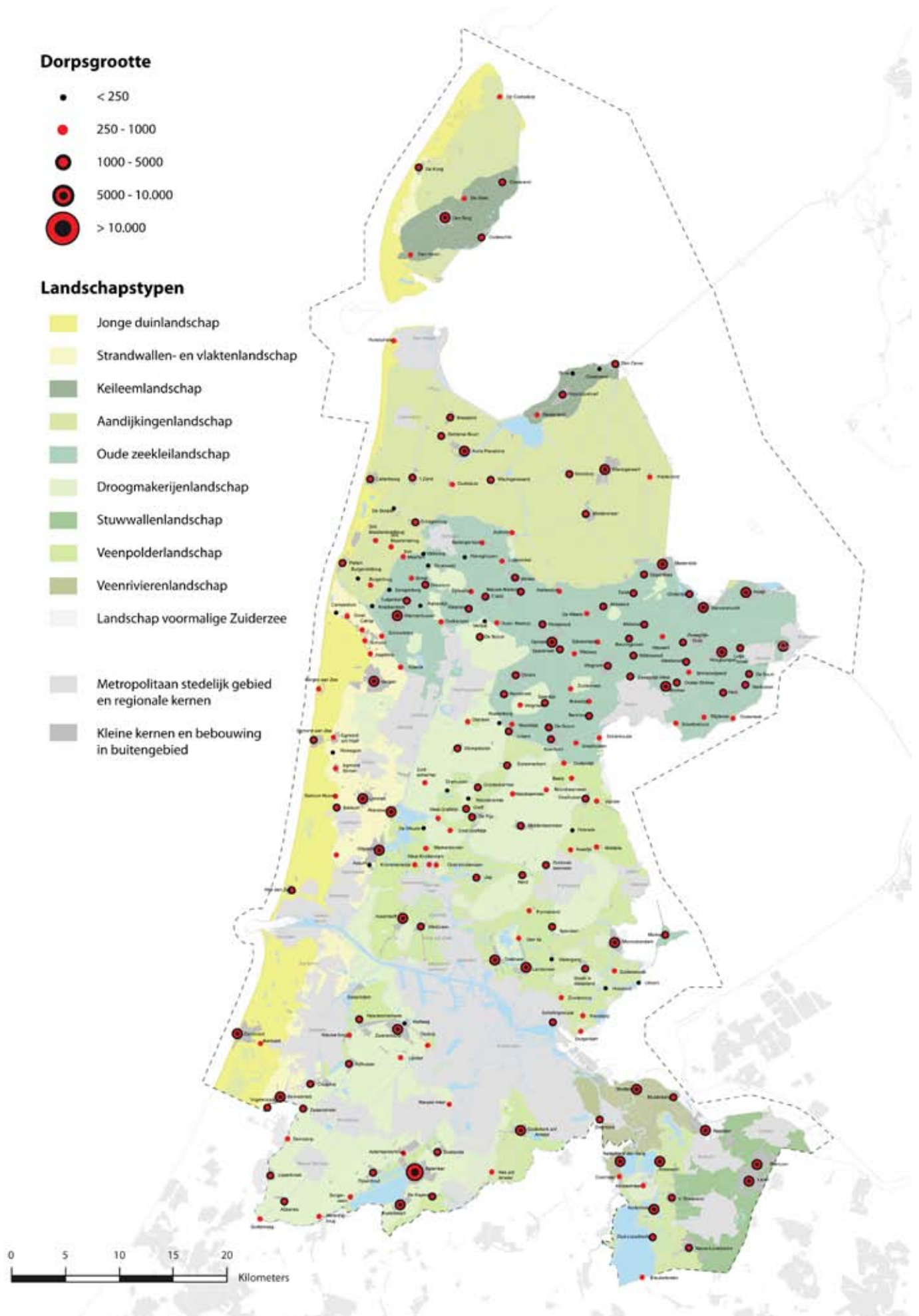
Beleidslijnen donkerte

- We willen de kernkwaliteit donkerte deel uit laten maken van de afweging rond ontwikkelingen in het buitenstedelijk gebied.
- We willen daarbij extra aandacht besteden aan gebieden die nu relatief donker zijn, zoals stiltegebieden en natuurgebieden die zijn aangewezen als Natura 2000-gebied of als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur.
- We streven naar beperking van lichtuitstoot in het buitenstedelijk gebied door minimaal noodzakelijke toepassing van kunstlicht, door selectief verlichten en 'richten' van kunstlicht. Belangrijk aandachtspunt zal daarbij ook zijn het realiseren van energiebesparing.
- De Provincie deelt graag haar ervaringen met het verminderen van lichthinder langs het provinciale wegennet met gemeenten en andere ontwikkelaars.

Duisternis boven Texel, gemeten door Sotto le Stelle, maart 2007

Bron: Website Sotto le Stelle
www.sotto.nl

2.2.8 Dorps-DNA

Dorpen zijn steeds meer op elkaar gaan lijken. Dat komt omdat bij uitbreidingen karakteristieke, streekeigen dorpsstructuren, 'het dorps-DNA', zelden als drager wordt gebruikt. Gevolg hiervan is nieuwe woningbouw die nauwelijks aansluit op de eigenheid van het dorp en zich afkeert van het landschap. Dit heeft geleid tot 'harde' dorpsranden die vanuit het omliggende landschap een vervreemdend beeld opleveren. Zo dreigt de ruimtelijke variatie en identiteit van de regio's en de verschillende karakteristieke landschappen verloren te gaan en ontstaat een toenemende eenvormigheid van de leefomgeving.

De Provincie Noord-Holland wil dat nieuwe ontwikkelingen in en aan de randen van de dorpen plaatsvinden op basis van hun ruimtelijke kernkwaliteiten, het zogenaamde dorps-DNA. Doel hiervan is het versterken van de identiteit en verscheidenheid van en tussen de dorpen. Dorps-DNA is de ruimtelijke cultuurhistorische kenmerken die een dorp bezit. De karakteristieken van een dorp worden bekeken vanuit de landschappelijk-morfologische invalshoek: de fysieke ruimte staat centraal, landschapstype en bebouwingskarakteristiek. Het sociaal-economisch functioneren, ontwikkelingen in de woningvoorraad en de sociaal-culturele kernwaarden die mede het dorps-DNA bepalen, zijn in deze leidraad geen onderdeel van het dorps-DNA. De kenmerken per dorpsstype, de zogenaamde familiekenmerken, worden beschreven. De provincie verwacht van gemeenten dat zij de individuele kwaliteiten per dorp als uitgangspunt nemen bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Om te concretiseren wat de provincie verstaat onder ruimtelijke kernkwaliteiten zijn in deze leidraad verschillende karakteristieke dorpsstypen onderscheiden. Op basis van deze typologie heeft de Provincie Noord-Holland algemene beleidslijnen opgesteld hoe bij dorpsuitbreidingen om te gaan met deze ruimtelijke kernkwaliteiten.

De dorpen van Noord-Holland

Onder dorpen verstaat de Provincie Noord-Holland alle nederzettingen die:

- Op de totaalkaart van de Structuurvisie Noord-Holland 2040 zijn aangegeven als 'kleine kernen en bebouwing in het buitengebied';
- een naam hebben;
- bestaan uit samenhangende bebouwing rond een ruimtelijke structuurdrager.

Buurtschappen en gehuchten zijn vanwege de beperkte omvang buiten beschouwing gelaten.

De dorpen zijn ingedeeld in vijf categorieën. Meer dan de helft van de dorpen in de provincie heeft minder dan 1000 inwoners. De meeste kleine dorpen bevinden zich

voornamelijk in de Veenpolders en het Oude Zeekleilandschap. In het Oude Zeekleilandschap is de dichtheid van het aantal dorpen het hoogst.

Kenmerken

Vrijwel heel Noord-Holland is het resultaat van een lange geschiedenis van ontginning, omdijken, aandijken, droogmaken en inpolderen. Het merendeel van de dorpen in Noord-Holland vindt haar ontstaan in het agrarisch gebruik van de grond. Het dorp is van oorsprong een gegroeide nederzetting waarbij een landschappelijk element of een specifieke plaats in het landschap de structuurdrager vormt. Rondom deze centrale plek of lijn ontstond een clustering van huizen van waaruit het dorp zich vervolgens samen met het landschap verder ontwikkelde. Het dorp was hierdoor nauw verbonden met zijn omgeving waarbij de ontginning van het landschap en de agrarische productie in hoge mate de ontwikkeling van het dorp bepaalden. Dorpsvorming en landschapsontginning zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zo ontstonden in het Gooi brinkdorpen te midden van engen en heiden. Op de strandwallen ontstonden nederzettingen rond de geesten (geestdorpen) en in de veenpoldergebieden kwamen lintdorpen voor die samenhangen met de opstreekende verkavelingswijze. De bebouwing op Marken is geconcentreerd op terpen (werven). Opvallend zijn de overeenkomst tussen de dorpsvormen op het oude land en die in het planmatig ingerichte nieuwe land. .

De invloed van naoorlogse uitbreidingen

De dorpen van Noord-Holland hebben hun eigen karakteristieke ontwikkelingsgeschiedenis doorgemaakt, gebonden aan het landschapstype. Deze min of meer 'organische' ontwikkeling is vooral vanaf de Tweede Wereldoorlog doorbroken door planmatige, functionele uitbreidingen, die steeds minder refereerden aan het oorspronkelijke dorps- en landschapstype. Deze uitbreidingen lijken op elkaar en verwijzen vooral naar de heersende opvattingen in de betreffende ontstaansperiode. De aldus ontstane buurten en wijkjes hebben uiteraard hun eigen (woon) kwaliteiten en zijn vanuit stedenbouwkundig of landschappelijk oogpunt wisselend te beoordelen, maar voegen weinig toe aan de identiteit van deze dorpen. In verschillende perioden zijn pogingen gedaan de lokale landschap- en dorps-thematiek in de ontwikkelingen mee te nemen, met wisselend succes.

Structuurdragers

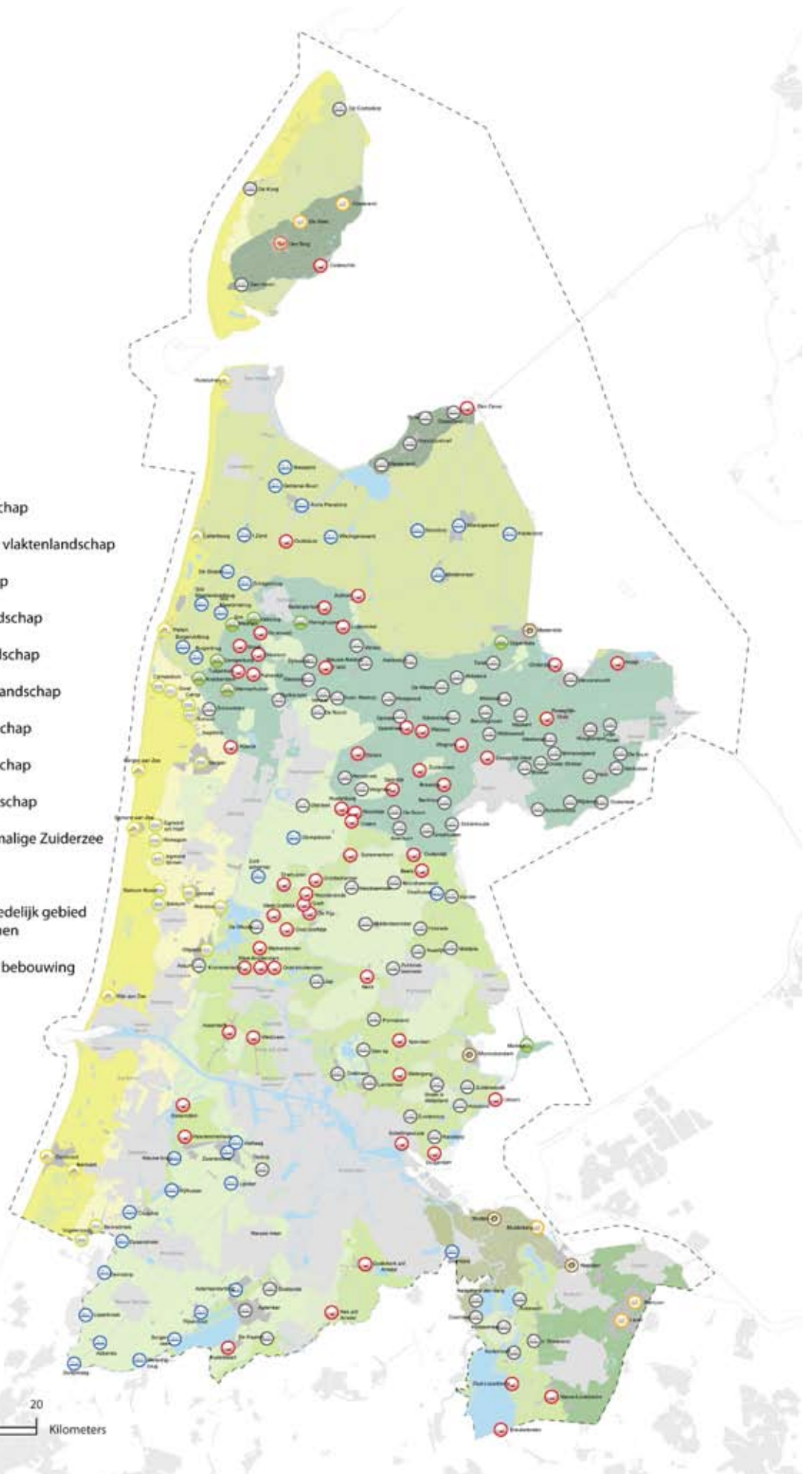
Elk dorp heeft een structuurdrager waarlangs of waarop het dorp gegroeid is. Dit is bijvoorbeeld een dijk, een brink, een weg, een vaart of een terp. De woningen zijn op deze structuurdrager georiënteerd en het dorp ontleent haar verschijningsvorm eraan. De structuurdrager kan in de loop van de tijd veranderd

Structuurdragers

- Wegdorp
- Dijkdorp
- Vaartdorp
- Terpdorp
- Kustdorp
- Brinkdorp
- Geestdorp
- Vesting
- Ringdorp

Landschapstypen

- Jonge duinlandschap
- Strandwallen- en vlaktenlandschap
- Keileemlandschap
- Aandijkingenlandschap
- Oude zeekeilandschap
- Droogmakerijenlandschap
- Stuwwallenlandschap
- Veenpolderlandschap
- Veenrivierenlandschap
- Landschap voormalige Zuiderzee
- Metropolaan stedelijk gebied
en regionale kernen
- Kleine kernen en bebouwing
in buitengebied

zijn. Door het aanleggen van een dijk, zoals de Westfriese Omringdijk, zijn de aanliggende dorpen bijvoorbeeld transformeerd tot dijkdorp. In de kaart zijn deze dorpen in dat geval als dijkdorp opgenomen, omdat deze structuurdrager in de huidige situatie dominant aanwezig is.

Dorpsmorfologie

De dorpen ontleen hun verschijningsvorm aan een combinatie tussen structuurdrager en opbouw van het landschap. De morfologie beschrijft de bouw en vorm van de dorpen, onderverdeeld in lint, kruis, samengesteld lint en geconcentreerde kern.

Linten zijn lineaire dorpen, langzaam gegroeid langs structuurdragers zoals een weg, kanaal of dijk. Deze morfologie komt in Noord-Holland het meeste voor. Dorpen die ontstaan zijn door het aaneengroeien van verschillende linten vallen onder de categorie samengestelde linten.

De kruisdorpen bevinden zich op het kruispunt van twee wegen of vaarten. Deze dorpen liggen voornamelijk in de jongste landschappen, de droogmakerijen, waar de geometrische verkavelings- en ontsluitingsstructuur bepalend zijn voor de ruimtelijke ontwikkeling van de dorpen.

De geconcentreerde kernen zijn de kustdorpen aan de Noordzeekust, maar ook de vestingplaatsen aan de IJsselmeerkust, de brinkdorpen in het Gooi en de brinkachtige dorpen op Texel. Deze zijn compact en min of meer concentrisch van opbouw.

Als laatste onderscheiden we de langgerekte kernen die specifiek voorkomen in het strandwallen en -vlakten landschap.

Dorpstypologie (Dorps-DNA)

De dorpstypologieën in deze leidraad zijn gebaseerd op een indeling van dorpen met gemeenschappelijke kenmerken. Deze gemeenschappelijke kenmerken zijn een combinatie van structuurdrager en morfologie, en zijn beschreven per landschap. Daarnaast zijn per type voorbeelden opgenomen door middel van een uitsnede uit de historische en huidige topografische kaart en een schematische weergave van het type. Het dorps-DNA, de oorspronkelijke structuurdragers en morfologie van het dorp worden hiermee belicht.

Beleidslijn

Om de specifieke eigenheid en identiteit van dorpen te waarborgen hanteert de Provincie Noord-Holland als algemeen beleidsuitgangspunt dat de ontwikkeling buiten Bestaand Bebouwd Gebied (zie kaart PRVS Structuurvisie Noord-Holland 2040) rondom dorpen zich rekenschap geeft van de karakteristieken van de historisch gegroeide dorpsstructuur, bewoningsvorm en landschappelijke context. De provincie Noord-Holland zal bij het beoordelen van ruimtelijke plannen mee laten

wegen:

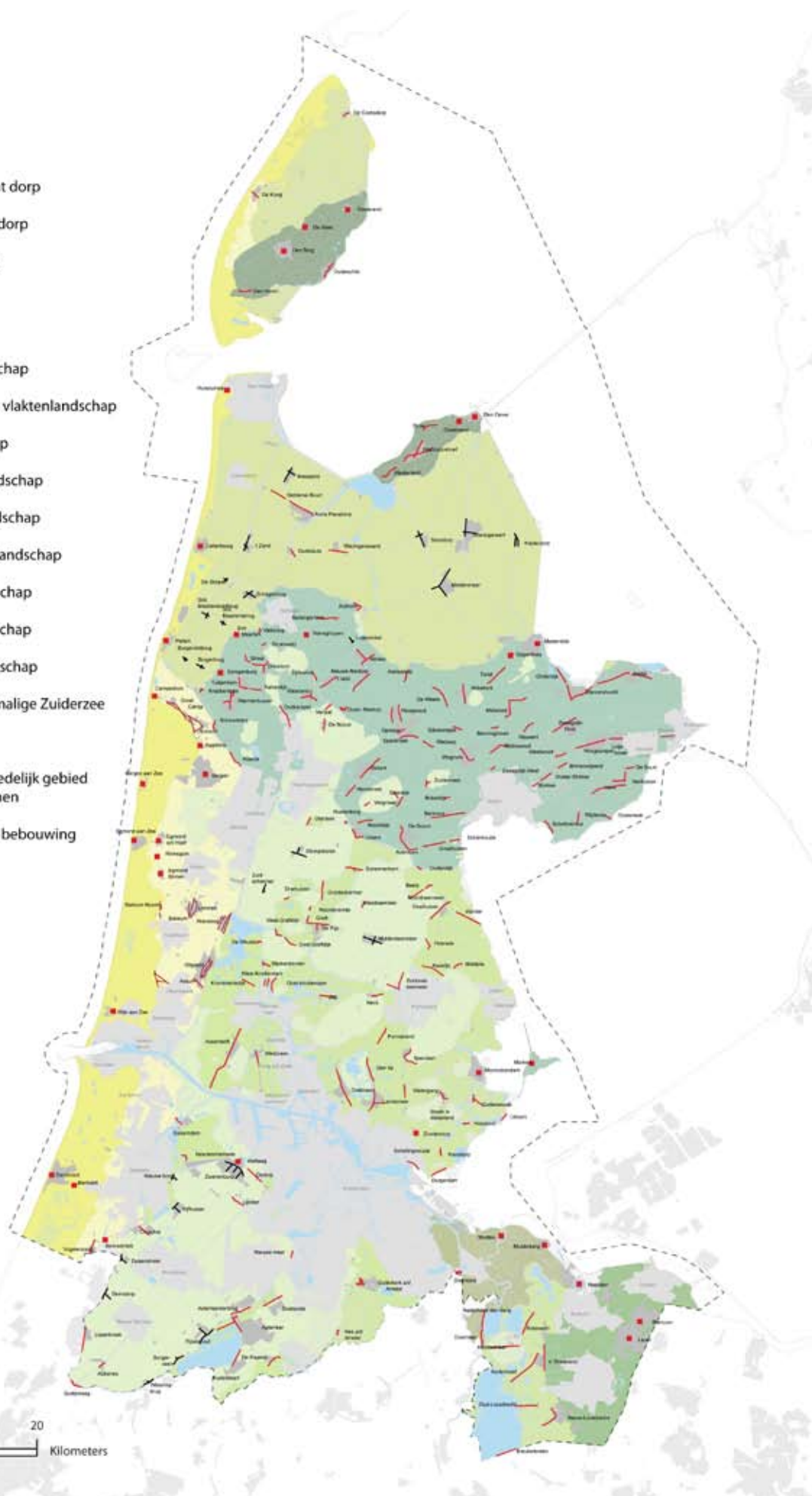
1. of de bestaande ruimtelijke kernkwaliteiten van het dorp adequaat in beeld zijn gebracht
2. of nieuwe ontwikkelingen hier rekenschap van geven

Dorpsmorfologie

- Lintdorp
- Kruisdorp
- Samengesteld lint dorp
- Geconcentreerd dorp
- Langgerekt dorp

Landschapstypen

- Jonge duinlandschap
- Strandwallen- en vlaktenlandschap
- Keileemlandschap
- Aandijkingenlandschap
- Oude zeekleilandschap
- Droogmakerijenlandschap
- Stuwwallenlandschap
- Veenpolderlandschap
- Veenrivierenlandschap
- Landschap voormalige Zuiderzee
- Metropolaan stedelijk gebied en regionale kernen
- Kleine kernen en bebouwing in buitengebied

3 ONTWERPGERICHT BELEID

3.1 UITGANGSPUNTEN

Om de kernkwaliteiten te behouden geldt het algemene uitgangspunt 'behoud door ontwikkeling'. Nieuwe ontwikkelingen zijn mogelijk, mits deze voldoen aan inhoudelijke eisen, zoals verwoord in de diverse beleidslijnen in de hoofdstukken 2, 4 en 5 en aan bepaalde proceseisen (zie 3.2). In de volgende paragraaf geven wij een handvat voor het benoemen van de ruimtelijke kernkwaliteiten door middel van een methode voor analyse van het landschap en de dorpen.

3.2 STURING

Ontwerpgericht beleid als waarborg voor ruimtelijke kwaliteit

Onder ruimtelijke kwaliteit verstaan wij de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van het landschap. Deze kunnen worden begrepen door vier aspecten van de samenstelling van het landschap nader te analyseren en uit te werken: de grondvorm, de ruimtevorm, de beeldstructuur en het programma:

1. *grondvorm*: hoe is de mens met het natuurlijke landschap omgegaan? Zo heeft bijvoorbeeld de Beemster zijn basis in de vorm van het voormalige meer en is het daarnaast op een typerende manier verkaveld
2. *ruimteform (relatie met kernkwaliteit openheid)*: welk ruimtelijk patroon (maat en schaal) is bepalend voor de identiteit van het landschap? Wat is het ruimtetype? Kenmerkend voor de Beemster is bijvoorbeeld de 'kamervorm'
3. *beeldstructuur*: wat zijn de bepalende elementen en hoe verhouden die zich ten opzichte van elkaar? Het type en de grootte van de bebouwing bepalen sterk de sfeer en de verschijningsvorm van het landschap. Bijvoorbeeld de stolpboerderijen waar het belangrijk is niet alleen de bebouwing maar ook de bijbehorende buitenruimte mee te nemen. Deze erven met grote bomen zijn identiteitsbepalend.
4. *programma*: bijvoorbeeld grasland, akkerbouw, natuur of recreatie

Dit geldt ook voor de identiteit van het dorp in het landschap:

1. *grondvorm*: de vorm van het dorp, bijvoorbeeld geconcentreerd, lint of kruis
2. *ruimteform*:
  - relatie met het omliggende landschap: hoe toont het dorp zich aan de omgeving, wat is de relatie met de openheid van het landschap, hoe werken landschapspatronen door in de bebouwde kom?
  - ruimtelijke structuurdrager(s): wat is de landschappelijke structuurdrager waarlangs het dorp is gegroeid?

- verkavelingspatroon: het samenhangende geheel van gebouwen, de menging en de ritmiek van de bebouwing, patroon van straten en openbare ruimten, patroon van groen en water
- korrel: het geheel van bebouwing en groene voet vormt de korrel. Het type en de grootte bepalen sterk de sfeer en de verschijningsvorm van het landschap en het dorp. De entree, de wijze waarop een gebouw benaderd en binnengegaan wordt, is bepalend voor de beleving en voor de identiteit van dorpen. Ontsluiting via de zijkant van een kavel scheidt bijvoorbeeld een ontspannen sfeer, terwijl door een voor-entree meer afstand tussen bewoner en omgeving ontstaat

3. *beeldstructuur*: karakteristieke bebouwings- en beplantingselementen
4. *programma*: bijvoorbeeld winkelvoorzieningen, seniorenwoningen, hotel of museum.

Drie ontwerp bureaus, LA4Sale, Urban Synergy en Bosch Slabbers, hebben een aantal voorbeelduitwerkingen gemaakt voor de mogelijke ontwikkeling van dorpen. Deze leidraad en de beschrijving van de kernkwaliteiten is daarbij als uitgangspunt genomen. In de bijlage wordt in het kort een aantal onderdelen van de voorbeelduitwerkingen weergegeven. Meer en uitgebreidere uitwerkingen worden in een apart inspiratieboek gepubliceerd.

Bollenteelt in de binnenduinrand (Bosch Slabbers)

Landgoed in de binnenduinrand

De Hondsbossche zeevering (Bosch Slabbers)

Kennemerland: strandvlakte (Bosch Slabbers)

De Voert (Bosch Slabbers)

4 LANDSCHAPSTYPEN

In hoofdstuk 2 zijn per landschapstype de verschillende kernkwaliteiten afzonderlijk beschreven en zijn beleidslijnen uitgezet hoe om te gaan met deze kwaliteiten. Op bladzijde 12 is een totaalkaart van de landschapstypen opgenomen. In paragraaf 3.2 is vervolgens een handvat gegeven voor het benoemen van de ruimtelijke kernkwaliteiten. In dit hoofdstuk zal de provincie benoemen wat zij beschouwt als ruimtelijke kenmerken en kwaliteiten per landschapstype. Dit wordt operationeel gemaakt met de lagenbenadering. Er wordt gekeken naar:

1. de ondergrond: archeologische waarden, aardkundige waarden, tijdsdiepte
2. het landschap ofwel landschaps-DNA: historische structuurlijnen, cultuurhistorische objecten en openheid
3. de occupatie ofwel het dorps-DNA

De kernkwaliteiten maken in hun samenhang deel uit van de beschrijving van de landschapstypen en zijn daarnaast afzonderlijk beschreven.

Beleidslijn

Voor de hierna beschreven landschapstypen geldt de algemene beleidslijn: behoud en ontwikkeling van de kernkwaliteiten van het landschap bij ruimtelijke ontwikkelingen buiten het bestaand bebouwd gebied.¹ Daarnaast zijn de specifieke beleidslijnen per kernkwaliteit zoals beschreven in hoofdstuk 2 van toepassing.

4.1 STRANDWALLEN- EN STRANDVLAKTENLANDSCHAP

Het strandwallen en -vlaktenlandschap ligt direct achter de jonge duinen en is ontstaan door wind, rivieren en zee. In de kustzone is sprake van een grote diversiteit aan reliëf, grondwaterstanden en -kwaliteit en bodems en de daarmee samenhangende vegetatietypen. De verschillende landschapstypen in de kustzone beïnvloeden elkaar via grondwaterstromingen en zijn daardoor aan elkaar gerelateerd. De strandwallen en -vlakten bestaan uit parallel aan de kust verlopende stroken van hoger gelegen, droge en zandige strandwallen (de Oude Duinen), van elkaar gescheiden door lager gelegen, natte en venige strandvlakten. Het

¹ Bij onvermijdelijke ontwikkelingen met nadelige effecten op de kernkwaliteiten kan er voor bepaalde gebieden een verplichting tot compensatie gelden (zie hiervoor ook de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie, artikelen 19 (EHS), artikel 20 (Nationale Landschappen), artikel 23 (Rijksbufferzones) en artikel 24 (Weidevogelleefgebieden)).

landschap bestaat voor het grootste deel uit matig open gebied. Er is een gelijkmatige verdeling van openheidsklassen en aanwezigheid van contrasten tussen zeer open gebied (strandvlakten) en zeer gesloten gebied (beboste binnenduinrand).

Het strandwallen gebied is ontstaan rond 3000 voor Christus. De strandwallen met daarop de Oude Duinen, zijn vanaf het Neolithicum vrijwel continu bewoond geweest. De duinruggen zijn vanaf hun ontstaan aantrekkelijke woonplaatsen geweest. Vanaf circa 600 na Christus vestigde mensen zich op de randen van deze hoge gronden en startte vandaar de ontginning van het aangrenzende veengebied (strandvlakten). Akkers op de strandwallen (geesten) werden gecombineerd met graslandgebruik in de lagere, vochtige strandvlakten. De richting van de nederzettingen was dan ook overwegend noord-zuid. Ook de hoofdroutes volgen de strandwallen. Deze zogenaamde geestdorpen hadden vaak een ellipsvormige structuur. Ze bestonden uit een klein ovaal complex van bouwlanden, waaromheen de boerderijen waren gelegen. Voorbeelden van nederzettingen met een geeststructuur zijn Limmen, Uitgeest, Akersloot, Castricum, Sint Pancras, Heemskerk en Haarlem. Bij de ontginning van de strandvlakten stuitte men op natuurlijke obstakels als geulen, kreken en stroomwallen. Met de verkaveling en de waterhuishouding moest hier op worden ingespeeld. Hiermee ontstond een onregelmatig

verkavelingspatroon.

De strandwallen zijn langgerekte, noord-zuid lopende, vaak verdichte zones met bos, landgoederen en buitenplaatsen en bebouwing. Op de oudste strandwallen wordt nog steeds intensief gewoond en geleefd, waardoor veel vroege bewoningssporen verloren zijn gegaan. Daarentegen is een deel van de jongere Oude Duinen door een dik pakket Jong Duin bedolven geraakt, waardoor de bewoningssporen bijzonder goed geconserveerd zijn. Dat maakt ze extra waardevol.

Vanaf de zeventiende eeuw ontstonden op de strandwallen landgoederen. Na herverkaveling van oude landgoederen ontstonden vanaf de late 19de eeuw de eerste villaparken op de hoge zandgronden (strandwallen). Na de Eerste Wereldoorlog ontstonden ook luxere woonmilieus in de strandvlakten. De villacultuur ontstond als gevolg van de verbeterde ontsluiting met tram en spoor waardoor de binnenduintrand voor een brede, veelal forenserende, toplaag bereikbaar werd.

De strandvlakten zijn ook noord-zuid lopende, meer open ruimten met groene randen en een nat karakter (als gevolg van de veengrond met veenstromen, maar ook als gevolg van kwel). In de voormalige binnendelta bij Heemskerk zijn in de strandvlakten geulen en wallenpatronen herkenbaar. Delen van de strandvlakten, vooral in het zuiden, zijn omgezet (dieper liggende zandlaag naar oppervlakte gebracht) waarmee ze geschikt werden voor de bollenteelt.

Dit landschapstype komt voor in de volgende regio's:

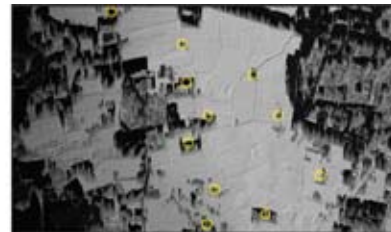
- Kop van Noord-Holland (Texel)
- Noord-Kennemerland
- Zuid-Kennemerland
- IJmond

4.1.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

- Aardkundige waarden
- Aardkundige Monumenten:
  - a. Westelijke Kuststrook Texel
  - b. Duinen tussen Den Helder en Petten en Zwanenwater
  - c. Duingebied van Schoorl en Bergen
  - d. Duingebied Noord-Kennemerland, Bergen-Egmond
  - e. Duingebied Egmond-Wijk aan Zee
  - f. Duinen van Nationaal Park-Zuid-Kennemerland, Amsterdamse Waterleidingduinen
  - g. Strandwal bij Spaarnwoude, gebied Spaarnwoude-Haarlemmerliede en gebied Zuidpolder Haarlem-Oost
- Archeologiegebieden: Noordelijke en Zuidelijke Duingebied en het Oer-IJ

continue ruimten

Bron: TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

Belangrijkste ruimtevormen van het strandwallen- en strandvlaktenlandschap

- Het Oer IJ, nog duidelijk zichtbaar historisch landschap

Landschaps-DNA

Structuurlijnen:

- De vaartsystemen in afgezande gebieden
- Reeksen van geestdorpen op de strandwallen
- Landgoederenreeksen tussen Vogelenzang en Beverwijk en te Heemstede

Cultuurhistorische objecten:

- Stolpboerderijen als identiteitsbepalende onderdelen van de geestdorpen
- Stolpboerderijen als identiteitsbepalende onderdelen in de strandvlakten
- Verspreide molens met hun molenbiotopen
- Landgoederen
- Villaparken
- De resten van kastelen en buitenplaatsen
- Gezondheidsinstellingen

Openheid:

- De contrasten tussen de lage open strandvlakten en de beboste binnenduintrand
- Weidegronden van de strandvlakten inclusief de restanten graslanden tussen Haarlem en binnenduintrand
- Mate van openheid: hoofdzakelijk matig open gebied met verder gelijkmatige spreiding van de openheidsklassen en aanwezigheid van de contrasten zeer open gebied (strandvlakten) en zeer gesloten gebied (beboste binnenduintrand)

Dorps-DNA geestdorpen

- Geconcentreerde nederzetting
- Langgerekte (ellipsvormige) structuur, meestal in noord-zuid richting
- Wegen volgen langgerekte structuur, daardoor parallelle wegen op strandwal
- Bebouwing voornamelijk gelegen op de strandwallen
- Bebouwing georiënteerd naar de weg, aan de rand van de geest

- Vanaf de dorpsrand zicht op het open omringende landschap, alleen in de binnenduinrand worden de geestdorpen aan de westkant omgeven door een besloten boslandschap
- Historische villaparken op de hoge zandgronden

Geestdorp Limmen (1903)

Geestdorp Limmen (2004)

Kenmerken van geestdorp in strandwallen- en vlaktenlandschap:

- Geconcentreerde nederzetting op strandwal
- Open landschap tussen dorp en strandvlakte
- Langgerekte (ellipsvormige) structuur
- Parallele wegen in noord-zuidrichting op strandwal
- Bebouwing georiënteerd op noord-zuidgerichte wegen

Overgang van zanddijk naar Polder Eijerland (Bosch Slabbers)

Het klimduin in Schoorl (Bosch Slabbers)

De slufteer: doorbreking van de zanddijk (Bosch Slabbers)

Systeem van krekens en drooggevallen gronden (Bosch Slabbers)

De vuurtoren van Texel (Bosch Slabbers)

4.2 JONGE DUINLANDSCHAP

Het jonge duinlandschap is een direct aan zee gerelateerd, reliëfrijk zandlandschap. Het ontstaan is te danken aan de werking van zee en wind, maar ook – vanaf zijn prillste oorsprong – aan de invloed van de mens. Door intensief bodemgebruik van de binnenduintrand in combinatie met een periode van droogte zijn vanaf de 7de eeuw de Jonge Duinen ontstaan. Deze zijn deels gevormd op de Oude Duinen. Dit proces is tot in de 17de eeuw doorgegaan. Op deze Jonge Duinen ontstonden nieuwe dorpen zoals Zandvoort, Egmond aan Zee en Bergen aan Zee. Deze dorpen zijn over het algemeen sterk naar zee gericht en hebben vanaf de 19de eeuw een recreatieve functie als badplaats gekregen.

Het grootste deel van dit landschapstype bestaat uit de combinatie van matig open gebied en zeer open gebied. De overgangen duinen-strandvlakte en duinen-open polderland en de daarmee gepaard gaande contrasten zijn belangrijk voor de identiteit.

Door wind en golfwerking heeft dit gebied een dynamisch karakter. In de kustzone is sprake van een grote diversiteit aan reliëf, grondwater (-standen en -kwaliteit) en bodems en de daarmee samenhangende vegetatietypen.

Jonge duinen bestaan zowel uit reliëfrijke gebieden, met duinhoogten tussen 20 en 50 meter + NAP, als uit reliëfarme gebieden, met duinhoogten tot ca. 5 meter + NAP. Als gevolg van zandverstuivingen vindt in de onbegroeide drogere delen nog duinvorming plaats. Andere actuele processen in de kustzone zijn mariene erosie, sedimentatie en getijdenwerking, onder andere in het gebied de Slufter op Texel. In de gehele kustzone zijn zee- en windafzettingen goed herkenbaar in het landschap.

De duinen worden gevormd door hoge, droge zandruggen, vaak begroeid met helmgras. De kustlijn en de duinen hebben een primaire functie als zeekering en als natuurgebied. Een deel van de duinen is van antropogene oorsprong. Zij zijn ontstaan door opstuiving voor een door de mens gevormde zanddijk. Dit betreft de duinen tussen Camperduin en Callantsoog, tussen Callantsoog en Den Helder en tussen De Koog en De Cocksdorp.

De binnenduintranden van de oude duingebieden hebben een lange bewoningsgeschiedenis. In de duinzoom liggen steden, dorpen, villaparken, landgoederen, buitenplaatsen en gezondheidscentra. Bij Egmond vormen de oude akkertjes die in de duinen zijn uitgegraven een cultuurhistorische bijzonderheid. Op Texel vormt de Slufter een unieke landschappelijke structuur.

Dit landschapstype komt voor in de volgende regio's:

- Noord-Kennemerland
- Zuid-Kennemerland
- Kop van Noord-Holland (inclusief Texel)
- IJmond

4.2.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

- Aardkundige monumenten (zie onder Strandwallen en -vlaktenlandschap)
- Grote diversiteit aan reliëf: van reliëfarme gebieden, met duinhoogten tot ca. 5 meter, tot reliëfrijke gebieden tussen 20 en 50 meter boven NAP
- Het begraven archeologisch landschap (met name uit de Vroege Middeleeuwen, 5^e-10^e eeuw).
- De verscheidenheid aan overgangen duin-polder op Texel
- De zanddijk bij de Slufter. Bijzonder aan Texel is dat zowel sprake is van een geleidelijke overgang duin-polder als van een messcherpe overgang duin-polder. Deze verscheidenheid is zowel ruimtelijk als vanuit natuur en cultuurhistorie interessant. De scherpe overgang valt samen met de aangelegde zanddijk. Als zodanig maakt deze de basisopbouw van Texel (twee eilandkernen door een zanddijk met elkaar verbonden) zichtbaar
- De scherpe overgang tussen duin en polder in de Kop van Noord-Holland

Landschaps-DNA

Historische structuurlijnen:

- De vaartsystemen in de afgezande duinzoom
- Infrastructuur van de watervoorziening
- Militaire structuur de Atlantikwall
- De aardappelakkertjes als kenmerkende landschapselementen

Cultuurhistorische objecten:

- Complexen ten bate van drinkwatervoorziening
- Herstellingsoorden en sanatoria
- De historische villaparken in de binnenduinstrand

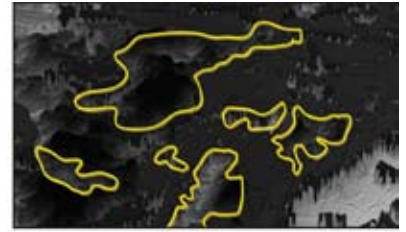
Openheid:

- Voormalige strandvlakten en strandwal, vervlakte duinen en kalkrijk duinzand
- Mate van openheid: combinatie van matig open gebied (reliëfrijke duinen) en zeer open gebied (strandvlakten, polderlandschap)
- Contrasten in openheid op de overgangen duin-strand en duin-open polderlandschap

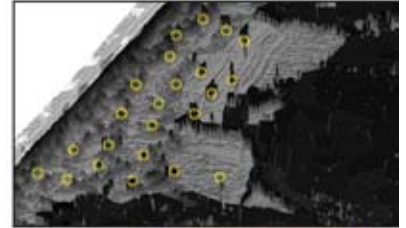
Dorps-DNA kustdorpen

- Vissersdorpen zijn ontstaan in beschutte duinkommen en van oudsher niet georiënteerd op de zee. Bij de latere badplaatsbebouwing was dit wel het geval.
- Compacte bebouwingsstructuur, aaneengesloten bebouwing
- Fijnmazig stratenpatroon
- Van oudsher loopt de hoofdweg van oost naar west vanuit het binnenland richting de zee. Dit is de structuurdrager. De bebouwing was in eerste instantie gericht naar deze weg
- Later is vaak een boulevard/weg aan de kust haaks op de hoofdweg aangelegd. De bebouwing aan de boulevard is gericht naar de zee
- Door het reliëf is het duinlandschap regelmatig zichtbaar vanuit het dorp en ook binnen de bebouwing zijn vaak hoogteverschillen aanwezig.
- Badcultuur en karakteristieke badplaatsarchitectuur

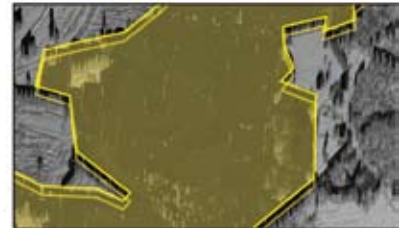
alzijdig begrensde ruimten

continue ruimten

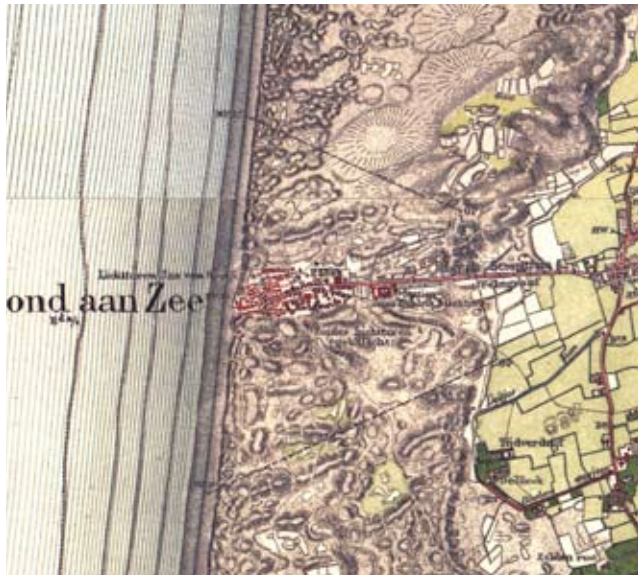

geen ruimte, massa

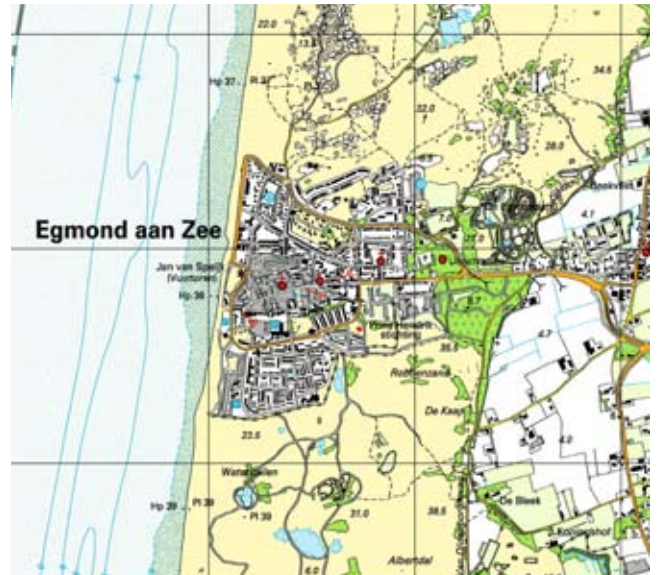

Bron: TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

Belangrijkste ruimtevormen van het jonge duinlandschap

Kustdorp Egmond aan Zee (1905)

Kustdorp Egmond aan Zee (2004)

Kenmerken van kustdorp in duinlandschap:

- Geconcentreerde nederzetting
- Dorp ligt op overgang van zee naar matig open duinlandschap, naar gesloten binnenduinrand
- Bebouwingsstructuur gericht op de kust
- Hoofdweg van oost naar west
- Compact bebouwingspatroon (woningen aaneengeschakeld)

Het Tuunwallenlandschap (Bosch Slabbers)

De kerk van Den Hoorn (Bosch Slabbers)

De Schans (Bosch Slabbers)

Wezenputten (Bosch Slabbers)

De landgoedboerderij Brakestein (Bosch Slabbers)

4.3 KEILEEMLANDSCHAP

Op het Oude land van Texel, op Wieringen en in het Gooi (zie hoofdstuk 4.7) zijn in verschillende ijstijden door oprukkend landijs stuwwallen gevormd. De zee heeft, met uitzondering van het Gooi, het stuwwallenlandschap beïnvloed. De bodem bevat veel informatie over de processen die het landschap hebben gevormd. De stuwwallen behoren tot de hogere delen van Noord-Holland. Soms kwam in een latere fase weer landijs over de stuwwallen heen, waarbij onder het ijs vermalen grind, keien en zand (zogenaamde grondmorene) werd afgezet. Dit laatste is terug te vinden op Wieringen, Texel en in het Gooi. Na terugtrekking van het ijs werden langs de randen van het ijs, smeltwaterwaaiers, zogenaamde sandrs en smeltwaterdalen gevormd. Daarnaast is afgespoeld hellingmateriaal te vinden. Onder invloed van de wind zijn reliëfarme en reliëfrijke landduinen, dekzandkoppen en dekzandwelvingen gevormd. Het keileemlandschap bestaat voor het grootste deel uit open tot zeer open gebied. Een grote mate van openheid is een belangrijk kenmerk van het landschapstype.

De keileembulten van Texel en Wieringen zijn opduikingen in de gestuwde pleistocene ondergrond. Deze hoger gelegen gronden zijn al vroeg ontgonnen en hebben een kleinschalige opbouw. Kenmerkend zijn het glooiend reliëf, de onregelmatige wegstructuren en verkavelingen, het kleinschalige, historische karakter en de geconcentreerde bebouwing. Ook kenmerkend zijn de tuunwallen (gestapelde grasplaggen), die bij gebrek aan sloten de scheiding vormden tussen de graslandpercelen. Het keileemgebied van de Hooge Berg maakt deel uit van het Waddeneiland Texel. Het keileemgebied van Wieringen is in zijn geheel een voormalig eiland. Het eilandkarakter is duidelijk herkenbaar. Dit door het contrast met het omringende natuurlandschap (Texel) of het nieuwe land (Texel en Wieringen). En doordat de randen als dijken (Wieringen) of steilranden markante begrenzingen vormen. Op Wieringen vormt de oude wierdijk een cultuurhistorisch unieke structuur. Op Texel en Wieringen vormen de tuunwallen een unieke structuur en op Texel zijn de schapenboeten en de drinkputten kenmerkende elementen.

Op het Oude land van Texel is sprake van invloed van de zee op het stuwwallenlandschap. Er worden verspoelde dekzandwelvingen en -ruggen, getijdse oeverwallen en kreekbeddingen in vlaktes met zeekleiafzettingen aangetroffen.

Op de Hooge Berg zijn vondsten gedaan die dateren vanaf het Laat Paleolithicum. De vondsten behoorden toe aan jagers en verzamelaars die in deze streken leefden. Met name uit de periode van de bronstijd tot aan de late

middeleeuwen zijn veel sporen van bewoning en gebruik bewaard gebleven.

De Hooge berg van Texel heeft een unieke, ononderbroken bewoning van prehistorie tot Nieuwe Tijd. Het is niet alleen het gebied met een van de oudste bewoningssporen van West-Nederland, maar ook het gebied waarin verschillende bewoningsperiodes het best zijn vertegenwoordigd.

Wieringen is een voormalig eiland, en bestaat - net als Texel - uit pleistocene afzettingen (stuwwal, keileem en dekzand). Op het voormalige eiland Wieringen is ook sprake van invloed van de zee op het stuwwallenlandschap. De invloed van de zee is in het landschap zichtbaar door het voorkomen van abrasievlakten, klifkusten, zee-erosiegeulen en dunne zeekleipakketten.

Ook Wieringen werd al zo'n 10.000 jaar geleden voor het eerst bewoond. Een verschil met Texel is echter dat op Wieringen een aantal onderbrekingen bestaan in de bewoningscontinuïteit. Uit een aantal recente bodemvondsten is gebleken dat de Noormannen een relatie hadden met Wieringen en zich er mogelijk ook gevestigd hebben.

Op de eilanden Texel en Wieringen zijn brinkachtige dorpen op zeeklei te vinden. Deze dorpen vertonen met hun typische kerkringen, zoals te zien in het gave Oosterend op Texel, overeenkomst met de dorpen op de

Zeeuwse eilanden. Zeer oude kerkjes, zoals dat van Oosterland op Wieringen, wijzen op een oude bewoning. Dit landschapstype komt voor in de volgende regio's:

- Kop van Noord-Holland (Texel en Wieringen)

4.3.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

- Het kenmerkende glooiende reliëfrijke karakter van het stuwwallenlandschap en de relatieve kleinschaligheid op Texel en Wieringen
- De grote diversiteit en samenhang van de verschillende landschapseenheden in de stuwwalzone uit zowel Pleistoceen als Holoceen geven een compleet beeld van de belangrijkste vormingsprocessen van Noord-Holland
- Aardkundige monumenten het Oude Land van Texel en het Eiland Wieringen
- Archeologiegebieden Texel en Wieringen, met oudste bewoningssporen van Noord-Holland (samen met het Gooi)
- Goed afleesbare bewoningscontinuïteit in het landschap van Texel
- Deels nog afleesbare bewoningscontinuïteit op Wieringen
- Maritiem erfgoed voor de kust van Texel
- Cultuurhistorische restanten VOC-periode Texel

Landschaps-DNA

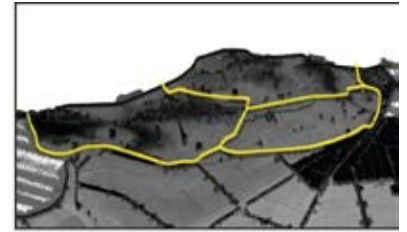
Historische structuurlijnen:

- Het unieke tuunwallenlandschap van de Hooge Berg. De onregelmatige blokverkaveling waarbij kavels worden afgezoomd met steile grasdijken verschaft het tuunwallenlandschap haar kenmerkende mozaïek
- Onregelmatige verkaveling- en dorpsstructuur van wegdorpen op Texel en Wieringen
- Wierdijk als historische waterkering aan de zuidzijde van het voormalige eiland
- Afsluitdijk als scherpe lijn door het water

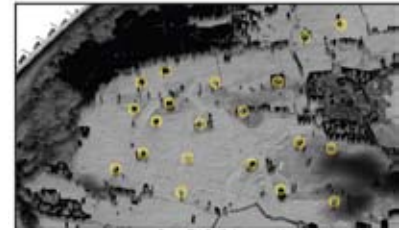
Cultuurhistorische objecten:

- Schapenboeten binnen de onregelmatige blokverkaveling op Texel
- Drinkputten voor vee (schapen) binnen de onregelmatige blokverkaveling op Texel
- Twee wezenputten binnen de onregelmatige blokverkaveling op Texel nabij Brakenstein aan de Skilsloot waar in de VOC tijd ijzerhoudend drinkwater werd gewonnen ten bate van scheepsbevoorrading op de rede van Texel
- Stolpboerderijen van het Wieringer type als identiteitsbepalende onderdelen van de nederzettingen en het hoge land daarbuiten op Wieringen
- Wierschuren (Wieringen), drinkputten, eendenkooien
- Wallen en singels (wieningen) binnen

alzijdig begrensde ruimten

continue ruimten

Bron: TU Delft, Leersloot Landschaparchitectuur

Belangrijkste ruimtevormen van het keileemlandschap

kleinschalige verkaveling

- De Schans en haar biotoop, met bijbehorende werken

Openheid:

- Landschappen van de lage zandopduikingen (Wieringen, Texel)
- Open en vlak landschap
- Stuwwal met keileem
- Mate van openheid: landschap met een open tot zeer open karakter

Dorps-DNA brinkachtige dorpen en wegdorpen

Den Burg heeft voor Noord-Holland een unieke, dubbele ringstructuur.

Algemene kenmerken brinkachtige dorpen:

- Geconcentreerde, onregelmatige bebouwingsstructuur
- Onregelmatige wegstructuren
- Soms is glooiend reliëf aanwezig

Algemene kenmerken wegdorpen:

- Lineaire nederzetting
- Weg vormt de ruimtelijke structuurdrager
- Kronkelende wegen
- Grillige verkaveling- en bebouwingsstructuur
- Woningen zijn op de weg georiënteerd
- Ter hoogte van de kern (kerk) staat de bebouwing dicht bij elkaar dan verder van de kern af
- Vanaf het lint zijn doorzichten naar het open, kleinschalige landschap met zijn onregelmatige verkavelingstructuur

Wegdorp Westerland (1907)

Wegdorp Westerland (2004)

Kenmerken van 'Brink'-achtig dorp in het keileemland

- Onregelmatig verkaveling en wegenstructuur
- Geconcentreerde, onregelmatige bebouwingsstructuur
- Verhogingen in het landschap
- Bebouwing georiënteerd op de verschillende bijelkaar komende wegen
- Erfbeplanting bepaalt groene karakter

Kenmerken van wegdorp in het keileemland:

- Lineaire nederzetting
- Onregelmatig blokverkaveling landschap
- Kronkelende wegenstructuur (mozaïek)
- Weg vormt structuurdrager
- Grillige bebouwingsstructuur
- Doorzichten door reliëf en hoogteverschillen

Akkerbouw in de Zijpe- en Hazepolder (Bosch Slabbers)

De Oeversche Vaart (Bosch Slabbers)

Polder Eijerland (Bosch Slabbers)

Sint Maartensvlotbrug (Bosch Slabbers)

4.4 AANDIJKINGENLANDSCHAP

Aandijkingen zijn aangeslibde zand- en slibplaten langs de oorspronkelijke kustlijn, die vanaf de aangrenzende hogere gronden zijn ingedijkt en zo zijn toegevoegd aan het land. Deze gebieden zijn als geheel ingericht, vaak grootschalig, geometrisch en open. De opeenvolgende aandijkingen zijn duidelijk herkenbaar in het landschap. De oudste aandijkingen liggen als schillen tegen het oude land aan, de latere aandijkingen, zoals de Wieringermeerpolder, hebben geen duidelijke gerichtheid. Aan de westzijde is er een contrastrijke overgang naar de duinen. De dijken en hoofdwatgangen vormen een robuuste hoofdstructuur. Plaatselijk zijn er sterke contrasten tussen de geometrische inrichting en de natuurlijke kreekrestanten. Het aandijkingenlandschap bestaat voor bijna de helft uit zeer open gebied, dat wil zeggen uit 'leeg' landschap. Een zeer grote mate van openheid is een belangrijk kenmerk van het landschapstype.

Voor de oudste aandijking, de Zijpe- en Hazepolder (1597), zijn in de lengterichting van de polder afwateringskanalen gegraven en wegen aangelegd. Loodrecht hierop kwamen wegen die het 'oude' West-Friesland verbonden met het duingebied in het westen. Op de kruispunten van deze wegen en kanalen liggen de vaartdorpen. Buiten de dorpen staan markante stolpboerderijen langs de wegen en kanalen. In de andere polders zijn overeenkomende vaartdorpen te vinden op kruispunten van kanalen en wegen. Naast kruisdorpen zijn er ook een aantal rechte lintdorpen langs een kanaal ontstaan.

Het gebied van het Wieringermeer wordt bewoond vanaf 2600 voor Christus. Keer op keer werden de bewoners door het wassende water verdreven, totdat in 1930 het gebied werd omdijkt en drooggemalen. In de bodem van de polder zijn nog elementen en structuren aanwezig die herinneren aan vroegere bewoning en de strijd tegen het water.

Het Wieringermeer is in de 20ste eeuw als eerste polder in het kader van de Zuiderzeewerken drooggelegd. Het was de eerste polder waarbij de verkaveling gerelateerd werd aan de bodemgesteldheid en -diepte. Bij de 17de en 19de-eeuwse polders was altijd een geometrisch grid uitgangspunt geweest voor de inrichting.

In het ontwerp van Ligtenberg werd het poldervlak van de Wieringermeer opgedeeld in vier polderafdelingen met een eigen oriëntatie en maatvoering van de kavels. Het verkavelingsplan was niet ontworpen vanuit een middenlijn naar de randen toe, zoals gebruikelijk was, maar vanuit de randen naar het centrum toe. Hierdoor werden restkavels aan de randen vermeden, maar ontstond een driehoekig centrum met restkavels. Molière ontwierp uiteindelijk het dorpenplan met maar liefst dertien kernen; drie dorpen centraal gelegen in de

polder en acht gehuchten aan de randen.

Dit landschapstype komt voor in de volgende regio's:

- Kop van Noord-Holland (incl. Texel)
- West-Friesland

4.4.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

- Het Aardkundig Monument: Oude Veer Anna Paulowna
- De nollen (door zee ontstane geïsoleerde duinzandkopjes of langgerekte duinen van kalkarm zand) in de kop van Noord-Holland, met geleidelijke overgang van droge duintjes naar vochtige schrale graslanden.
- Morenenrug bij Kreileroord in de Wieringermeer, die ligging en werking weergeeft van gletsjers in de voormalige ijstijd.
- Kreeklopen op Texel, zichtbaar in vroegere verbindingen met de zee (Roggesloot)
- Wielen en kleiputten langs de dijken, ontstaan als gevolg van dijkdoorbraken.

Landschaps-DNA

Historische structuurlijnen:

- Zijpe (Zijpe- en Hazepolder) met een hoofdstructuur van evenwijdig aan het oude land lopende land en waterwegen met haaks daarop verbindingen tussen oud land en jonge duinen. De Grote Sloot vormt hierbinnen de belangrijkste lijn
- Wieringermeer met robuuste geometrische

driehoekige webstructuur. Binnen deze structuur vallen kavelpatroon, wegen, waterlopen en nederzettingen als gevolg van een totaalontwerp

- Anna Paulowna (Polder Wieringerwaard 1612 en het Koegras 1817) met grootschalige geometrisch polderverkaveling, kenmerkende laanbeplanting en lintbebouwing van Wieringerwaard
- Stelling Den Helder (rijksbeschermd gezicht)
- De stelselmatige/orthogonale indeling (Polder Eijerland). De welhaast orthogonale indeling van Polder Eijerland is bijzonder. Deze doet sterk denken aan de indeling van de renaissancepolder De Beemster, maar is van veel recenter datum.
- Het onderscheid in maat, schaal, sfeer en grondgebruik tussen de 16e eeuwse polder Waal en Burg en de negentiende eeuwse polder Eijerland.
- Oude dijkstructuren van de Waal en Burgerdijk.

Cultuurhistorische objecten:

- Monumentale stolpboerderijen langs de Grote Sloot in Zijpe en in het lint van Wieringerwaard
- Gemaal Lely bij Enkhuizen en Leemans bij Den Oever (beschermd monument)
- Sluizencomplex bij Den Oever
- Gestandaardiseerde rode pangedekte boerderijtypen in de Wieringermeer
- Voormalig Joods werkdorp Nieuwe Sluis
- Stolpboerderijen langs de wegen en vaarten zijn kenmerkende elementen

Openheid:

- Grootschalige zeekleipolders en jonge droogmakerijen (Zijpe, Wieringermeerpolder). Open en vlak, bouwland. Getij-afzettingenvlakte, kalkarme zandgrond, lichte en zware oude klei en terpen
- Mate van openheid: zeer open

Dorps-DNA vaartdorpen

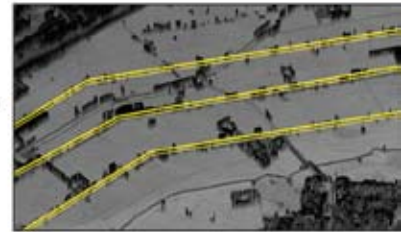
Vaartdorpen in de Zijpepolder:

- De structuur van de Zijpepolder bestaat uit vijf parallelle ontwikkelingslijnen (noord-zuid). Deze lijnen hebben over de hele lengte dezelfde verschijningsvorm. Elke lijn is anders door zijn fysieke basis en de ontwikkelingen die daarlangs zijn gegroeid
- Haaks op de vijf lengtelijnen liggen vier dwarswegen. Deze wegen zijn vrij van bebouwing.
- Alleen op de kruispunten zijn de dorpen ontstaan.
- Naar de kernen toe wordt de bebouwing steeds dichter, er vanaf steeds lossers met steeds meer doorzichten naar het omringende landschap
- Erfbeplanting en tuinen bepalen vaak het groene beeld van het dorp (voornamelijk aan de 'Grote Sloot')
- Soms is laanbeplanting langs de weg en/of vaart aanwezig

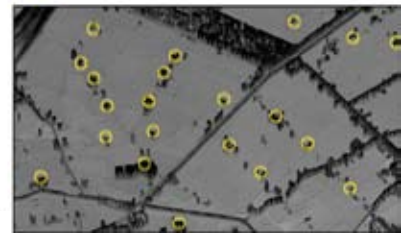
alzijdig begrensde ruimten

tweezijdig begrensde ruimten

continue ruimten

Bron: TU Delft, Leersloot Landschapsarchitectuur

Belangrijkste ruimtevormen van het aandijkingenlandschap

Vaartdorpen in de Wieringermeer:

- Ligging van de dorpen aan de kruispunten van vaarwegen en kanalen
- De kanalen vormen een rand van het dorp
- Bedrijventerreinen zijn gelegen langs het kanaal
- Verwevenheid dorp en platteland: het dorp maakt onderdeel uit van de het omringende agrarische landschap en manifesteert zich als zodanig: zichtbaar en eventueel uitbreidbaar
- Ontworpen, geometrische inrichting
- Waterwegen als belangrijke ruimtelijke structuren
- De hoofdgroenstructuur bestaat uit laanbeplanting langs wegen en vaarten
- Grootschalige, bloksgewijze opzet van de bebouwingstructuur
- Doorgaande verkeersweg door de kern. Het overige wegennet sluit hier organisch op aan
- Elke straat heeft een duidelijk begin, midden en eind, doordat hoekpanden vrijwel altijd een bijzondere beëindiging hebben of een afwijkende oriëntatie
- Aanwezigheid één (Middenmeer) of meerdere brinken (Wieringerwerf)
- Het centrum van elk dorp bestaat uit een royale, maar duidelijk afgebakende, groene ruimte waarlangs de belangrijkste gebouwen staan
- Kerken, scholen en andere openbare gebouwen staan op stedenbouwkundige belangrijke punten, zoals op de kruispunten van wegen, bij entree van het dorp of op de hoekpunten van de dorpen, zodat de dorpen ook vanuit de polder herkenbaar zijn
- Vrijwel geen afwisseling in bouwhoogtes

Vaartdorp Sint Maartensbrug (1907)

Vaartdorp Sint Maartensbrug (2004)

Kenmerken van vaartdorp in aandijkingenlandschap (Zijpe):

- Kruisdorp
- Verdichting bebouwing rond kruispunt
- Geometrische inrichting
- Oriëntatie bebouwing op vaart
- Afwateringskanaal bepaalt de hoofdrichting (noord-zuid)
- Oost-westrichting alleen nabij kruispunt bebouwd
- Doorzichten vanuit lint naar open landschap

Kenmerken van vaartdorp in aandijkingenlandschap (Wieringermeer):

- Geometrische, driehoekige structuur (kruis)
- Waterwegen als structurerende elementen
- Grootschalige blokverkaveling
- Kenmerkende laanbeplanting langs vaarten en wegen
- Belanting rondom erven

Afwisseling van bebouwing en boomgaarden (Bosch Slabbers)

Boerderij West-Friesland

Oude zeekleilandschap van West-Friesland (Bosch Slabbers)

Lintdorp Twisk (Bosch Slabbers)

Vestingwal Enkhuizen (Bosch Slabbers)

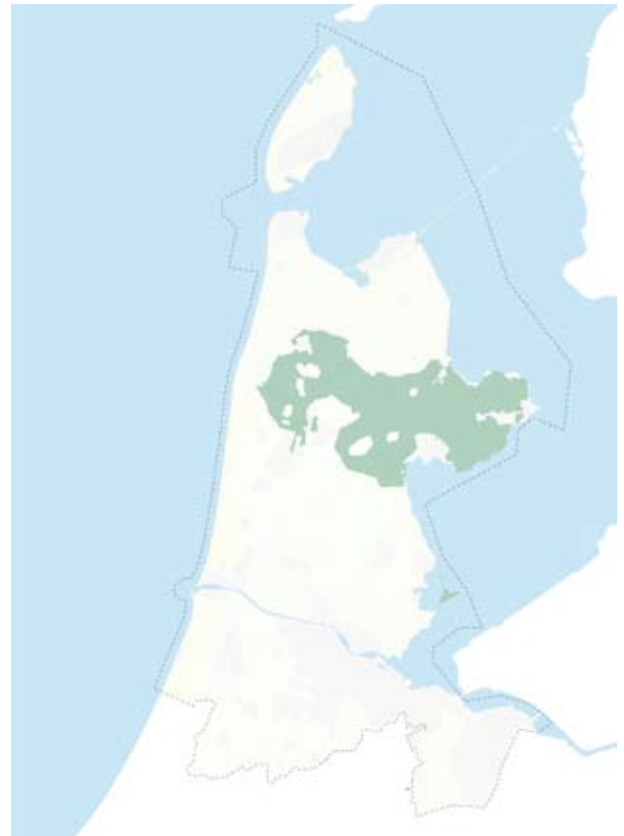
Twee buiten gedijkte wielen ten noordoosten van Schagen (Paul Paris)

4.5 OUDE ZEEKLEILANDSCHAP

In het pleistoceen bestonden grote delen van Noord-Holland uit wadvlakten, doorsneden door krekken. Vanaf 5000 tot 3000 jaar geleden heeft in dit voormalig getijdengebied opslibbing van zand en klei uit zee plaatsgevonden, met name vanuit het voormalige 'Zeegat van Bergen'. Op de opgeslibte overwallen woonden al in de Nieuwe Steentijd (het Neolithicum) mensen. West-Friesland is derhalve een bijzonder rijk gebied qua ondergrondse nederzettingen uit Steentijd (de beroemde Enkelgrafcultuur) en Bronstijd. Door de lange perioden van opslibbing ligt dit landschapstype vergeleken met het omliggend kleigebied hoog. De zandige geulafzettingen van de voormalige kreekbeddingen en kreekoverwallen zijn nu als verhogingen in het landschap zichtbaar. Op de kleibodem ontwikkelde zich, na de sluiting van het Zeegat van Bergen, een omvangrijk veenpakket. Door toedoen van ontginning en zee-inbraken verdween het veen in de loop van de Middeleeuwen weer. Om het zeewater buiten te sluiten werd het gebied in de 11^e en 12^e eeuw omdijkt. Aan het begin van de 13^e eeuw is de dijkkring gesloten. Nog altijd vormt de Westfriese Omringdijk de markante begrenzing van het oude zeekleigebied.

Nadien is het veen, door klink en oxidatie, weer verdwenen waardoor het onderliggende landschap weer aan de oppervlakte kwam. De voormalige krekken laten zich nu herkennen als relatief hoog gelegen stroomruggen. De voormalige wadvlakten vormen nu de laag gelegen en overwegend open kommen. Met het inklinken, of zelfs verdwijnen, van het veen kwamen ook de oude huisterpen weer aan de oppervlakte. Het oude zeekleilandschap bestaat uit een combinatie van vooral matig open gebieden en open tot zeer open gebieden. Het is een half-open landschap.

Doordat het gebied is ontgonnen als veengebied, kent het ook de ruimtelijke karakteristieken van een veengebied, met langgerekte lintdorpen, een regelmatige, opstreckende verkaveling en veel sloten, vaarten en tochten om het water af te voeren/op te slaan. Met name voormalige kreeklopen, waren aantrekkelijke woonplaatsen in het gebied. In het oostelijke deel van West-Friesland, woonde men hoofdzakelijk op de flanken van deze kreekkruggen. Vanaf de middeleeuwen ontstonden hier lange dorpslinten. De eerste ontginningen zijn meestal vanaf waterlopen, zoals de Kromme Leek uitgevoerd. Vanuit deze nederzettingen werd het land aan weerszijde ontgonnen, door loodrecht op de bewoningslinten stroken te graven. Door de ontwatering ging het maaiveld inklinken en werden de dorpen verschoven naar hun huidige ligging. De resten van de oudere dorpen liggen dan ook nog in het huidige landschap verborgen. De nederzettingen werden soms -broek,

-woud en -veen genoemd. De -woud en -broek nederzettingen lagen meestal verder van de oude nederzettingenkern en waren vaak jonger. Door herverkaveling is de oorspronkelijke structuur van het landschap plaatselijk ingrijpend veranderd en is een veel grootschaliger structuur ontstaan.

In het westelijke deel van het Oude Zeekleigebied heeft men, voordat men dijken ging aanleggen, een periode op terpen gewoond om de voeten droog te houden. Een aantal van die terpen zijn aan elkaar gegroeid tot "terpdorpen". Eenigenburg, Tuitjehoorn en Warmenhuizen zijn voorbeelden van terpdorpen die nu nog bestaan.

Dit landschapstype komt voor in de volgende regio's:

- West-Friesland
- Laag Holland

4.4.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

- Het abiotisch zeer waardevolle kleine reliëf in dit voormalig getijdengebied (getij-inversieruggen, fossiel kreekstelsels en meerwallen)
- Archeologiegebied: West-Friesland
- Aardkundig waardevolle natuurlijke krekken, kreekrestanten en kreekkruggen

Landschaps-DNA

Historische structuurlijnen:

- Westfriese Omringdijk (provinciaal monument) als

het geheel van het dijklichaam, de wielen, de buitendijkse landen, het oude tracé van de dijk en een brede open zone aan weerszijden van de dijk

- Langgerekte lintdorpen in het open Westfriesse landschap
- Lokaalspoorlijn Hoorn- Medemblik met bijbehorende infrastructuur
- De waaierverkaveling van Wadway en Spanbroek
- Verkaveling ten oosten en zuidoosten van Hoorn
- Daliegaten (voormalige putten van waaruit klei uit de ondergrond naar boven werd gehaald om de vruchtbaarheid van de arme veengronden te verbeteren), wielen, drinkputten, meerwallen en hoogstamboomgaarden
- Voormalige waterkeringen en historische wegen als de lintweg tussen Hoorn en Enkhuizen en de Tolweg tussen Harenkarspel en Medemblik
- Bijzondere kavelvormen als de resterende vaarverkavelingen in Broek op Langedijk
- 'Kadetjesland' bij Schagen
- Terpen bij Schagen

Cultuurhistorische objecten:

- Stolpboerderijen als identiteitsbepalende onderdelen van de lintdorpen en de doorgaande wegen daartussen
- Stationsgebouwen langs de lokaalspoorlijn Hoorn-Medemblik
- Verspreide molens met hun molenbiotopen

Openheid:

- Kleinschalige zeekleipolders. Half-open landschap, overwegend vlak met tuinbouw, gras- en bouwland. Kreekruggen (West-Friesland), ontgonnen veenvlakte, oude en jonge zeeklei en terpen
- Mate van openheid: landschap met een half-open karakter

Dorps-DNA weg-, dijk-, en terpdorpen

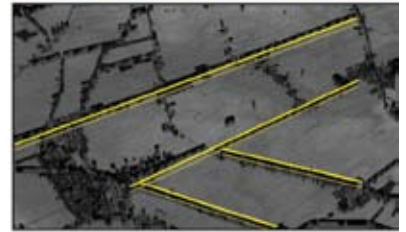
Weg- en dijkdorpen :

- Lineaire dorpstructuur
- De weg of dijk is de ruimtelijke structuurdrager
- De bebouwing is georiënteerd op de structuurdrager
- Rafelige dorpsranden: zachte overgang dorp-landschap
- Vanuit de lintbebouwing zijn doorzichten naar het omringende landschap en naastgelegen dorpen aanwezig
- Naar de kern (kerk) toe worden de doorzichten minder en staat de bebouwing dichter op elkaar.
- De mate van bebouwingsdichtheid is per dorpslint verschillend en varieert van dichtere bebouwing en een steniger beeld tot lossere bebouwing en een landelijker karakter. De woningen staan meestal niet direct aan de weg of dijk, maar worden

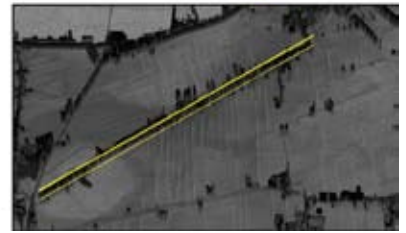
alzijdig begrensde ruimten

tweezijdig begrensde ruim

gedeelde ruimten

Bron: TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

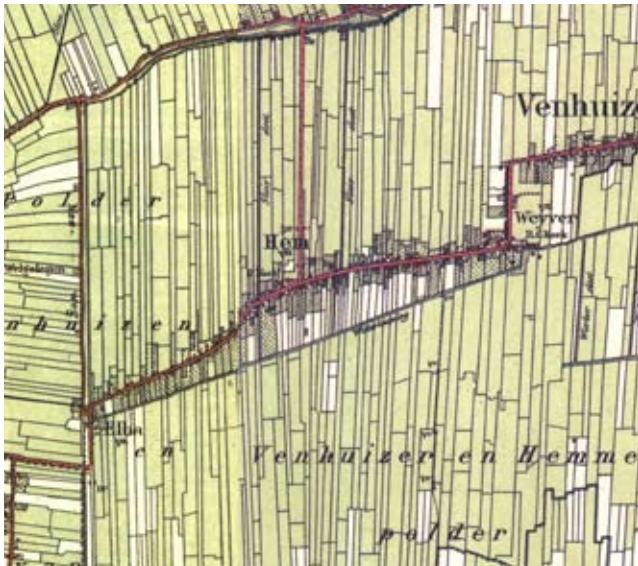
Belangrijkste ruimtevormen van het oude zeekleilandschap

gescheiden door een voortuin

- Het groene beeld wordt bepaald door erfbeplanting en particuliere tuinen
- Stolpboerderijen langs het lint, soms met een vaart ertussen (Barsingerhorn en Twisk)

Terpdorpen:

- Compacte nederzettingvorm
- Hoogteverschillen soms nog aanwezig
- Doorzichten vanuit het dorp naar het omliggende landschap door hoogteverschillen
- Contrast dorp met open omgeving

Wegdorp Hem (1911)

Wegdorp Hem (2004)

Kenmerken dijkdorp in oude zeeleilandschap:

- Onregelmatig verkavelingspatroon
- Lineaire dorpsstructuur
- Bebouwing georiënteerd op de dijk
- Weidse doorzichten vanaf de weg
- Vaart parallel aan de hoofdweg

Kenmerken terpdorp in oude zeeleilandschap:

- Compacte, geconcentreerde nederzetting
- Radiale wegenstructuur
- Contrast terpdorp met open omgeving
- Doorzichten door reliëf en hoogte verschillen

Haarlemmermeerpolder (Bosch Slabbers)

Molendijk oostkant van Schermer (Bosch Slabbers)

Zuidervaart, Schermer (Bosch Slabbers)

Stolpboerderij in de Beemster (Bosch Slabbers)

Stompetoren (Bosch Slabbers)

4.6 DROOGMAKERIJENLANDSCHAP

Een van de herinneringen aan de Gouden Eeuw bewaart Noord-Holland in de grote inpolderingen van de binnenmeren. Een onderneming waarvoor voornamelijk de stad Amsterdam het handelskapitaal beschikbaar stelde. De Beemster (1612) is van de oude meren het eerst drooggelegd, spoedig gevolgd door de Schermer, de Purmer, de Wormer en de polder van Heer Hugo Waard. Dit landaanwinningsproces, dat begon met de inpoldering van de Zijpe in 1599, werd pas voltooid met de droogmaking van de Haarlemmermeer (1852) en de inpoldering van het IJ in 1877.

Droogmakerijen worden gevormd door een drooggelegd binnenwater/meer, omsloten door een ringvaart en een ringdijk. Deze gebieden zijn als één geheel drooggemaakt en ingericht, vaak grootschalig, geometrisch en open. Ze worden gekenmerkt door hun diepe ligging ten opzichte van het aanliggend veenpolderlandschap/bovenland. Enig reliëf wordt soms gevormd door de mee-ingepolderde stukken veenland. De verschillende droogmakerijen hebben alle hun eigen kenmerkende interne structuur. Men herkent de Beemster aan zijn opbouw in volkomen vierkanten en de Wijde Wormer aan zijn spiegelsymmetrische opbouw. De Haarlemmermeer is juist herkenbaar aan een strakke zeer ruime verkaveling waarbij deze in het midden doorsneden wordt door een vaart. De droogmakerijen vormen door de mens gemaakte, rationeel ingerichte landschappen, vaak met een hoge cultuurhistorische waarde. De geometrische verkavelings- en ontsluitingsstructuur en het functionele watersysteem zijn nog altijd bepalend voor het grondgebruik en de ruimtelijke ontwikkeling. De ringdijken en ringvaarten laten de oorspronkelijke natuurlijke meervorm zien en geven een fraai contrast met de geometrisch indeling. De indeling in volkomen vierkanten van de Beemster vormt een unieke structuur. Deze wordt algemeen beschouwd als pronkstuk van de Hollandse renaissance en is opgenomen op de Werelderfgoedlijst van de UNESCO. Het droogmakerijenlandschap bestaat uit een combinatie van vooral matig open gebieden en open tot zeer open gebieden. Het is een open landschap met specifieke ruimtevormen.

De dorpen die in de nieuwe polders werden gebouwd zijn steeds geheel geometrisch van aanleg, in overeenstemming met de stedenbouwkundige idealen van de renaissance. Het mooie, duidelijk als poldercentrum gebouwde dorp, Midden Beemster is in Nederland het best bewaarde voorbeeld van een dergelijk nieuw gesticht dorp. Binnen de Beemster vormt de boerderij De Eenhoorn, met heerschapskamer, een uniek element. Hoofddorp in de Haarlemmermeer laat zien dat er in de vorige eeuw in de 17e eeuwse traditie werd voortgebouwd. Binnen de Haarlemmermeer vormt

het gemaal van Cruquius, zijnde één van de drie stoomgemalen die het mogelijk maakten dit enorme binnenmeer droog te leggen, een uniek element.

Dit landschapstype komt voor in de volgende regio's:

- West-Friesland
- Laag Holland
- Noord-Kennemerland
- Zuid-Kennemerland
- Amstel-Meerlanden
- Gooi- en Vechtstreek

4.6.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

Binnen dit landschapstype komen slechts in beperkte mate gebieden met bijzondere archeologische en aardkundige waarden voor.

Landschaps-DNA

Historische structuurlijnen:

- Het samenhangende geometrische poldersysteem van ringdijken, ringvaarten en waterlopen. De verschillende droogmakerijen hebben elk hun eigen kenmerken. De basisontginningseenheid wordt gevormd door een rechthoekige kavel met een vaste lengte- en breedtemaat, het zogenaamde polderblok. Het geheel van polderblokken rond de centrale ontginningssassen wordt poldervlak genoemd. Langs de grillige randen van de droogmakerij wordt afgeweken van de regelmatige basisverkaveling en komen andere kavelvormen

voor: polderzoom

- Contrast met aangrenzende veengebieden
- De herkenbaarheid van de Stelling van Amsterdam als een grotere verbindende structuur
- Duidelijke begrenzing door ringdijk, ringsloot of oude, hoge oeverlanden
- Aangelegd watersysteem met hoofdtochten en hoofdgemaal

Cultuurhistorische objecten:

- Stolpboerderijen als identiteitsbepalende onderdelen gelegen aan het samenhangende systeem van ringdijken, ringvaarten en waterlopen
- De poldermolens met hun biotopen die deel van dit poldersysteem uitmaken
- De voormalige molenplaatsen die nog deel uitmaken van het landschap
- In de Haarlemmermeer: boerderijen met verschillende bouwstijlen

Openheid:

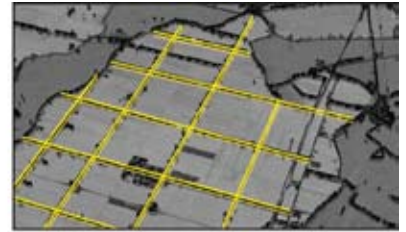
- Landschappen van de oude droogmakerijen (Beemster, Purmer, Schermer, Haarlemmermeer, etcetera)
- Open en vlak landschap, grasland en water
- Getijafzettingen, oude zeeklei en ontgonnen veenvlakten
- Mate van openheid: landschap met een open karakter en specifieke ruimtevormen

Dorps-DNA weg- en vaartdorpen

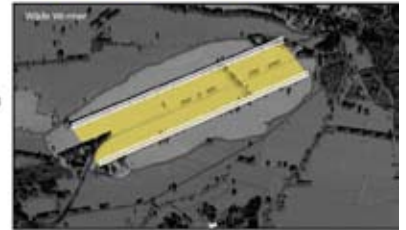
Weg- en vaartdorpen:

- Geometrisch en planmatig van opzet
- Weg of vaart is structuurdrager
- Doorzichten vanaf de hoger gelegen ringdijk naar lager gelegen polder
- Lint: geconcentreerde bebouwingslint langs ringvaart
- Kruis: van oorsprong evenwichtige ontwikkeling
- Kruis: harde bebouwingsranden in contrast met het omringende landschap, woningen zijn naar buiten georiënteerd
- Iedere polder heeft eigen kenmerkende opbouw en structuur

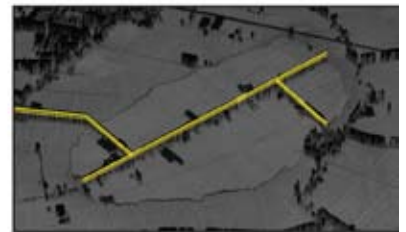
alzijdig begrensde ruimten

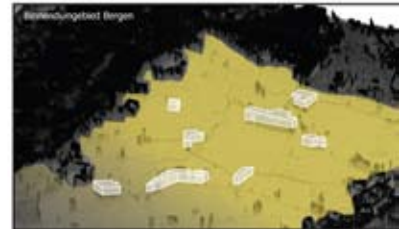
tweezijdig begrensde ruimten

gedeelde ruimten

continue ruimten

Bron: TU Delft, Leersloot Landschapsarchitectuur

Belangrijkste ruimtevormen van het droogmakerijenlandschap

Wegdorp Middenbeemster (1892)

Wegdorp Middenbeemster (2004)

Kenmerken van wegdorp in droogmakerij:

- Kruisdorp
- Rationeel verkavelingspatroon, vierkante blokken
- Weg is hoofdstructuurdrager
- Verdichting van bebouwing rondom plein op de kruising
- Verder van kruispunt doorzichten naar het open landschap
- Laanbeplanting

Bos op stuwwal

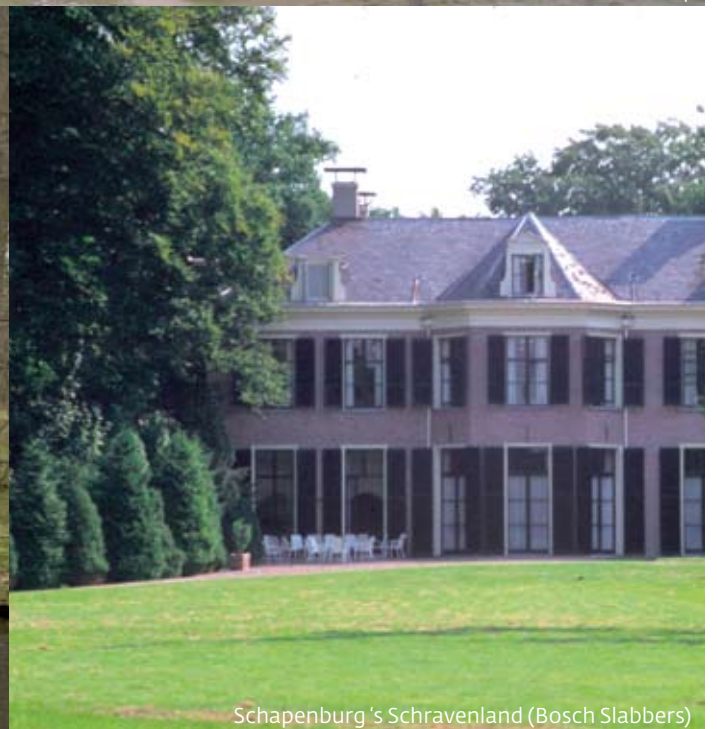
Bos op stuwwal

Heidelandschap

Landgoed Trompenburg (Bosch Slabbers)

Schapenburg 's Schravenland (Bosch Slabbers)

4.7 STUWALLENLANDSCHAP

De Gooise stuwwal vormt de oostelijke hoge rand van de provincie. Het Gooi is één van de weinige reliëfrijke gebieden in Noord-Holland. De stuwwallen en sandrs (spoelzandwaaier) zijn ongeveer 300.000 jaar geleden ontstaan. In een later stadium zijn smeltwaterdalen gevormd en is dekzand afgezet. Bijzonder opmerkelijk in dit gebied zijn een 4-5 m hoge klif in de stuwwal aan het Gooimeer, die is ontstaan door afslag van de Zuiderzee, zichtbaarheid van diverse geologische formaties in groeves, enkele kenmerkende dekzandruggen en typische verstuiwingsfenomenen. Tegenwoordig vindt er op kleine schaal verstuiwing plaats.

Dit gebied herbergt een complex aan fenomenen die genetisch gerelateerd zijn met de ijstijd en de klimaatsopwarming erna. Als zodanig geeft het informatie over de klimaat- en ontstaansgeschiedenis van het gebied. De grote verscheidenheid en over het algemeen gaafheid van de verschijnselen maakt het gebied bijzonder. Vergelijkbare gebieden zijn de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe. Het stuwwallenlandschap bestaat voor het grootste deel uit gesloten tot zeer gesloten gebied. De beslotenheid is een belangrijk kenmerk van het landschapstype.

Als één van de weinige gebieden in de Provincie Noord-Holland kunnen in het Gooi sporen van de vroegste bewoning van Nederland worden aangetroffen (naast Wieringen en Texel). Het gaat om bewoningssporen uit de periode voorafgaand aan de landijsbedekking in het Saalien, meer dan 200.000 jaar geleden.

In het Gooi is al vanaf 1855 archeologisch onderzoek verricht en vooral naar de grafheuvels en urnenvelden. De meest bekende is Westerveld, ze behoort tot een van de grootste van Nederland en dateert uit de Late Bronstijd en Vroege IJzertijd.

Het stuwwallenlandschap bestaat uit hogere zandgronden met afwisselend bos en heide, en een gedifferentieerde overgangszone naar de aanliggende veengebieden en het Gooimeer. Het Gooi is vanouds een aantrekkelijk woongebied. Op de hogere gronden liggen kernen als Bussum, Blaricum, Hilversum en Huizen. Dit waren van oorsprong brinkdorpen met een radiale structuur. De brink was een gemeenschappelijke verzamelplaats voor het vee dat er 's avonds en 's ochtends bijeen werden gedreven. Op de brink plantte men eiken of populieren om te gebruiken als bouwmaterialen. In Laren is de brink nog aanwezig, maar in andere dorpen is de brink vaak veranderd in een winkelplein.

Rond de dorpen kwamen omvangrijke akkercomplexen tot stand (engen). De aanwonenden waren gezamenlijk eigenaar van de brink en de es. De graslanden (meenten) lagen op grotere afstand in de lage delen. De heidevelden dienden voor het weiden van schapen, die

iedere avond op stal werden gezet en die de mest leverden voor de akkers. Door het steeds weer opbrengen van deze mest, vermengd met strooisel van de hei, werden de engen opgehoogd en verkregen zij hun karakteristieke bolle vorm. Plaatselijk zijn nog engrestanten herkenbaar. De wegen van de brinkdorpen lopen in een radiaalstructuur uit het dorp weg vanaf de brink/het centrum en de onregelmatige verkaveling van de stuwwal is nog steeds herkenbaar in de bebouwingsstructuur.

Het dorp Muiderberg dat niet op de stuwwal ligt, maar wel aan de rand van een oude zandopduiking, is ook een brinkdorp. Overigens het enige brinkdorp in Nederland dat tevens zeebadplaats was.

In de 17de en 18de eeuw hebben zich op de hogere gronden landgoederen en buitenplaatsen ontwikkeld, zoals Gooilust. In de Gooizoom zijn gronden afgegraven ten behoeve van de uitbreiding van de Amsterdamse grachtengordel. Dit heeft geleid tot het ontstaan van het 4 km lange en 1 km brede dorp 's Graveland. Hierin liggen enkele schitterende buitenplaatsen. 's Graveland is een fraai voorbeeld van een dorpsaanleg volgens renaissancedenkbeelden. Dit is nog zichtbaar in het gave historisch-landschappelijke ensemble van lanen, bossen, parken, landhuizen, zichtassen en zanderijvaarten.

Aan het eind van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw zijn de oude dorpsessen en gemeenschappelijke weidegronden met buitenhuizen

en villa's bebouwd. Soms zijn oudere landgoederen herverkaveld. Het agrarisch karakter van de Gooise dorpen is daarmee grotendeels verdwenen. Aan het verblijf te midden van de bossen en heideterreinen werd een heilzame werking toegedacht. In het Gooi ontstonden herstellingsoord en sanatoria. Het sanatorium Zonnestraat (architect Jan Duiker) vormt hiervan, als exponent van de Nieuwe Zakelijkheid, een architectonisch uniek voorbeeld.

Dit landschapstype komt voor in de volgende regio:

- Gooi- en Vechtstreek

4.7.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

- Aardkundig monument: gehele stuwwal van het Gooi.
- Bodem van de hoger gelegen delen van het Gooi bestaand uit podzolgronden en duinvaaggronden.
- Archeologiegebied het Gooi, met de oudste bewoningssporen van Noord-Holland
- Grafheuvels en urnenvelden, middeleeuwse zandpaden en schapendriften.

Landschaps-DNA

Historische structuurlijnen:

- Landgoederenreeks van 's Graveland. In de westelijke Gooizoom zijn in de 17de eeuw gronden afgezand ten behoeve van de Amsterdamse grachtengordel. Op het afgezande gebied ontstond de landgoederenzone van 's Graveland. Deze zone vormt een gaaf historisch landschappelijk ensemble van lanen, bossen, parken, landhuizen, zichtassen en zanderijvaarten
- Historische grens tussen Noord-Holland en Utrecht (Holland en het Sticht), gemarkeerd door de 23 provinciaal beschermde grenspalen

Cultuurhistorische objecten:

- Herstellingsoord en sanatoria
- Landgoederen
- Villaparken

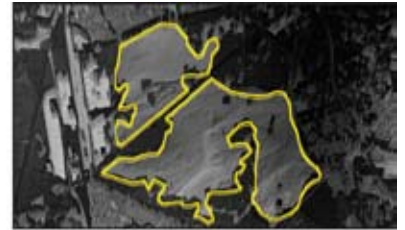
Openheid:

- Zandlandschappen (het Gooi), gesloten en heuvelachtig landschap, bos; plaatselijk open door heide, stuifzand of uitzicht. stuwwal, spoelzandwaaier, kalkrijke zanden, jonge zeeklei. Engen
- Mate van openheid: landschap met een gesloten tot zeer gesloten karakter

Dorps-DNA brinkdorpen

- Middeleeuwse geconcentreerde nederzetting (uniek voor Noord-Holland)
- Structuur van bebouwing(boerderijen) rond brink
- Wegenstructuur van de brink naar de essen

alzijdig begrensde ruimten

geen ruimte, massa

Bron: TU Delft, Leensloot Landschapsarchitectuur

Belangrijkste ruimtevormen van het stuwwallenlandschap

- De brink is de centrale plek van het dorp
- Wegen lopen met een radiaalstructuur vanuit de kern het dorp uit, hierdoor bestaat er een sterke relatie tussen de brink en het dorp met het omringende heide- en boslandschap
- Vanuit de dorpen is een zonering herkenbaar van brink via eng naar heide en bos
- Onregelmatige verkavelingspatroon en bebouwingsstructuur
- Resterende essen als open plekken in het dorp
- Zachte dorpsranden

Brinkdorp Laren (1905)

Brinkdorp Laren (2004)

Kenmerken van brinkdorp in stuwwallenlandschap:

- Geconcentreerde nederzetting
- Brink als centrale plek en structuurdrager
- Radiale wegenstructuur
- Gradiënt van brink, eng, heide
- Mozaïek verkaveling woonwijken
- Villawijken vormen zachte dorpsranden
- Open plekken in de bebouwing (groen karakter)
- Ten westen bosrijke, heide zone met villa's, ten oosten woonwijken en overgang naar veenpolder landschap

Ankeveense plassen (Paul Paris)

Renaissance stadhuis van De Rijp (Bosch Slabbers)

Hoofdstraat van De Rijp (Bosch Slabbers)

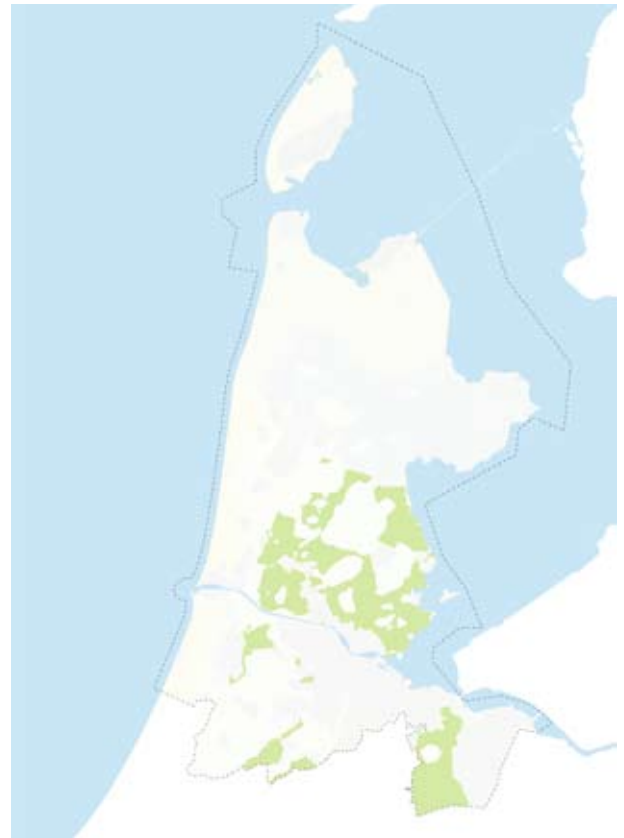

4.8 VEENPOLDERLANDSCHAP

Als gevolg van ontginningen in het veengebied ontstonden in de 11de eeuw de veenweidegebieden. De natuurlijke ontwatering van het veengebied vond plaats via veenstromen (onder andere de Aeen en Dieen). Vaak zijn deze natuurlijke afwateringen bepalend geweest bij de verkavelingsrichting. In verschillende delen van het veengebied is veen afgegraven ten behoeve van turfwinning. De veenmosrietlanden, hooilanden en oeverlanden zijn over het algemeen relatief jonge veengebieden die ontstaan zijn aan de oevers van open water als gevolg van verlanding. De verlanding is het gevolg van veenvorming die zich nu nog voordoet. De grondwaterstand in het veengebied is overal relatief hoog. Het veenpolderlandschap bestaat voornamelijk uit open en zeer open gebieden met plaatselijk matig open tot gesloten gebieden. Het is een overwegend open landschap met in met name het plassengebied hier en daar verdichtingen in de vorm van nederzettingen, bosschages, etcetera.

De ontginningen in Noord-Holland begonnen in de vroege Middeleeuwen bij Medemblik en breidden zich vanuit de kustduinen over heel Noord-Holland uit. Probleem bij het veengebied is dat bij ontwatering weliswaar het land productief wordt, maar het veen oxideert en het land daalt. De ontginningsgeschiedenis is nog het meest zichtbaar in Waterland. Door de wateroverlast, ging men op terpen wonen en verplaatste men soms een hele nederzetting, een verschijnsel dat ook in West-Friesland zichtbaar is. De terpjes waren de eerste fase van de dijkenbouw.

De veenpolders bestaan uit onvergraven veen dat overwegend in gebruik is als grasland. De veengebieden hebben een vlakke ligging en een zeer open karakter. Hierbinnen vormen de lange bebouwingslinten belangrijke elementen. De ontginningswijze van de veengebieden wordt gekenmerkt door een lange ontginningsas langs een natuurlijk of gegraven water langs een weg. Loodrecht op de ontginningsas zijn evenwijdig sloten gegraven, waarmee een strookvormig verkavelingspatroon is ontstaan. De bewoning en bebouwing zijn gelegen langs de ontginningsas, waardoor langgerekte dorpen zijn ontstaan. Veel huizen zijn gebouwd van hout. Klei was weinig voorhanden en hout verzakte minder snel op de drassige bodem dan steen. Op deze algemene ontginningswijze zijn talrijke varianten. Het verkavelingspatroon varieert van zeer regelmatig tot zeer onregelmatig terwijl ook is ingespeeld op specifieke omstandigheden, zoals de aanwezigheid van veenstromen en meren. Daarbij is onderscheid in de mate van waterrijkdom. De meeste veenpolders zijn aanvankelijk ingericht als vaarpolders, waarbij de landbouwgronden alleen over het water bereikbaar waren. Na een ingrijpende herinrichting zijn

vrijwel alle gronden over de weg ontsloten. In Waterland komen nog waterrijke vaarpolders voor. Dit vormen de meest water- en natuurrijke veengebieden met deels gave historische verkaveling en open karakter.

Nederzettingen van het veenpolderlandschap van de Vechtstreek en van Waterland zijn vooral ontstaan tijdens de grote ontginningen die vanaf de 10de eeuw plaatsvonden. Door de ontwatering van het veen verging het veen en daalde het land, wat opnieuw wateroverlast veroorzaakte. In de opstreckende veenontginningen werden de nederzettingen aanvankelijk verplaatst in de richting van het ontginningsproces. Gedwongen door voortdurende bodemdaling en het landverlies, werden de nederzettingen in de loop der tijd verplaatst naar locaties waar ze het minst last hadden van de bodemdaling. Dit konden oude getijdgeulen zijn maar ook dijken die toen aangelegd werden. Hierdoor ontstond de strakke lineaire vorm van de agrarische nederzetting in het veengebied. Voorbeelden van dergelijke ontginningsdorpen zijn: Assendelft, Loosdrecht, Craft de Rijk, Driehuizen en Ipendam (dijkdorp).

Dit landschapstype komt voor in de volgende regio's:

- Laag Holland
- Amstel- en Meerlanden
- Gooi- en Vechtstreek
- Zuid-Kennemerland

4.8.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

- Aardkundige monumenten: Polder Mijzen en Alkmaardermeer en Uitgeestermeer
- Aardkundig waardevolle natuurlijke waterlopen en kreekkruggen
- Archeologiegebied: Waterland
- De periode van de veenontginningen is nog goed zichtbaar in het huidige landschap
- De latere relatie met de stad en de oriëntatie van de bewoning op dijken en langs wegen, maakt de regio voor de periode tussen 1000 en 1600 kenmerkend
- Niet zichtbare archeologische locaties met ontginningsboerderijen en bewoningskernen uit de middeleeuwen
- Kenmerken die samenhangen met de ontginningsstructuur zoals boezemgebieden, landscheidingskaden, strokenverkaveling, gerende, knikkende en gebogen percelen, petgaten en legakkers, vaak overgaand in onvergraven graslanden binnen hetzelfde verkavelingspatroon
- Terpen

Landschaps-DNA

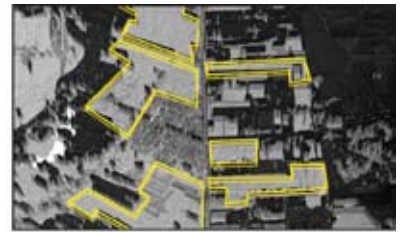
Historische structuurlijnen:

- De Middeleeuwse verkavelingsstructuren.
- (Voormalige) dijkstructuren waaronder de Assendelver Zeedijk en de Nieuwedijk
- Langgerekte lintdorpen in een open landschap zijn belangrijke ruimtevormende elementen
- Waterrijke vaarpolders in Waterland en de Zaanstreek die zijn ontkomen aan de grootschalige omvorming van vaar- tot wegpolders in de jaren zestig en zeventig van de 20ste eeuw
- IJ- en zeedijken
- Trekvaart Amsterdam-Haarlem-Leiden
- Trekvaarten ten noorden van Amsterdam
- Het tracé van Goudriaan (het kanaaltracé door Waterland en Marken)
- Noord-Hollandse Waterlinie

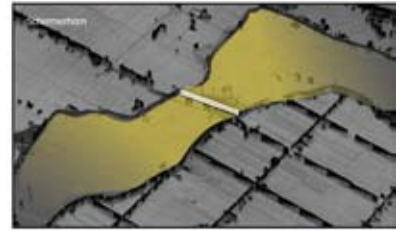
Cultuurhistorische objecten:

- Stolpboerderijen als identiteitsbepalende onderdelen van deze lintdorpen en verspreid langs de ontginningsassen
- Verspreide molens met hun molenbiotopen
- Reeksen industrieel erfgoed langs Noordzeekanaal, Zaan en Spaarne
- Scheepshellingen en resten van andere industriële activiteiten (molens, traankokerijen, pakhuizen) uit de 17^e en 19^e eeuw langs de Zaan en in het achtergelegen veld
- Cultuurhistorische elementen als kerkepaden, huisterpen, verlaten erven/dorpslinten, boerderijen, molens, bruggen, kerkhoven en kasteelterreinen

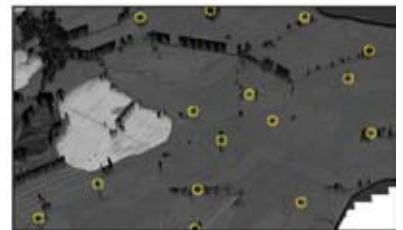
alzijdig begrensde ruimten

gedeelde ruimten

continue ruimten

Bron: TU Delft, Leensloot Landschapsarchitectuur

Belangrijkste ruimtevormen van het veenpolderlandschap

Openheid:

- Veenweidelandschappen (Noord-Hollands veenweidegebied en Noord-Hollands plassengebied). Open en vlak landschap, grasland, water en natuurlijke begroeiing. Veenrestanten, deels getij afzettingsvlakte en kraggeland.
- Mate van openheid: landschap met een open tot zeer open karakter met plaatselijk matig open en gesloten gebieden (m.n. plassengebied)
- Het open en waterrijk karakter
- Loosdrechtse Plassen vormen uitgestrekt open water, terwijl de Ankeveense Plassen een meer besloten karakter hebben (afwisseling water, rietland, moerasbos en grasland)

Dorps-DNA weg- en dijkdorpen

- Lineaire nederzettingsstructuur, vaak een rechte lijn, maar soms ook een gebogen lijn, omdat het reliëf van de veenkoepel of een stroomrug werd gevolgd
- Opstreckende verkaveling, vaak haaks op het lint
- Parallele oudere dorpslinten van veenterpen
- De weg, dijk of gegraven wetering als ruimtelijke structuurdrager
- De bebouwing is georiënteerd naar de structuurdrager (weg of dijk)
- Tussen de bebouwingslinten is het natte graslandschap zeer open
- Water in het omringende landschap is overwegend aanwezig in een langgerekt slotenpatroon met een

strokenverkaveling. In sommige gebieden zijn de sloten zo breed dat de kavels zelfs eilanden vormen in het water. Er zijn ook gebieden met veel waterplassen. Dit geeft aan ieder gebied en dorp een specifieke identiteit

- Vanuit de lintbebouwing zijn doorzichten naar het omringende polderlandschap
- Naar de kern (kerk) toe worden de doorzichten minder en de bebouwing steeds dichter
- De bebouwing ligt in meer compacte, stenige

dorpen direct aan de dijk of weg en in meer landelijke dorpen met een lossere bebouwing wat verder van de weg, gescheiden door een voortuin. Deze laatste categorie komt het meeste voor

- Het type bebouwing en erfbeplanting evenals de onderlinge afstand en de precieze positionering variëren afhankelijk van het ontginningssysteem en de ondergrond
- Het groene karakter wordt van oudsher gevormd door erfbeplantingen en particuliere tuinen

Wegdorp Den IJp (1903)

Wegdorp Den IJp (2004)

Wegdorp in de veenpolder:

- Lineaire bebouwing
- Opstreckende verkaveling
- Waterrijke omgeving
- Langgerekt slotenpatroon
- Doorzichten vanaf de weg naar open landschap

Rivier de Vecht (Paul Paris)

Wester-Amstel, getekend door Anton Pieck (Amstelland)

Wester-Amstel, een van de buitenplaatsen langs de Amstel (Amstelland)

4.9 VEENRIVIERENLANDSCHAP

Een landschap als het veenpolderlandschap, doorsneden door veenrivieren. Een vertakkend systeem bestaande uit voormalige veenrivieren, veenstromen en kreekbeddingen met oeverwallen.

Het veenrivierenlandschap bestaat uit een combinatie van vooral matig open gebieden tot zeer open gebieden. Het is een half-open landschap met plaatselijk zeer grote open ruimten zoals de polder Ronde Hoep, een uniek voorbeeld van een grote, open polder.

De Ronde Hoep bestaat uit een kern met niet veraard bosveen, dat aan de randen als gevolg van overstromingen van de Amstel en de Waver overslibd is met klei.

Het Naardermeer is een op natuurlijke wijze ontstaan laagveenmeer, dat in de Middeleeuwen in contact stond met de Vecht. Deze verbinding is in de Middeleeuwen afgedamd. Aan de oevers van het meer vindt nog actieve veenvorming en verlanding plaats. Aan de noordoost en de zuidwest kant bevindt zich een marien beïnvloede dekzandrug. Het aangrenzende gebied is hierdoor en door golfslag beïnvloed. De meeste meren in het veengebied zijn door vergraving van het veen ontstaan. Langs de veenrivieren zijn meer zandige oeverwallen afgezet. Voor het veen- en riviergebied van de

Vechtstreek zijn aanwijzingen dat voor 1000 na Christus enkele bewoningscentra langs de Vecht aanwezig waren. De oever- en crevasseafzettingen die de Vecht en zijn voorloper heeft afgezet vormen de enige rivierafzettingen van de Provincie Noord-Holland. Bewoning in de IJzertijd en Romeinse tijd is hierop aangetoond, maar langs de Vecht werd ook in de Vroege Middeleeuwen gewoond. In de Late Middeleeuwen, vanaf circa 1000 na Christus vond ontginning van het veengebied plaats. Het veenmoeras werd vanuit een ontginningsbasis - vaak een rivier(tje) - in cultuur gebracht. In het Vechtplasseengebied kunnen twee typen veenontginningen worden onderscheiden. Gebieden die (nog) niet direct onder een lokale of regionale landsheer vielen, werden door veenontginners op eigen houtje in cultuur gebracht. Deze vorm van ontginning wordt aangeduid als opstreckende verkaveling en wordt vaak gekenmerkt door een onregelmatig kavelpatroon waarbij de kavels uit verschillende richtingen komen en op elkaar botsen of elkaar afsnijden. De ontginning van de gebieden die wel binnen de directe invloedssfeer van een centraal gezag lagen, verliep anders. In de loop van de Late Middeleeuwen maakten de graven van Holland en de Utrechtse bisschoppen aanspraak op de veengebieden. Door of namens deze landsheren werd de moerassige wildernis in delen van verschillende grootte voor ontginning uitgegeven aan groepen ontginners (cope-ontginning).

Aangrenzend aan de oeverwallen liggen kommen met klei- en veengronden. De kommen manifesteren zich nog altijd als open grasland, de smalle oeverwallen zijn

sterk verdicht. De veenrivieren vormen lange tijd de belangrijke vervoersaders. Van oudsher hebben de meeste ontwikkelingen zich op de zandige oevers geconcentreerd. Door de goede bereikbaarheid, grondslag en de nabijheid van Amsterdam hebben zich langs deze rivieren landgoederen ontwikkeld die bijvoorbeeld de Amstel en de Vecht een bijzondere allure geven. Een aantal daarvan groeide uit tot vestingsteden: Muiden en Weesp. Deze beide steden zijn beschermd stads en dorpsgezichten. De Vecht maakt deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Langs de rivier liggen diverse forten die de droge 'accessen' vanuit het Gooi moesten verdedigen. Aan de veenrivieren hebben zich steden en plaatsen ontwikkeld als Amsterdam, Abcoude, Ouderkerk aan de Amstel, Weesp en Muiden.

Dit landschapstype komt voor in de volgende regio:

- Amstel- en Meerlanden
- Gooi- en Vechtstreek

4.9.1 Kernkwaliteiten

Ondergrond

- De Aardkundige Monumenten: Naardermeer en Vecht en Aetsveldsche polder
- Het voorkomen van klein reliëf, oeverwallen langs de Vecht, Aetsveldsche polder en de nieuwe Keverdijksepolder
- Archeologiegebied: Vechtgebied
- De bewoning- en ontginningsgeschiedenis vanaf 1000 na Christus
- Voor het rivierengebied (inclusief Aetveldse polder)

de bewoning vanaf 600 voor Chr.

- Het gebied vertelt de ontwikkelingen van de militaire en krijgsgeschiedenis

Landschaps-DNA

Historische structuurlijnen:

- Middeleeuwse strokenverkaveling: veelal radiale percelering vanaf de veenrivieren. Deze komen samen in het midden van de polder waardoor de verkavelingsrichting verspringt
- Trekvaart Amsterdam - Naarden
- Stelling van Amsterdam
- Hollandse Waterlinie
- Elementen/kenmerken die samenhangen met de ontginningsstructuur, zoals weteringen, boezemgebieden, landscheidingskaden, tiendwegen, strokenverkaveling, gerende, knikkende en gebogen percelen
- De kronkelende veenriviertjes Amstel, Waver, Holdendrecht, Winkel, Angstel en Gein begrenzen de open ruimten en voegen diversiteit toe aan het landschap. De wegen en paden langs de oevers maken de continuïteit en het water beleefbaar
- De zeeerende dijk bij Muiderberg, de Oostdijk bij Naarden en de zomerkade Oostermeent bij Huizen

Cultuurhistorische objecten:

- Langs Amstel en Vecht zijn incidenteel landgoederen bewaard gebleven
- Elementen van de Hollandse Waterlinie
- Objecten van de Stelling van Amsterdam
- Objecten van de Hollandse Waterlinie

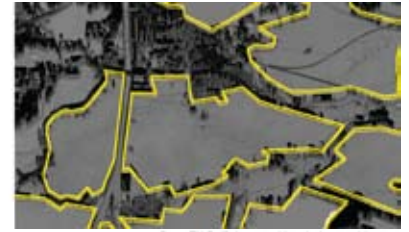
Openheid:

- Rivierlandschappen (Utrechtse Vecht, Ronde Hoep, Bloemendalerpolder, etcetera). Open en vlak landschap, grasland. Rivieroeverwallen, riviereninversierug, ontgonnen veenvlakte en bosveen
- Mate van openheid: landschap met een half-open karakter met plaatselijk zeer open ruimten
- De afwisseling tussen de verdichte oevers langs de rivieren en de openheid en het graslandkarakter van de aangrenzende polders
- De doorzichten vanaf de rivier naar het achterliggende polderland
- Behoud van de herkenbaarheid van de zonering in openheid van bovenstroomse delen naar benedenstroomse delen
- Het waterrijke karakter en de openheid van de veenpolders

Dorps-DNA

De bebouwing is op de oeverwallen langs de veenriviertjes ontstaan. Het loopt uiteen van losse bebouwing (bijvoorbeeld villa's) tot geconcentreerde

alzijdig begrensde ruimten

Bron: TU Delft, Leersloot Landschapsarchitectuur

Belangrijkste ruimtevormen van het veenrivierenlandschap

nederzettingen. In deze leidraad is dit dorpsstype niet benoemd, omdat het zeer sporadisch voorkomt in Noord-Holland.

Stolpen (Roy Tee)

Provinciaal beschermd dorpsgezicht Barsingerhorn (Roy Tee)

Westfriese Omringdijk (Roy Tee)

Industrieel Erfgoed aan de Zaan (Roy Tee)

Noordhollandsch Kanaal (Bosch Slabbers)

5 STRUCTUURDRAGERS VAN PROVINCIAAL BELANG

Structuurdragers van provinciaal belang zijn lijnvormige structuren die regio's overstijgen (bijvoorbeeld het Noordhollandsch Kanaal) of die binnen één regio meerdere gemeenten overstijgen (bijvoorbeeld de spoorlijn Hoorn-Medemblik). Ook kunnen ze binnen één gemeente liggen (bijvoorbeeld de Stelling Den Helder). Het kan ook gaan om 'zwermen van puntvormige objecten' op de kaart, zoals stolpen en molens. Wat ze gemeen hebben is dat ze bepalend zijn voor de identiteit van Noord-Holland.

Vaak zijn deze structuurdragers bepalend voor de verschijningsvorm en leesbaarheid van het betreffende landschapstype. Ze omvatten onder meer dijken en waterwegen, provinciaal beschermde stads- en dorpsgezichten en beschermde archeologische vindplaatsen.

Ruimtelijke kwaliteit speelt op verschillende niveaus. Het provinciaal beleid richt zich met name op het behoud en de ontwikkeling van de grotere structuren en structuurdragers, maar verwacht van gemeenten en andere betrokkenen dat zij bij de uitwerking van het beleid op deelgebieden inzoomen zodat ook de objecten en structuren op lagere schaalniveaus ruimschoots aan bod komen. Deze elementen bepalen de rijkdom van het landschap en de nederzettingen.

Beleidslijnen

Voor de structuurdragers van provinciaal belang geldt de algemene regel 'behoud en ontwikkeling van de kernkwaliteiten van het landschap bij ruimtelijke ontwikkelingen buiten het bestaand bebouwd gebied, behalve daar waar sprake is van bescherming op grond van de Monumentenwet of de Provinciale Monumentenverordening.

Bij nieuwe ontwikkelingen dienen de historische structuren en structuurlijnen als uitgangspunt te worden gehanteerd. Hiermee krijgen deze een hernieuwde betekenis en daarmee een vernieuwde zeggingskracht. Specifieke beleidslijnen worden per afzonderlijke structuur beschreven.

5.1 GROTE MILITAIRE STRUCTUREN

De militaire geschiedenis heeft zijn sporen achtergelaten in het Noord-Hollandse landschap. Steeds moest de toegang tot dit belangrijke landsdeel en met name Amsterdam en Den Helder tegen potentiële indringers worden beschermd. Dit resulteerde in waterlinies en landlinies. In Noord-Holland hebben deze linies een stempel gedrukt op het landschap. Zoals de hele geschiedenis van Noord-Holland is ook de militair-strategische geschiedenis sterk verbonden met het water. Water als verbinding, zoals bij de

bereikbaarheid van marinehaven Den Helder via het Noordhollandsch Kanaal en de vaarroute op de Oost. Beiden dienden een strategisch belang en moesten beschermd worden. Maar ook water als barrière, zoals bij de inundatievlaktes rond de Stelling van Amsterdam. Voor de leesbaarheid van het landschap is het van belang dat de militair-strategische geschiedenis herkenbaar blijft.

Beleidslijn

Behouden van de leesbaarheid van de samenhang van de grote militaire structuren.

5.1.1 Nieuwe Hollandse Waterlinie

Zie 6.1.5.2

5.1.2 Stelling van Amsterdam

Zie 6.1.5.1

5.1.3 Stelling Den Helder

In opdracht van Napoleon Bonaparte gebouwd landfront ter verdediging van dit noordelijk deel van het Franse Keizerrijk ("Gibraltar van het noorden") en vanaf de vroege 19de eeuw gegroeid aan de zuidzijde de stad. De stelling diende ter verdediging van de belangrijke marinehaven vanaf de landzijde en na de voltooiing van het Noordhollandsch kanaal ter verdediging van deze toegang tot Den Helder.

Door het herstellen van onderdelen kan de herkenbaarheid van de militair strategische geschiedenis en daarmee de identiteit van Den Helder als vestingstad en marinestad en de Stelling Den Helder als structuur herkenbaar gemaakt worden.

Beleidslijn

De Stelling Den Helder is beschermd op grond van de Monumentenwet.

5.1.4 Atlantikwall

In opdracht van de Duitse overheid tussen 1943 en 1945 gebouwd zeefront langs de gehele westkust van de provincie, bestaande uit een samenhangend geheel van gewapend betonnen verdedigingswerken die zich voornamelijk in het reliëf van het jonge duingebied bevinden en niet of slechts ten dele zichtbaar zijn. De Atlantikwall langs de Noord-Hollandse kust maakte deel uit van een permanente kustverdedigingslijn van Noorwegen tot aan Spanje met een lengte van 2685 kilometer. Deze internationale lijn is op vele diverse plaatsen herkenbaar gebleven.

Beleidslijn

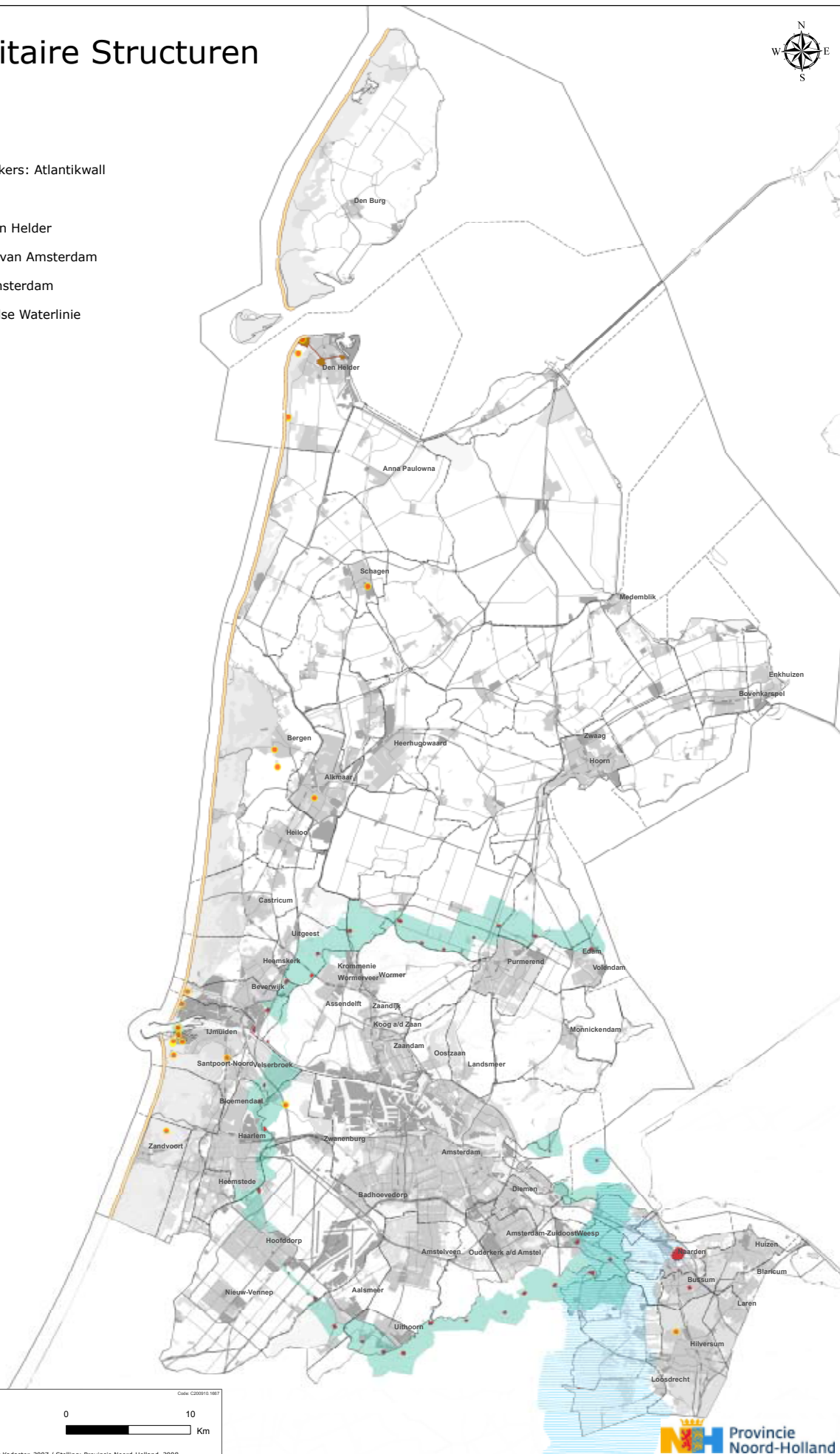
Behouden van de Atlantikwall in totale samenhang.

Grote Militaire Structuren

Legenda

- Bijzondere bunkers: Atlantikwall
- Atlantikwall
- Stelling van Den Helder
- Forten Stelling van Amsterdam
- Stelling van Amsterdam
- Nieuwe Hollandse Waterlinie

Sector Kennis en Beleidsevaluatie

Papier: A4
Datum: 03-02-2010

0 10
Km

Code: C200701887

Bron: Topografische ondergrond: Topografische Dienst Kadaster, 2007 / Stelling: Provincie Noord-Holland, 2008

5.2 INDUSTRIEEL ERFGOED NOORDZEEKANAALGEBIED

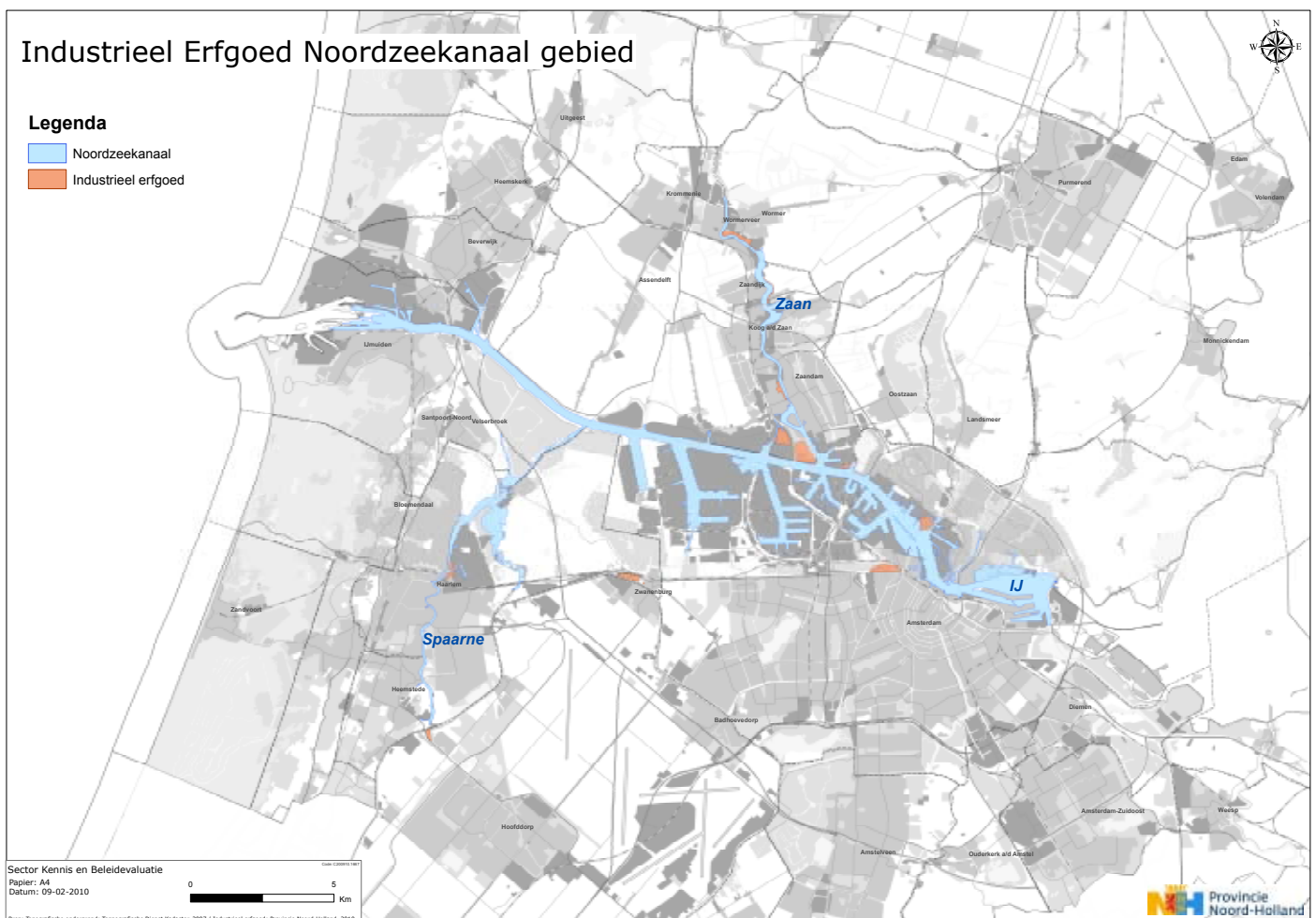
Het industrieel erfgoed in het Noordzeekanaalgebied bevindt zich langs de rivieren Zaan en Spaarne, het Noordzeekanaal en de spoorlijn Amsterdam-Haarlem. De Zaan vormt de hartlijn van het oudste industriegebied van Europa dat in de 17de eeuw als gevolg van de bloei van Amsterdam tot stand kwam. De Zaanstreek was primair gericht op de scheepsbouw waardoor talloze industriemolens werden gebouwd ten bate van houtverwerking. In het kielzog ontstond een levensmiddelenbranche die de basis legde voor latere multinationals als Ahold.

Kurk, teer, lijnolie en zeil vormden grondstoffen die hebben geleid tot het ontstaan van de marmoleumindustrie (Krommenie). De houtverwerking kwam tot voor enige jaren tot uiting in het complex van Bruynzeel.

Na een terugval in de 18de en 19de eeuw gaf de opening van het Noordzeekanaal in 1876 een nieuwe impuls aan de bloei van Amsterdam en daarmee aan een nieuw industrialisatieproces dat opnieuw aan de Zaan tot ontwikkeling kwam en ook langs het Spaarne en de spoorlijn Amsterdam-Haarlem. Ditmaal niet met windkracht maar met stoomkracht. Belangrijke

concentraties van laat 19de eeuwse en vroeg 20ste eeuwse industriecomplexen liggen langs de Zaan in Wormer, in Zaandam en langs het Noordzeekanaal aan weerszijden van de uitmonding van Zijkanaal. Langs de noordelijke IJ-oeveren liggen belangrijke historische scheepswerven. De cultuurhistorisch waardevolle complexen vertegenwoordigen met elkaar de geschiedenis van de industriële revolutie in Noord-Holland.

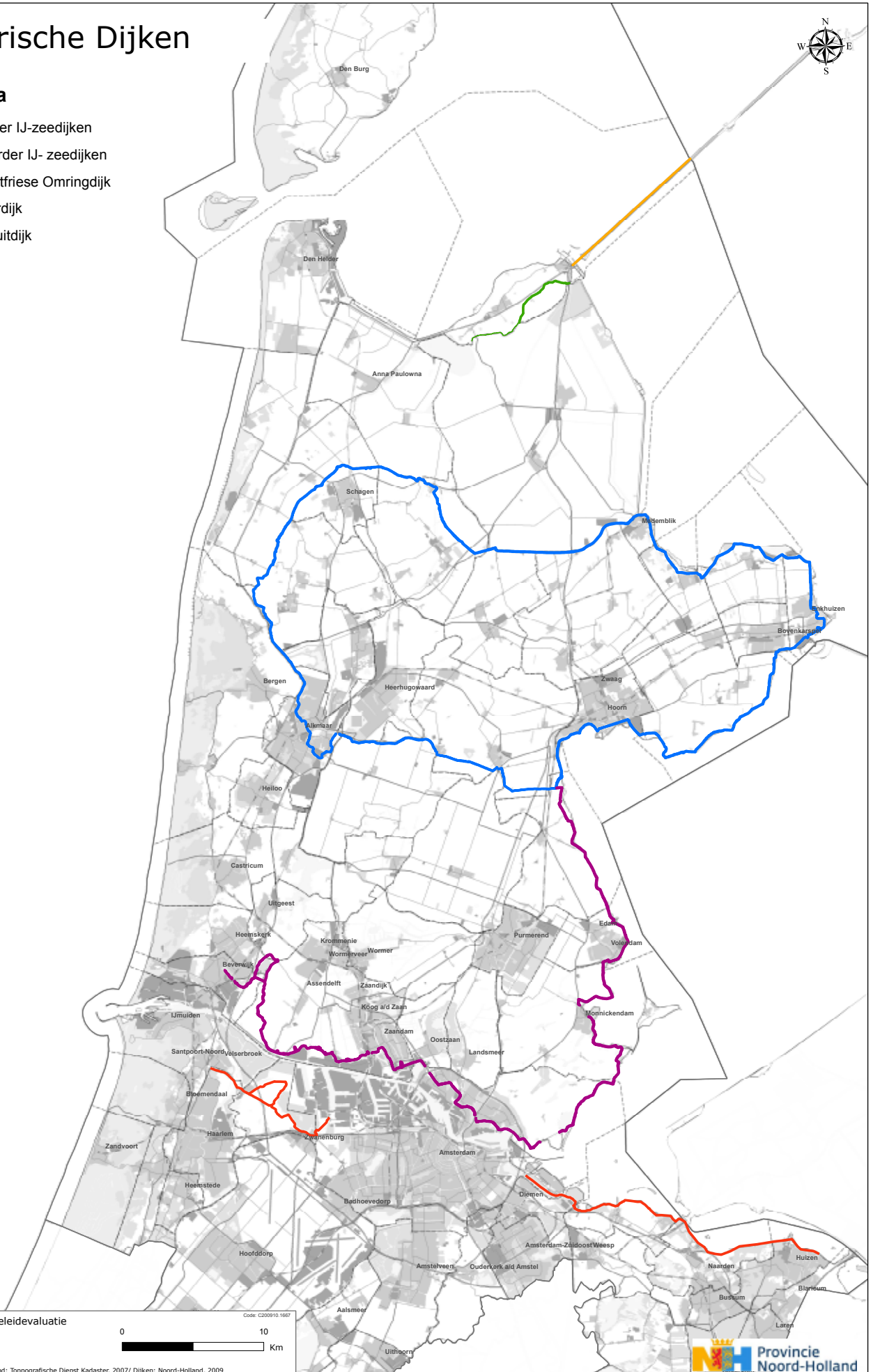
De industriële geschiedenis bepaalt mede de landschappelijke en stedelijke structuur in het zuiden van Noord-Holland. In dit deel van Noord-Holland kan het landschap niet los worden gezien van de industriële geschiedenis. Wie het landschap van Noord-Holland of het leven van de Noord-Hollander wil kunnen begrijpen, moet weet hebben van de handels- en industriële geschiedenis. Vanuit de leesbaarheid van het landschap is het van belang dat het industriële erfgoed haar bijdrage aan de geschiedenis kan blijven vertellen. Daarom wordt ingezet op behoud van het industrieel erfgoed. Veel van deze gebouwen/complexen hebben hun oorspronkelijke functie verloren. Het ontwikkelen van nieuwe functies, passend binnen de hoofdstructuur van deze complexen, geeft invulling aan het leidend motto 'behoud door ontwikkeling'.

Historische Dijken

Legenda

- Zuider IJ-zeedijken
- Noorder IJ- zeedijken
- Westfriese Omringdijk
- Wierdijk
- Afsluitdijk

Sector Kennis en Beleidevaluatie

Papier: A4
Datum: 04-02-2010

0 10
Km

Code: C200910.1667

Bron: Topografische ondergrond: Topografische Dienst Kadaster, 2007/ Dijken: Noord-Holland, 2009

Beleidslijn

Behoud van industrieel erfgoed in het Noordzeekanaalgebied door bevordering van herbestemming ten behoeve van werken en recreëren. Hierbij speelt met name de creatieve industrie een belangrijke rol. Wonen is ook een goede optie, indien dit mogelijk is vanuit milieuraandvoorwaarden.

5.3 HISTORISCHE DIJKEN

Vanaf de 10de eeuw zijn grote delen ontgonnen van het veenmoeras dat Noord-Holland overwegend bedekte. Hiertoe werden haaks op een ontginningsbasis (vaak een veenstroom) lange sloten gegraven om het veen te ontwateren. De eeuwen hierna won de (Zuider)zee steeds meer terrein. Om het opdringende water het hoofd te bieden begon de bouw van dijken. De Waterstaatkundige geschiedenis wordt in belangrijke mate bepaald door de herkenbaarheid van het stelsel van oude zeedijken.

Voor het behoud van de identiteit en leesbaarheid van het landschap streven wij naar de herkenbare waterstaatkundige geschiedenis.

5.3.1 Westfrieze omringdijk

De Westfrieze Omringdijk is een middeleeuwse ringdijk rond West-Friesland en is als contour bepalend voor de identiteit van deze regio. Om zich tegen overstromingen te beschermen zijn de Westfrieze gronden vanaf de 11de eeuw bedijkt. Aan het begin van de 13de eeuw ging men de afzonderlijke bedijkte gebieden met elkaar verbinden en werd de dijkring gesloten. Nog altijd vormt de 126 km lange Westfrieze Omringdijk de markante begrenzing van het oude zeekele gebied. De Westfrieze Omringdijk is van grote cultuurhistorische waarde. De stedelijke kernen liggen hoofdzakelijk aan de rand van West-Friesland, bij de Omringdijk. De groei van deze steden is behalve door hun ligging aan het water (Zuiderzee) ook te danken aan hun ligging aan de Omringdijk, waardoor ze relatief goed met elkaar waren verbonden. Het is de enige ringdijk in Noord-Holland die nog vrijwel geheel intact is. Aangezien mensen aan de dijk wonen en werken en er verkeer over gaat moeten nu en dan voorzieningen aan de dijk worden aangebracht. Dit dient op de voor de dijk minst schadelijke manier te gebeuren. In 2009 heeft de Provincie Noord-Holland een beeldkwaliteitsplan opgesteld met daarin richtlijnen voor (mogelijke) ontwikkelingen rond de Westfrieze Omringdijk.

Beleidslijn

De Westfrieze Omringdijk met bijbehorende onderdelen is beschermd op grond van de provinciale monumentenverordening Noord-Holland. De Westfrieze Omringdijk moet worden behouden als beschermd

dijklichaam met bijbehorende beschermde onderdelen als wielen en kleiputten.

Vanwege de herkenbaarheid van de dijk in het open landschap is handhaving van een brede open zone aan weerszijden van de dijk gewenst. Voor de herkenbaarheid van de dijk is de continuïteit van het dijksprofiel, het behoud van het oorspronkelijke dijksprofiel en materiaalkeuze van belang. Voor de uitwerking van ontwerpprincipes verwijzen wij naar het Beeldkwaliteitsplan Westfrieze Omringdijk (www.westfriezeomringdijk.nl).

5.3.2 Noorder IJ- en Zeedijken

Deze dijken dienden ter bescherming van de relatief laaggelegen Hollandse veenweidegebieden tegen het water van de Zuiderzee en het IJ. De Noorder IJ- en Zeedijken lopen vanaf de Westfrieze Omringdijk (bij Schardam) langs Zeevang en Waterland door naar het zuiden van Oost- en Westzaan, Assendelft richting Noord-Kennemerland. Het tracé van de dijken is historisch bepaald. Men kan daarin de sporen waarnemen van de strijd tegen het water in de loop der eeuwen. In de eerste plaats in het bochtige en hoekige tracé zelf, dat duidt op doorbraken in vervlogen tijden. Vervolgens geven de braken, zoals de wielen hier genoemd worden, een indruk van de gevolgen van de vroeger steeds terugkerende doorbraken. Tenslotte vormen de buitendijkse landen een essentieel onderdeel van de oudste vorm van een dijkverdedigingssysteem waarbij men voor de dijk voorland liet liggen om de slag van het water te breken. De dijken zijn een beeldbepalend element in het Noord-Hollandse polderlandschap door de continuïteit en de hoogte van de dijken in samenhang met de openheid van het omliggende landschap.

Beleidslijnen

De Noorder IJ- en Zeedijken zijn beschermd op grond van de provinciale monumentenverordening Noord-Holland. De Noorder IJ- en Zeedijken moeten worden behouden, en wel het totale ensemble van het dijkllichaam, buitendijkse landen, het oude tracé van de dijk, de wielen en de kleiputten. Vanwege de herkenbaarheid van de dijk in het open landschap is handhaving van een brede open zone aan weerszijden van de dijk gewenst. Dijkversterking en -verzwaring dient op een zorgvuldige en cultuurhistorische wijze verricht te worden.

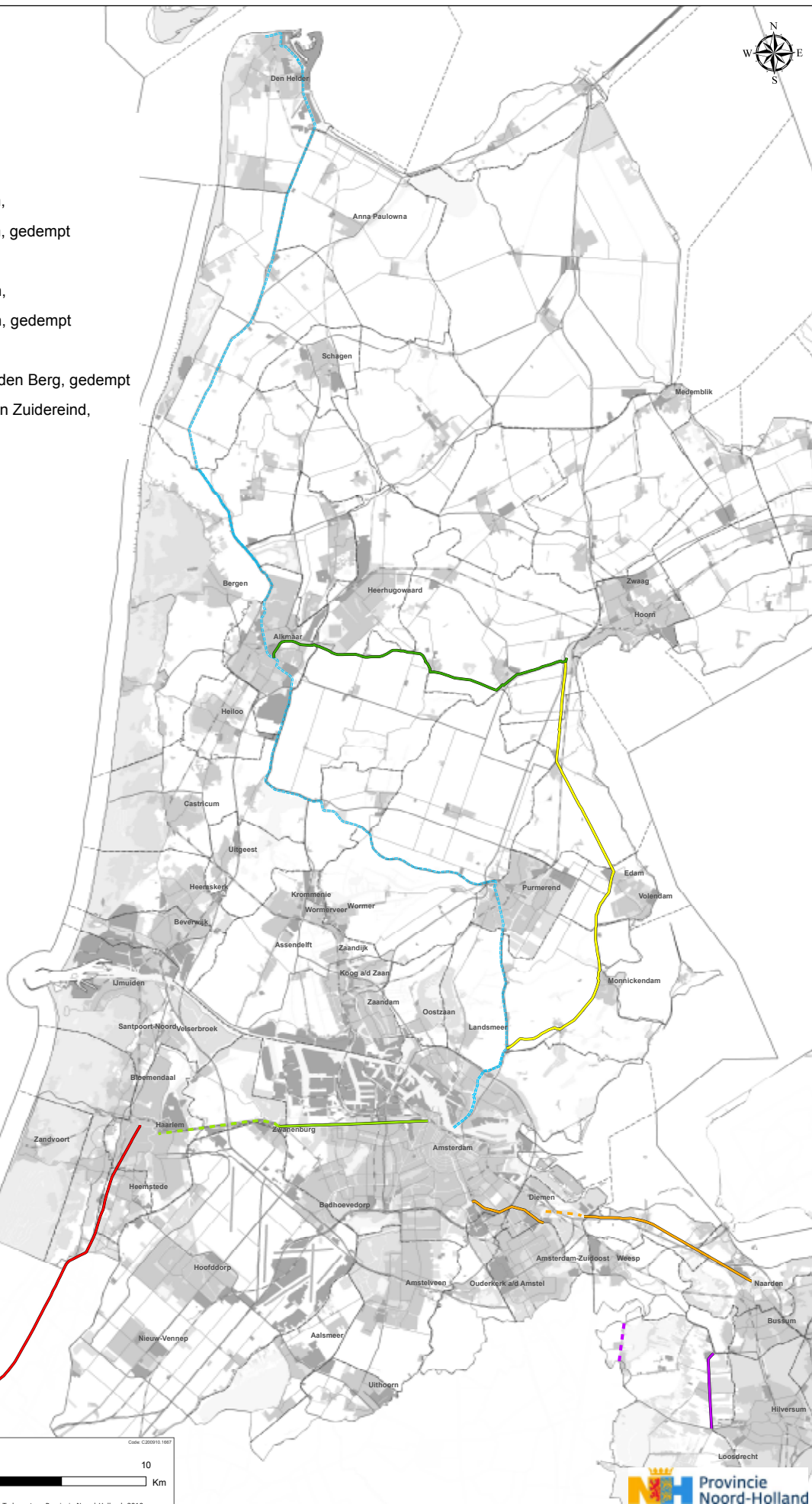
5.3.3 Zuider IJ- en Zeedijken

De voormalige dijken aan de zuidzijde van het IJ zijn gaaf in het landschap gebleven, in het landelijk gebied tussen Santpoort-Zuid en Halfweg. Ten oosten van Halfweg is de dijk in de afgelopen decennia grotendeels gesloopt ten behoeve van de haven- en industrieontwikkeling van Amsterdam en zijn nog slechts losse fragmenten van de dijk bewaard gebleven.

Trekvaarten

Legenda

- Alkmaar - Hoorn,
- Amsterdam - Haarlem,
- Amsterdam - Haarlem, gedempt
- Amsterdam - Naarden,
- Amsterdam - Naarden, gedempt
- Haarlem - Leiden,
- Reevaart Nederhorst den Berg, gedempt
- Vaart langs Noorde- en Zuidereind,
- Noordhollands kanaal

De dijk is zeer ten dele in het industriële en stedelijke landschap opgenomen. In de binnenstad van Amsterdam is de zuidelijke IJdijk te volgen in onder meer de oude Haarlemmerdijk, Zeedijk en Anthonisdijk en ten oosten van Amsterdam loopt de dijk (onder meer als Zeeburgerdijk en Diemerzeedijk) in grote delen herkenbaar door tot aan de stuwwal van het Gooi.

Beleidslijn

Behouden van de Zuider IJ- en Zeedijken tussen Santpoort-Zuid en Halfweg en deze samen met de gefragmenteerde delen gebruiken voor recreatieve routes van Haarlem via Amsterdam tot aan Huizen. Met name de dijk bij Muideren is hiervoor geschikt. Waar mogelijk het historische dijkarakter, zowel binnen als buiten stedelijk gebied, articuleren.

5.3.4 Wierdijk

De zuidelijke dijk van het voormalige eiland Wieringen is deels nog een Wierdijk. Door de aanwezigheid van het Amstelmeer is de keileemopduiking vanuit het westen nog als eiland herkenbaar. Op Wieringen vormt de oude wierdijk een cultuurhistorisch unieke structuur, die straks een nieuwe betekenis krijgt met de aanleg van het Wieringerrandmeer.

Beleidslijn

De Wierdijk is beschermd op grond van de provinciale monumentenverordening Noord-Holland. Behouden en versterken van de Wierdijk om daarmee het karakter van het voormalige Zuiderzee-eiland Wieringen te behouden en te versterken.

5.3.5 Afsluitdijk

In 1932 voltooid kaarsrecht dijklichaam met waterstaatkundige werken en militaire verdedigingswerken tussen Den Oever (Noord-Holland) en Kornwernerzand (Friesland) om de Zuiderzee ten behoeve van veiligheid van de Noordzee af te sluiten.

Beleidslijn

De kaarsrechte lijn van de Afsluitdijk is de kernkwaliteit en bepalend voor de identiteit van deze dijk. Deze kernkwaliteit bij toekomstige ontwikkelingen als uitgangspunt nemen.

5.4 HISTORISCHE WATERWEGEN

5.4.1 Noordhollandsch Kanaal

Het Noordhollandsch Kanaal verbindt Amsterdam met Den Helder via de regio's Waterland, West-Friesland en de Kop van Noord-Holland. Het is daarmee het belangrijkste regio-overschrijdend element in Noord-Holland. Het 80 kilometer lange Groot Noordhollandsch Kanaal werd in 1824 op initiatief van de toenmalige directeur-generaal van de Waterstaat Jan Blanken gegraven om de haven van Amsterdam een verbeterde verbinding met de Noordzee te

geven. Men besloot tot deze lange noord-zuidverbinding via de marinehaven Den Helder omdat een kortere oost-west verbinding via de duinen onder Beverwijk uit oogpunt van kustveiligheid nog niet werd aangedurfd. Sommige delen werden nieuw gegraven, bij andere delen werden bestaande waterwegen (zoals de Ringvaart van de Schermer en de Beemster) gebruikt, die op de juiste breedte en diepte werden gebracht. Met de aanleg van het kanaal konden de grotere schepen Amsterdam binnenlopen en kreeg de hoofdstad een directe verbinding met de marinehaven van Den Helder. De lange verbinding was voor de scheepvaart niet succesvol. Dit succes werd wel bereikt door de kortere verbinding met de Noordzee die 50 jaar later werd gerealiseerd met de aanleg van het Noordzeekanaal (1876).

Beleidslijn

Behouden van de lijnstructuur met bijbehorende – als provinciaal monument beschermde – pontonbruggen. Versterken van het kanaal als landschapsstructurend element met accent op de samenhang tussen kanaal en omringend landschap.

5.4.2 Trekvaarten

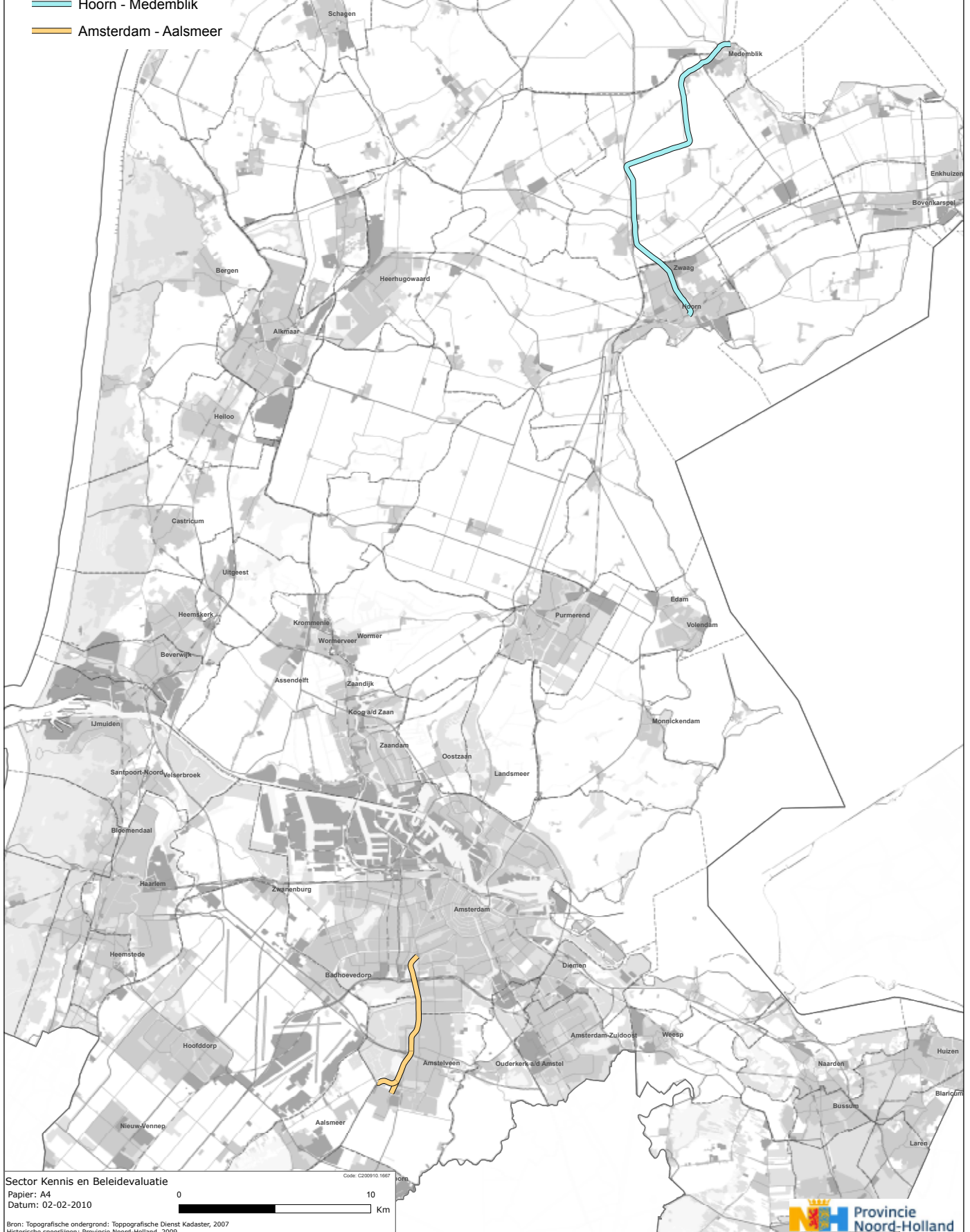
In Noord-Holland vond vrijwel al het transport over het water plaats. Tot aan de periode van de grote ruilverkavelingen (vanaf 1950) waren vrijwel alle veenverkavelingen een vaarverkaveling, waarbij het transport van mens, vee en producten over het water plaats vond. Ook de verbindingen tussen steden onderling, en tussen stad en land, vonden plaats via het water. Dit gebeurde via de trekvaarten, die kunnen worden beschouwd als 'snelwegen avant la lettre'. De steden waren via een netwerk van watergangen onderling en met het omliggend landelijk productiegebied verbonden. Via het water werden de producten van het land naar de stedelijke markten en later naar de veilingen vervoerd.

De Noord-Hollandse trekvaarten vormen een historische infrastructuur van kanalen die veelal in verbinding staan met Amsterdam. De trekvaarten dateren grotendeels uit de 17de eeuw en zijn intensief in gebruik gebleven voor de binnenscheepvaart (personen, zandwinning, drinkwater, goederen) tot de komst van de spoor- en tramlijnen. Naast verkeersverbinding functioneerden de trekvaarten ook binnen het afwateringssysteem van de polders. Vanuit Amsterdam zijn trekvaarten naar het westen, noorden en oosten in het landschap bewaard gebleven. Naar het westen loopt de oudste en belangrijkste trekvaart naar Haarlem en Leiden. De vaart werd in fasen gegraven. Het deel tussen Amsterdam en Haarlem in 1634 en vervolgens de vaart tussen Haarlem en Leiden in het decennium hierna. De trekvaart is met uitzondering van het deel tussen Halfweg en Haarlem geheel bewaard gebleven. Vanaf Amsterdam naar het noorden lopen de

Historische Spoorlijnen

Legenda

- Hoorn - Medemblik
- Amsterdam - Aalsmeer

Sector Kennis en Beleidevaluatie

Papier: A4

Datum: 02-02-2010

Bron: Topografische ondergrond: Topografische Dienst Kadaster, 2007
Historische spoorlijnen: Provincie Noord-Holland, 2009

trekvaarten naar Monnickendam, Edam, Purmerend, Hoorn en Alkmaar (Zesstedenvaart). De trekvaarten vallen deels samen met ringvaarten van de droogmakerijen. De trekvaart naar Alkmaar werd deels vergraven tot het Noordhollandsch Kanaal. Vanaf Amsterdam naar het zuiden lopen de trekvaarten naar Muiden, Weesp en Naarden. Zandwinning voor de uitbreiding van de grachtengordel van Amsterdam speelde hier een rol. Hiervoor werd een concessie verworven die bepaalde dat men in een geometrisch afgebakend blok in het Gooi zand mocht winnen. Voor het transport van het zand werden de 's-Gravelandse Vaart en de Weesper Trekvaart aangelegd. Het trekvaartenstelsel in Noord-Holland is in grote delen behouden gebleven, maar enigszins uit het collectieve geheugen verdwenen. Reconstructie van verdwenen delen kan leiden tot revitalisering van deze historische infrastructuur die hoogtepunten uit de gouden eeuw met elkaar verbindt.

Beleidslijn

Behouden en reconstrueren van trekvaarten om te komen tot een beleefbare en bruikbare historische infrastructuur van vaarwegen langs de hoogtepunten uit de Gouden Eeuw. Dit ter bevordering van ruimtelijke kwaliteit, waterberging, recreatievaart, langzaam verkeersstructuur en toerisme in Noord-Holland.

5.5 HISTORISCHE SPOORLIJNEN

De nationale spoorlijnen zijn onderdeel van een hoogwaardig vervoerssysteem en een voortdurend moderniseringsproces dat in deze leidraad buiten beschouwing blijft. De leidraad richt zich wel op de grotendeels intact en in gebruik gebleven historische lokaalspoorlijnen Hoorn - Medemblik en Amsterdam-Bovenkerk (voorheen tot Aalsmeer). De lijnen met bijbehorende infrastructuur dateren uit de late 19de en vroeg 20ste eeuw, zijn representatief voor de ontwikkeling van de lokaalspoorlijnen in Noord-Holland en zijn medebepalend voor de belevingswaarde van het landschap. De beide lokaalspoorlijnen hebben een toeristische functie.

Beleidslijn

Behouden van de lokaalspoorlijn als historische infrastructuur in het landschap van Noord-Holland. Dit ter bevordering van ruimtelijke kwaliteit, recreatie en toerisme in Noord-Holland.

5.6 STOLPBOERDERIJEN

De stolpboerderij is het meest identiteitsbepalende historische boerderijtype in Noord-Holland, vooral voor Noord-Holland boven het Noordzeekanaal. Met

uitzondering van aan de stolp verwante boerderijen in de provincie Friesland komt de stolp als boerderijtype buiten de provincie Noord-Holland niet voor. De stolp is daarmee identiteitsbepalend voor Noord-Holland (identiteitsdrager). De stolpboerderij kenmerkt zich door een vierkant houtskelet dat dient als draagconstructie voor een hoog piramidevormig dak. De ruimte binnen het vierkant dient voor hooiberging, daaromheen zijn de ruimten gegroepeerd voor mens en dier. Op de stolpboerderij bestaan diverse varianten: de stolp met dubbel vierkant, de langhuisstolp en de stolp van het Wieringer type. De stolpboerderij komt voor in diverse uitvoeringen van klein en zeer eenvoudig tot groot en zeer rijk. Stolpen zijn gebouwd vanaf 1600 tot in het Interbellum. Veel stolpen zijn na de Tweede Wereldoorlog verdwenen. Zo telde Noord-Holland in 1950 ongeveer 10.000 stolpen, anno 2009 zijn dat er nog 5000. Hiervan zijn er 400 beschermd; 4600 zijn niet beschermd. Het aantal stolpen, en daarmee de identiteitsbepalende waarde voor Noord-Holland, neemt gestaag af. Het Noord-Hollandse landschap wordt steeds minder bepaald door deze identiteitsdragers.

Beleidslijn

Streven naar het behouden van de 4600 bewaard gebleven niet-beschermd stolpboerderijen als identiteitsbepalend bouwtype in het Noord-Hollandse landschap. Het gaat om behoud van de hoofdvorm; herbouw draagt alleen aan de genoemde identiteit bij wanneer wordt voldaan aan de oorspronkelijke maatvoering. Wij treden graag in overleg met gemeenten bij vraagstukken over het voortbestaan van stolpboerderijen op hun grondgebied. De 400 beschermd monumenten ressorteren onder de Monumentenwet en provinciale en gemeentelijke verordeningen.

5.7 MOLENS

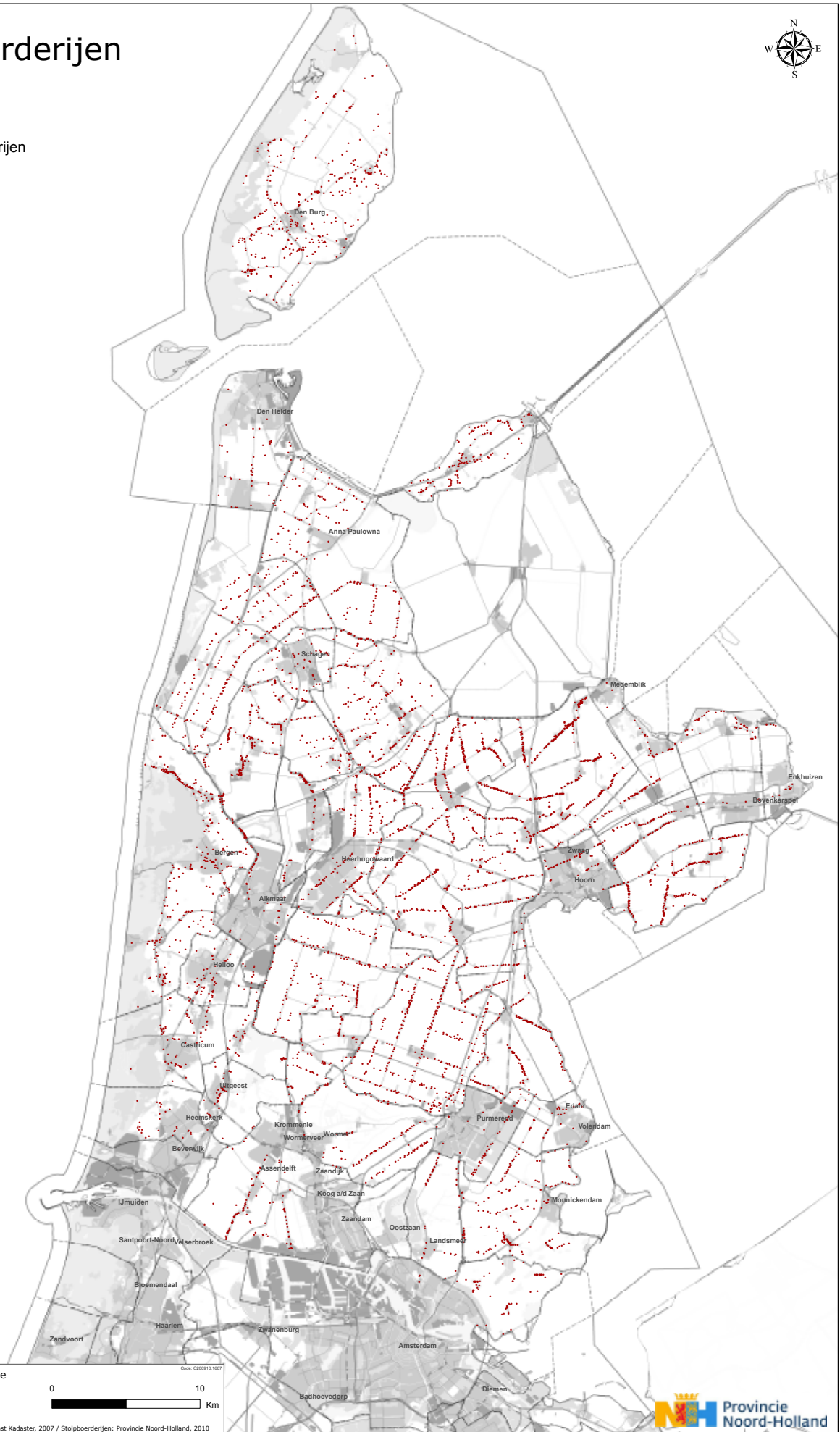
Noord Holland telt ongeveer 150 historische in werking zijnde windmolens. Het zijn merendeels watermolens ten bate van de waterbeheersing in de polders (poldermolens), voor een kleiner deel industriemolens. Stroomkracht, verbrandingsmotor en electriciteit maakten vanaf 1900 een eind aan het tijdperk van de windkracht en daarmee aan het bestaan van honderden windmolens die het Noordhollandse landschap mede bepaalden. Plekken van verdwenen poldermolens zijn soms nog in de infrastructuur van het landschap bewaard gebleven zoals op de Schermerringdijk waar deze een bijzonder landschapselement vormen met in de bodem archeologische sporen. Windmolens staan nooit op een willekeurige plek. Het molentype dat men aantreft zegt iets over de geschiedenis van het landschap. Binnen dat landschap is de molenlocatie zo gekozen dat de molen optimaal kon

Stolpboerderijen

Legenda

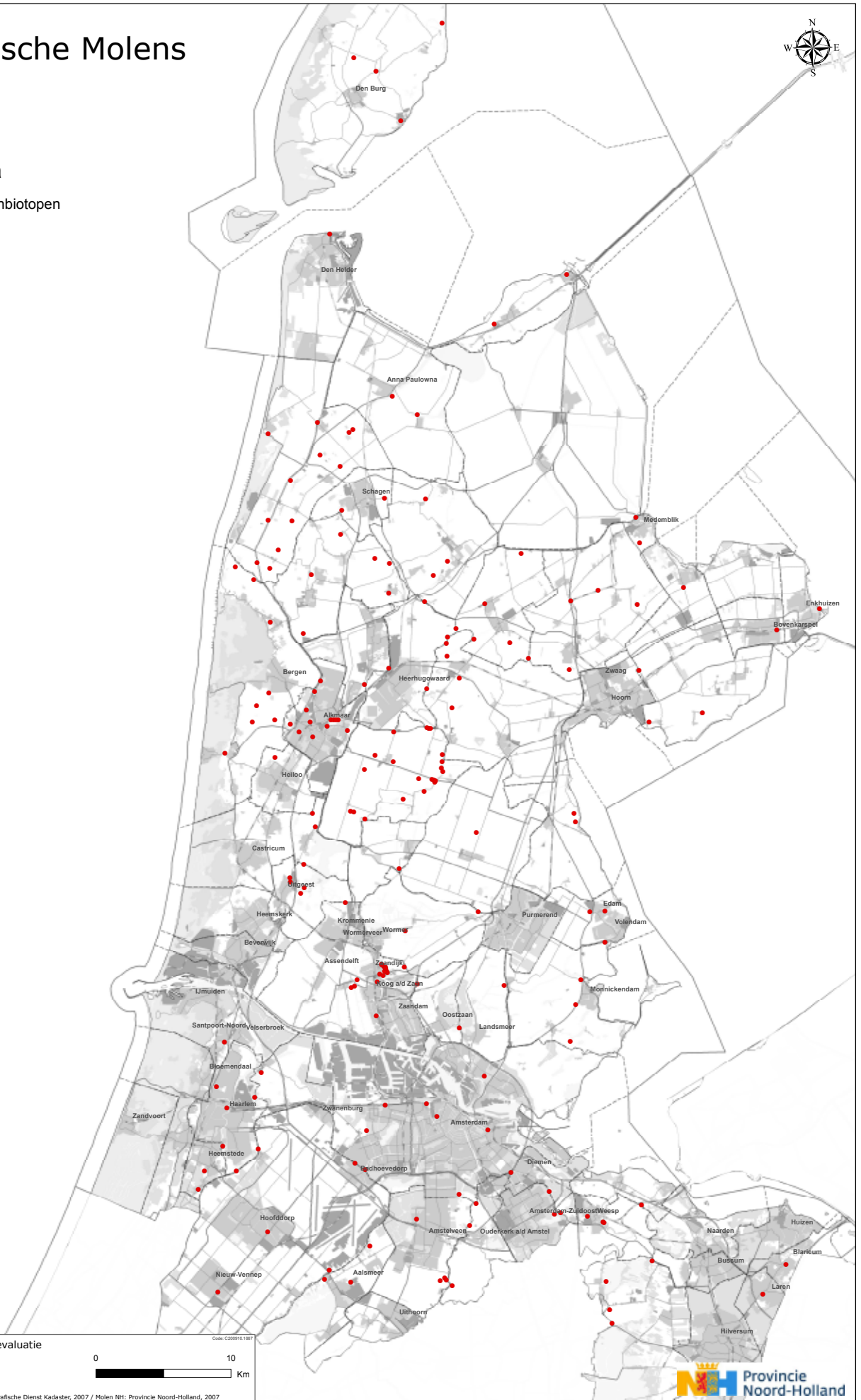
- Stolpboerderijen

Historische Molens

Legenda

- Molenbiotopen

functioneren. De omgeving waarmee een molen in relatie staat, noemen we de molenbiotoop, het gebied binnen de cirkel om de molen heen (zie kaart). Een goede molenbiotoop is van fundamenteel belang voor de werking en het behoud van de molen. Binnen deze molenbiotoop mag bebouwing en begroeiing de windvang niet belemmeren. Voor molenbiotopen zijn richtlijnen opgesteld.

Beleidslijnen

De landschappelijke en cultuurhistorische betekenis van molens is groot. Veel molens zijn als rijksmonument aangewezen. In het ruimtelijke ordeningsbeleid moeten gemeenten zoveel mogelijk rekening houden met de 'molenbiotoop'. In verband met de windvang en het weren van storende visuele elementen dient buiten bestaand bebouwd gebied de vrije ruimte rond molens gehandhaafd te blijven. De "1:100 regel" is hierbij uitgangspunt:

- binnen 100 meter rond de molen mag geen bebouwing of beplanting hoger dan de onderste punt van de verticaal staande wiek worden opgericht
- binnen een afstand van 100 tot 400 meter rond de molen moet wat betreft bebouwing en beplantingen het volgende geregeld worden: de hoogte mag niet meer bedragen dan 1/100 van de afstand tussen de bouwwerk/beplanting en molen, gerekend van de onderste punt van de verticaal staande wiek

Binnen bestaand bebouwd gebied streven wij naar het zoveel mogelijk rekening houden met de uitgangspunten voor de molenbiotoop.

5.8 BAKENS IN HET LANDSCHAP

5.8.1 Kerktorens

Naast stolpboerderijen en molens zijn kerktorens identiteitsbepalende onderdelen van het platteland van Noord-Holland. De kerktorens zijn bakens in het landschap door hun grote aantal en variëteit en zijn bepalend door de ontwikkeling van de bewoningsgeschiedenis van Noord-Holland. Daar komt bij dat de locatie van kerktorens vaak samenhangt met de ontstaansgeschiedenis van dorpen; zij geven aan waar in de dorpen het hart van de dorpskern is te vinden.

Beleidslijn

Streven naar behoud van kerktorens als bakens in het landschap. Omdat het hier gaat om het landschapsbeeld en de bakenfunctie is het streven naar behoud van de kerktorens een autonome beleidslijn, die los staat van de kerkgebouwen, al geven wij er de voorkeur aan - als daartoe de mogelijkheden aanwezig zijn - om de kerken

met hun torens als bouwkundige eenheid te behouden. Wij treden graag in overleg met gemeenten bij vraagstukken over het voortbestaan van kerktorens op hun grondgebied.

5.8.2 Vuurtorens

Vuurtorens zijn beperkt in aantal maar fungeren wel als historische bakens in de zeereep (jonge duinlandschap) en aan de IJsselmeerkust. De Noord-Hollandse kust aan de Noordzee en de Waddenzee telt vijf vuurtorens die allen zijn beschermd als rijksmonument. Ze staan in de zeereep bij IJmuiden (twee torens: 1. hoge licht en 2. lage licht), 3. Egmond aan Zee, 4. Huisduinen en 5. in de noordelijke top van de Eierlandsche duinen in Texel. Aan de IJsselmeerkust staan vuurtorens in Den Oever, Marken, Enkhuizen en bij Durgerdam (gedoofd). Ook dit zijn allen rijksmonumenten.

Beleidslijn

Streven naar behoud van vuurtorens als bakens in het landschap, bij leegstand bevorderen van herbestemming.

5.8.3 Watertorens

Watertorens zijn vele beperkter in aantal dan kerktorens en fungeren op beperkte schaal als bakens in het landschap. Noord-Holland telt enige tientallen watertorens die ten dele zijn beschermd als monument. De watertorens staan in alle landschapstypen van Noord-Holland.

Beleidslijn

Streven naar behoud van watertorens als historische bakens in het landschap, bij leegstand bevorderen van herbestemming.

5.9 LANDGOEDEREN

Landgoederen Kennemerland

Het gaat hier om de aaneengesloten landgoederen in de binnenduintrand en op de strandwallen van Zuid-Kennemerland (Kennemerzoom) en van Noord-Kennemerland. Vanaf de 17de eeuw werd het natuurschoon van Kennemerland ontdekt door de stedelijke elite, vooral uit Amsterdam en Haarlem. Men liet in de zeventiende en achttiende eeuw in het binnenduintrand en op de oude strandwallen landgoederen en buitenplaatsen bouwen. Er ontstonden aaneengesloten reeksen ten westen, noorden en zuiden van de stad Haarlem. De reeksen ten westen (binnenduintrand Bloemendaal) en zuiden (Heemstede) van Haarlem zijn in grote lijn herkenbaar gebleven. De reeks ten noorden van Haarlem is doorsneden en aangetast door de aanleg van het Noordzeekanaal en de drooglegging van de Wijkermeer, maar is nog ten dele herkenbaar.

Landgoederen 's-Graveland

Een aaneengesloten reeks van landgoederen binnen noord-zuidgeoriënteerde rechthoekige 17de eeuwse ontginning ten behoeve van zandwinning aan de oostzijde van de stuwwal van Hilversum. De afzonderlijke landgoederen hebben een rechthoekige oost-weststructuur binnen de ontginning.

Beleidslijn

Het versterken en onderling verbinden van de cultuurhistorische waardevolle landgoederen als hoofd dragers van de ruimtelijke kwaliteit staat centraal. Bij vervanging van minder waardevolle of nog niet geheel ontwikkelde onderdelen moet nieuwe ontwerp kwaliteit worden ingezet. De Kennemerzoom (het zuidelijk deel van Kennemerland) wordt gekenmerkt door een groen karakter en allure. Om deze allure te behouden moeten nieuwe ontwikkelingen voldoen aan hoge eisen op het gebied van kwaliteit, uitstraling, verzorging en aandacht. Verder zijn nieuwe landgoederen en buitenplaatsen mogelijk als dit leidt tot aantoonbare verbetering van de collectief beleefbare ruimtelijke kwaliteit. Dit onder voorwaarde van landschappelijke openheid en publieke toegankelijkheid (in geval van landgoederen).

5.10 PROVINCIAAL BESCHERMDE STRUCTUREN

De Provincie Noord-Holland heeft een aantal fysieke structuren een provinciaal beschermd status gegeven. Het gaat hierbij om:

Beschermd dorpsgezicht:

- Barsingerhorn

Provinciaal archeologische beschermde monumenten:

- Oer-IJ gebied
- Kronenburg te Castricum
- Abdij van Egmond
- Bleumerweg te Bakkum
- Uitgeesterbroek te Uitgeest
- Hendriksoot te Uitgeest
- Geest van Heemstede te Castricum
- Groetpolder-De Gouw
- Maantjesland, Aartswoud

De dijken:

- Wierdijk
- Westfriese Omringdijk
- Noorder IJ- en Zeedijken
- Dijken bij Bergen

Beleidslijn

Deze structuren zijn beschermd op grond van de Provinciale Monumentenverordening Noord-Holland. Wijzigingen zijn vergunningplichtig op grond van deze verordening.

5.11 PROVINCIALE MONUMENTEN

Op basis van de provinciale monumentenverordening Noord-Holland zijn 600 objecten beschermd. Het gaat hier om diverse typen bouwwerken die representatief zijn voor de ontwikkelingsgeschiedenis van Noord-Holland met nadruk op de periode 1850-1940.

Beleidslijn

Deze structuren zijn beschermd op grond van de Provinciale Monumentenverordening Noord-Holland. Wijzigingen zijn vergunningplichtig op grond van deze verordening.

Nationaal Landschap Laag Holland

Nationaal Landschap Laag Holland

Bovenkerkerpolder, onderdeel Groene Hart

Vestinggracht, onderdeel Stelling van Amsterdam (Ingrid Pieneman)

Grachtengordel Amsterdam, geplaatst op de voelopige UNESCO Werelderfgoedlijst

6 BELEID VAN HOGERE OVERHEDEN

6.1 RIJKSOVERHEID

6.1.1 Belvédère

De provincie wil met haar beleid ten aanzien van cultuur(historie) en landschap aansluiten bij het gedachtegoed zoals dat in de Nota Belvédère (1999) is vastgelegd. Belvédère staat voor een respectvolle omgang met het cultureel erfgoed bij nieuwe ontwikkelingen in de ruimte. Het Actieprogramma Ruimte en Cultuur is een actualisering van de beleidsnota Belvédère uit 1999. Het Actieprogramma bundelt het architectuur- en Belvédèrebeleid en zorgt voor een complete en consistente inbreng vanuit het cultuurbeleid in het ruimtelijke beleid. Doel van Belvédère is behoud van cultuurhistorische waarden door ontwikkeling van een kwalitatief hoogwaardige ruimtelijke inrichting van ons land.

Belvédèregebieden zijn gebieden die door hun bijzondere aardkundige en cultuurhistorische waarden van nationale betekenis zijn en vanuit dat perspectief extra inzet behoeven. Ook in deze gebieden is het leidend thema 'behoud door ontwikkeling'. In Noord-Holland betreft dit, naast de gebieden die door de UNESCO op de (voorlopige) Werelderfgoedlijst zijn geplaatst, de volgende gebieden:

1. Het pleistocene deel van Texel (de Hooge Berg)
2. Groetpolder-De Gouw
3. Schermer-Eilandspolder
4. Zeevang
5. Waterland
6. Bergen-Egmond-Schoorl
7. Zuid-Kennemerland
8. Vecht- en Plassengebied

6.1.2 Rijksbeschermd gezichten

In Noord-Holland is er een groot aantal rijksbeschermd gezichten. Het zijn aangewezen beschermde stads- of dorpsgezichten of stads- en dorpsgezichten die op de nominatie staan om dat te worden, bijvoorbeeld: historische kernen, villaparken, stadswijken, landgoederen en buitenplaatsen.

De Monumentenwet 1988 omschrijft gezichten als 'Groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen zich één of meer monumenten bevinden.' Vanwege de bescherming op grond van de Monumentenwet 1988 hebben wij in deze leidraad voor de beschermde gezichten geen verder beleid geformuleerd.

6.1.3 Wet op de archeologische monumentenzorg

Sinds september 2007 is de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) van kracht. Een essentieel uitgangspunt van de nieuwe wet is dat het archeologisch erfgoed in de bodem wordt behouden. Als behoud in de bodem geen optie is, dan is onderzoek noodzakelijk om archeologische overblijfselen en de vrijgekomen informatie veilig te stellen. Initiatiefnemers tot ruimtelijke ontwikkelingen moeten derhalve in een tijdig stadium aangeven hoe met eventuele archeologische waarden bij bodemversturende ingrepen zal worden omgegaan. Concreet betekent dit een verplichting tot vooronderzoek bij werkzaamheden die de ongeroerde grond verstoren. De nieuwe wetgeving heeft een belangrijke rol aan de gemeenten toebedeeld. Gemeenten zijn verplicht om bij vaststelling van bestemmingsplannen rekening te houden met in de bodem aanwezige danwel te verwachten archeologische overblijfselen. Verder dient de zorg voor het archeologisch erfgoed ingepast en meegewogen te worden in bijvoorbeeld MER-plichtige projecten en ontgrondingen. Al het archeologische onderzoek dient te voldoen aan de eisen zoals deze zijn opgesteld door het Ministerie van OCW (KNA: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie). De kosten voor noodzakelijke archeologische werkzaamheden komen ten laste van de initiatiefnemer tot de bodemversturende activiteit.

6.1.4 Rijksbufferzones

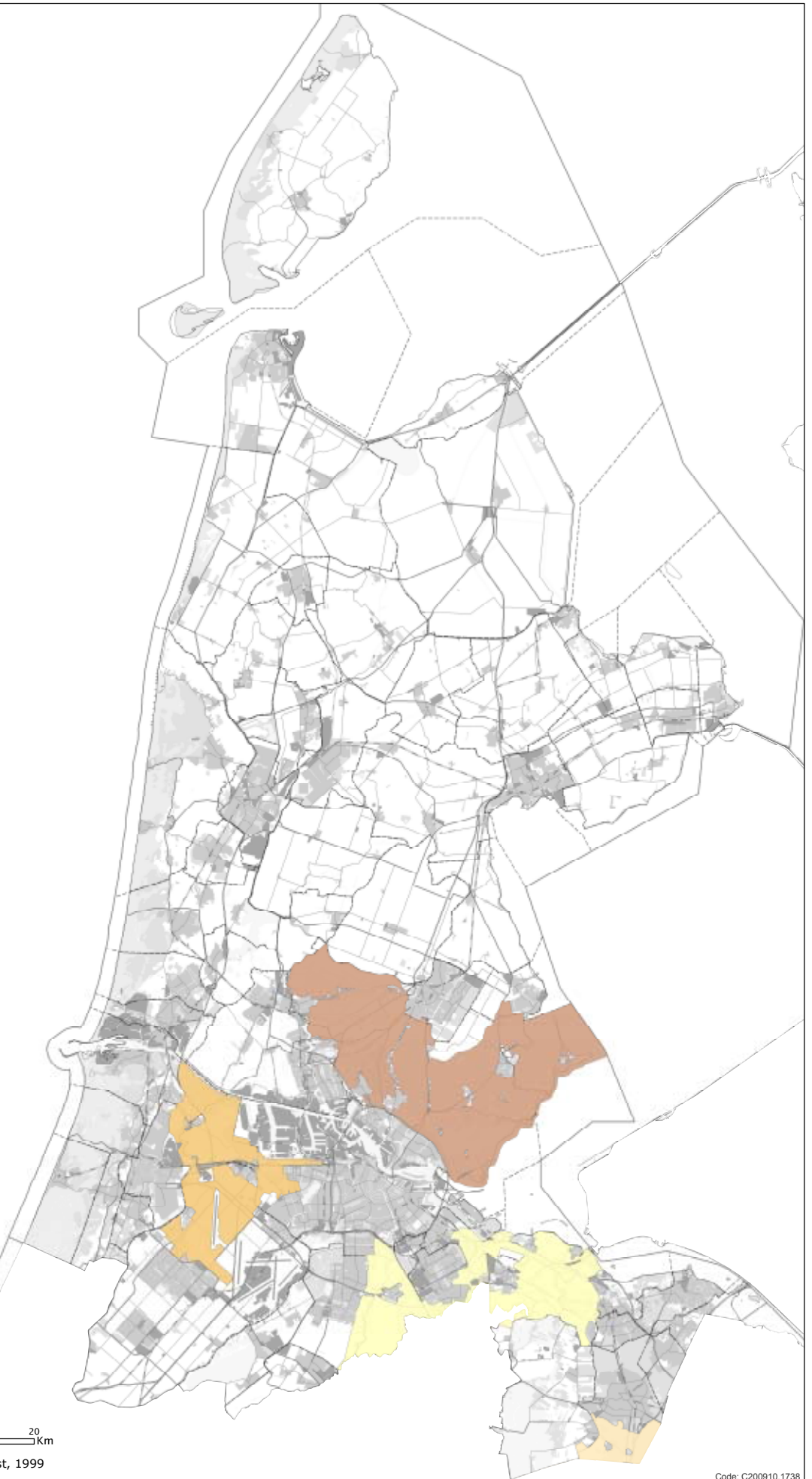
De rijksbufferzones in Nederland zijn een tiental groene gebieden tussen grote stedelijke gebieden. Het doel van de Rijksbufferzones is dat zij gevrijwaard blijven van verdere verstedelijking en dat ze zich verder kunnen ontwikkelen tot relatief grootschalige groene gebieden. De rijksoverheid vindt het van groot belang dat binnen de stedelijke netwerken voldoende recreatieve mogelijkheden zijn en dat de groene ruimte daarvoor duurzaam kan worden behouden. Rijk en provincie investeren samen met andere partijen in de aankoop en inrichting van gronden in de rijksbufferzones. Naast recreatie krijgen zij ook andere functies, zoals grondgebonden landbouw, natuur- en waterbeheer, ontwikkelingsruimte.

In de provincie Noord-Holland liggen vier Rijksbufferzones: Amstelland-Vechtsstreek, Amsterdam-Purmerend, Amsterdam-Haarlem en Hilversum-Utrecht. De rijksbufferzones zijn een

Rijksbufferzones

Legenda

- Amstelland - Vechtstreek
- Amsterdam - Haarlem
- Amsterdam - Purmerend
- Utrecht - Hilversum

0 2,5 5 10 15 20 Km

Bron: VROM - Rijksplanologische Dienst, 1999

Code: C200910.1738

belangrijk onderdeel van het Metropolitane landschap¹. De Provincie Noord-Holland behoudt de landschappelijke kwaliteit en identiteit van deze Rijksbufferzones en vergroot de mogelijkheden voor ontspanning en dagrecreatie in deze gebieden. Hiervoor worden integrale ontwikkelstrategieën opgesteld.

6.1.5 Snelwegpanorama's

Het Rijk heeft in een structuurvisie voor de Snelwegomgeving negen snelwegpanorama's aangewezen. Zij zijn geselecteerd op basis van onder meer zichtbaarheid en landschappelijke kwaliteiten en liggen alle in Nationale Landschappen. In Noord-Holland gaat het om de A7 door de Wijde Wormer en de A9 in Noord-Kennemerland (grootweg tussen Heemskerk en Alkmaar), dus beide gelegen in Nationaal Landschap Laag Holland (zie bijgaande kaart).

Het Rijk neemt deze panorama's op in een AMvB en vraagt de provincies dit verder in het beleid voor deze gebieden te laten doorwerken.

Wij hebben dit thema uitgewerkt onder het thema 'openheid'. Beleidslijnen ten aanzien van openheid betreffen alle open gebieden, inclusief snelwegpanorama's. Gelet op de expliciete aandacht voor openheid in deze leidraad, gecombineerd met de al nadrukkelijke randvoorwaarden die in Noord-Holland gelden voor ontwikkelingen buiten de bebouwde kommen en meer specifiek voor ontwikkelingen in de Nationale Landschappen, is dit een voldoende doorvertaling van het Rijksbeleid op dit punt.

6.1.6 Nationale landschappen

In de provincie liggen de volgende Nationale Landschappen: Laag Holland, Stelling van Amsterdam, Nieuwe Hollandse Waterlinie, Groene Hart en Arkemheen-Eemland. Deze landschappen zijn om hun grote natuur- en cultuurwaarden beschermd en vallen daarom ook onder het ruimtelijk kwaliteitsbeleid van de provincie. De provincie zorgt ervoor dat hier extensieve vormen van recreatie worden ontwikkeld, waarbij de bijzondere waarden van deze landschappen voorop staan. Ter uitvoering van de regeling in het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening en de opdracht aan provincies in de verordening hiervoor regels op te nemen, zijn in dit artikel de in Noord-Holland gelegen Nationale Landschappen begrensd en zijn de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen in Noord-Holland vastgelegd. Zoals aangegeven in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 21) worden de kernkwaliteiten van de Nationale

Landschappen opgenomen in de leidraad Landschap en Cultuurhistorie.

6.1.6.1 Stelling van Amsterdam

Nationaal Landschap en UNESCO-werelderfgoed

De Stelling van Amsterdam is een uit de periode 1880-1920 daterende verdedigingsgordel rondom de stad Amsterdam, bestaande uit 42 forten, vele dijken, inlaatsluizen, inundatievelden, en dergelijke. De Stelling van Amsterdam is in totaal 135 kilometer lang en in breedte varieert ze tussen de 250 meter en circa 5 kilometer. De Stelling is een belangrijk cultureel erfgoed.

De Stelling van Amsterdam is sinds 1996 UNESCO-werelderfgoed vanwege de unieke wijze waarop, met gebruikmaking van de karakteristieken van het omringende landschap en door middel van inundatie (onder water zetten van land), de verdediging werd vormgegeven.

Tevens is de Stelling van Amsterdam in 2004 door het Rijk aangewezen als Nationaal Landschap.

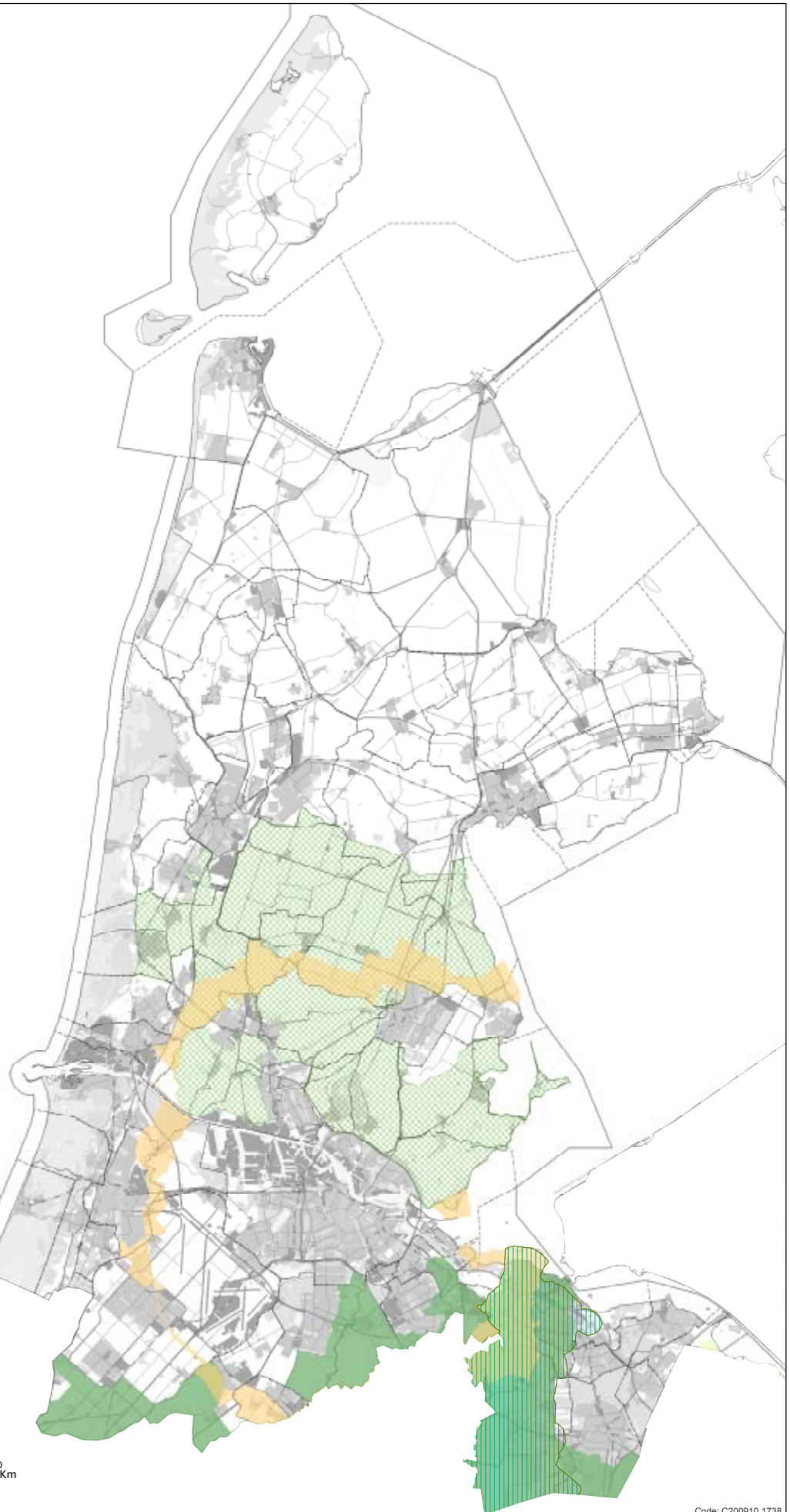
Het UNESCO-werelderfgoed en Nationaal Landschap Stelling van Amsterdam loopt over het grondgebied van 24 gemeenten, 2 provincies en 3 waterschappen. De Stelling van Amsterdam loopt door en langs andere Nationale Landschappen: Laag-Holland, het Groene Hart en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Daarnaast

¹ Met het Metropolitane Landschap wordt de groenblauwe structuur in de metropoolregio Amsterdam aangeduid. Behoud, versterking en ontwikkeling van de groenblauwe structuur is van wezenlijk belang voor de totstandkoming, kwaliteit en uitstraling van de dynamische metropoolregio Amsterdam. Stad en land zijn in deze metropool sterk verweven.

Nationale Landschappen

Legenda

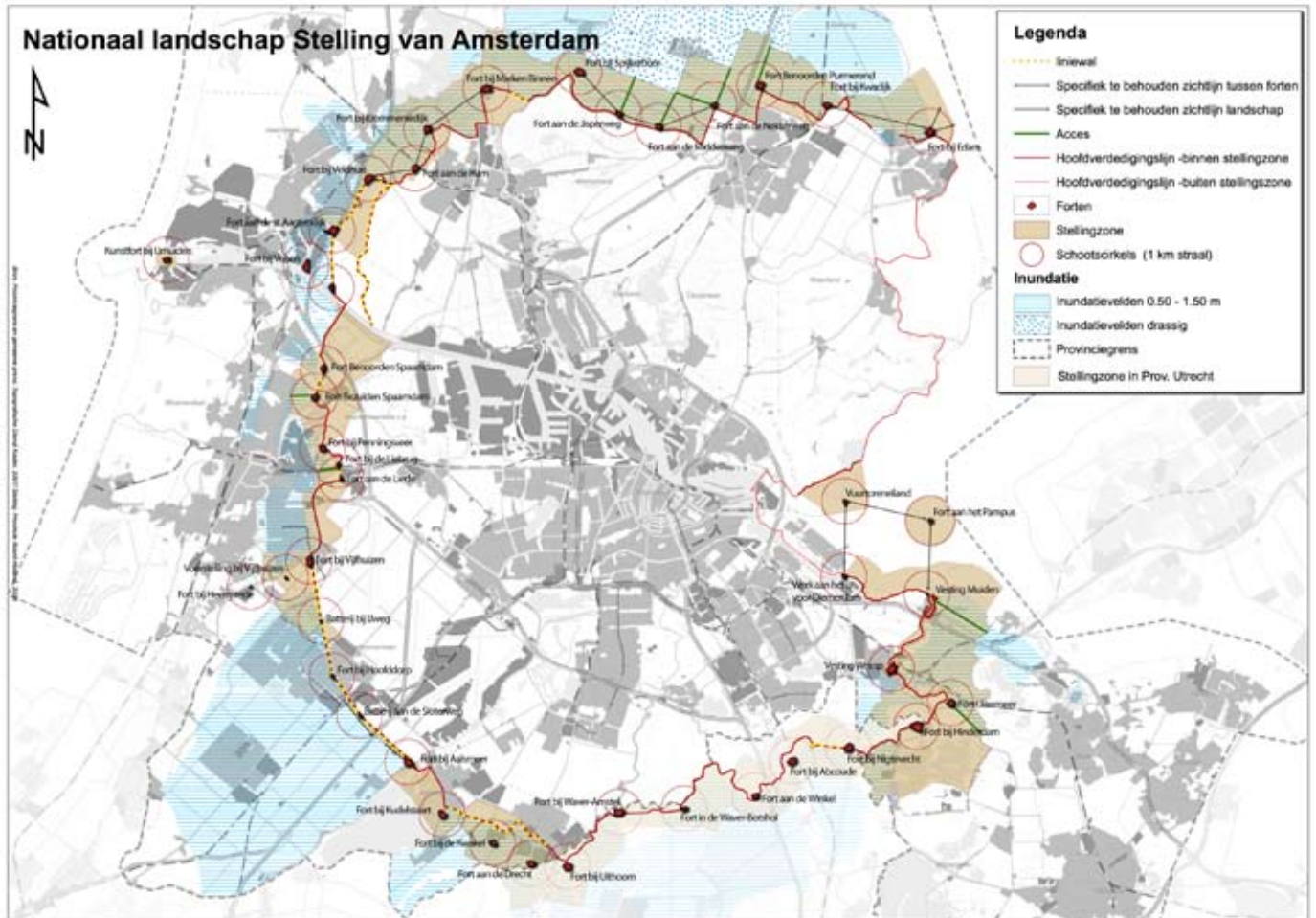
- Stelling van Amsterdam
- Arkenheem - Eemland
- Groene hart
- Laag Holland
- Nieuwe Hollandse Waterlinie

0 2,5 5 10 15 20 Km

Bron: Provincie Noord-Holland, 2006

Code: C200910.1738

heeft de Stelling van Amsterdam deels overlap met het UNESCO-werelderfgoed droogmakerij De Beemster. De Provincie Noord-Holland is 'sitholder' van het UNESCO-werelderfgoed Stelling van Amsterdam en eerstverantwoordelijke overheid voor de ontwikkeling van het Nationaal Landschap Stelling van Amsterdam. De Provincie Noord-Holland neemt als sitholder de regie en het initiatief in het behoud en de ontwikkeling van de hele Stelling van Amsterdam. Een deel van de Stelling van Amsterdam ligt op het grondgebied van de provincie Utrecht. De Provincie Utrecht is als overheid primair verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het beleid en de uitvoering in dit deel van de Stelling van Amsterdam.

Als in onderstaande tekst Stelling van Amsterdam staat, wordt de Stelling van Amsterdam als UNESCO-Werelderfgoed en als Nationaal Landschap bedoeld.

Kernkwaliteiten

De Stelling van Amsterdam fungeert als relatief groene en stille ring rondom de hoofdstad door de beleving van rust, ruimte en groen, recreatiemogelijkheden en cultuurhistorie.

De kernkwaliteiten van de Stelling van Amsterdam zijn:

1. Een samenhangend systeem van forten, dijken,

kanalen en inundatiekommen;

- De hoofdverdedigingslijn van dijken, kades en liniewallen met de accessen (en met bruggen) als de hoofdstructuurdrager;
  - De fortterreinen met bijbehorende grachten en bebouwingen (genieloodsen, fortwachterswoningen);
  - Kazematten, vóórstellingen, (neven)batterijen, kruitmagazijnen, groepsschuilplaatsen, kringenwetboerderijen, grenspalen;
  - Inundatiewerken (inlaatkanalen en -werken), (dam)sluizen, duikers, hevels, kokers, peilschalen;
  - Delen van de karakteristieke, nog open (inundatie)gebieden.
2. Een groene en relatief 'stille' ring rond Amsterdam;
  3. Relatief grote openheid.

De, in verband met de Werelderfgoedstatus, door UNESCO-Parijs benoemde 'Uitzonderlijke en Universele Waarden' (UUW's) van de Stelling van Amsterdam zijn:

1. Het unieke, samenhangende en goed bewaard gebleven, laat-negentiende-eeuwse en vroeg twintigste-eeuwse hydrologische en militair landschappelijke geheel, bestaande uit:
  - Een doorgaand stelsel van liniedijken in een

- grote ring om Amsterdam;
  - Sluizen en voor- en achterkanalen;
  - De forten, liggend op regelmatige afstand, voornamelijk langs dijken;
  - Inundatiegebieden;
  - Voormalige schootsvelden (visueel open) en verboden kringen (merendeels onbebouwdgebied);
  - De landschappelijke inpassing en camouflage van de voormalige militaire objecten;
2. Relatief grote openheid;
  3. Groene en relatief stille ring rond Amsterdam.

Doel van het Nationaal Landschap/UNESCO-werelderfgoed Stelling van Amsterdam is het behouden en ontwikkelen van deze kernkwaliteiten en U UW's.

Beleidslijnen

Voor de Stelling van Amsterdam gelden de algemene beleidslijnen (generiek beleid), zoals voor de Nationale Landschappen en UNESCO-werelderfgoederen is vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22).

Het generieke beleid voor de Nationale Landschappen en UNESCO-werelderfgoederen is doorvertaald in specifiek beleid voor de Stelling van Amsterdam.

Om de kernkwaliteiten van de Stelling van Amsterdam te beschermen, behouden en te kunnen versterken/ontwikkelen zijn verschillende zone-ringen benoemd, te onderscheiden in 1) Stellingzone, 2) Kernzone en 3) Monumentenzone.

Stellingzone

De gehele Stelling van Amsterdam (begrensd als Nationaal Landschap/UNESCO-werelderfgoed) is Stellingzone.

De Stellingzone vormt het samenhangend geheel tussen de verdedigingswerken en het landschap. Ook voormalige inundatiegebieden maken deel uit van de Stellingzone.

Voor deze Stellingzone geldt, naast het generieke beleid uit de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22) dat is gericht op bescherming van de kernkwaliteiten en U UW's, als specifiek beleid:

- Behoud van nog bestaande zichtlijnen tussen de forten en doorzichten op de forten;
- Openhouden van schootscirkels rond de forten in de nog open landschappen;
- Behoud van bestaande accessen. Dit zijn de plaatsen waar de hoofdverdedigingslijn werd doorsneden door dijken, kanalen, spoorlijnen en wegen.

Kernzone

De kernzone wordt gevormd door de

hoofdverdedigingslijn en de schootscirkels rond de forten.

De hoofdverdedigingslijn en de schootscirkels rond de forten zijn belangrijke elementen in het Stellinglandschap. De hoofdverdedigingslijn markeert de grens aanval-verdediging en tevens de grens van de inundaties. De schootscirkel is een cirkel van 1000 meter rond een fort.

De kernzone is als volgt begrensd:

1. Hoofdverdedigingslijn: 100 meter aan de aanvalszijde en 100 meter aan de verdedigingszijde.
2. Schootscirkels rond de forten: cirkels van 1000 meter rond een fort.

Voor de Kernzone geldt, naast het generieke beleid uit de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22) gericht op de bescherming van de kernkwaliteiten en U UW's, als specifiek beleid:

- Geen bebouwing toestaan in gebieden die nu nog open zijn;
- Kleinschalige incidentele ontwikkelingen binnen de kernzone zijn alleen mogelijk als deze als doel hebben de ruimtelijke kwaliteit van de Stelling van Amsterdam te versterken. De ontwikkeling dient ingepast te zijn in het landschap en met respect voor zichtlijnen en mag niet leiden tot een significant hoger geluidsniveau in de open ruimte en tot een significante aantasting van het groene en open landschap;
- Op agrarische bouwblokken is aanpassing en vernieuwing van agrarische opstallen mogelijk, mits ingepast in het landschap en passend binnen het omgevingsbeleid.
- Verdichting van bestaande bebouwingslinten is toegestaan, mits passend in het landschap en de bestaande bebouwingsintensiteit van het lint;
- Voor bestaande bebouwing die afbreuk doet aan de open ruimte in de schootscirkel en de zone langs de hoofdverdedigingslijn geldt: kansen tot aanpassing benutten in het kader van een integrale herinrichting van het gebied, waarbij per saldo een verbetering van de ruimtelijke situatie ontstaat;
- Handhaving van de eenheid en herkenbaarheid van de Stellingdijken die specifiek voor de Stelling van Amsterdam zijn aangelegd. Dit zijn de Liniewal Liebrug-Liede (gemeente Haarlemmerliede), de Geniedijk in de Haarlemmermeerpolder (gemeente Haarlemmermeer), de Liniewal in de Starnmeerpolder (gemeente Graft-De Rijk), de Vuurlijn (gemeenten Uithoorn en Aalsmeer), de Liniewal ten oosten van Fort bij Veldhuis (gemeenten Heemskerk en Uitgeest) en de Liniewal Aagtendijk-Zuidwijkermeer (gemeenten Zaanstad en Beverwijk). De zichtlijnen langs deze dijken moeten gehandhaafd blijven;

- Een groene of blauwe zone rond de forten waarborgen op die plaatsen waar die nu nog aanwezig is;
- Stimuleren en ontwikkelen van blauwe functies die het contrast met de hoofdverdedigingslijn versterken of die (voormalige) inundatiegebieden in het landschap zichtbaar maken.

Monumentenzone

De Monumentenzone vormt het hart van de Stelling van Amsterdam. Binnen de Monumentenzone liggen objecten die via de Monumentenwet of Provinciale Monumentenverordening zijn beschermd, zoals dijken, forten, sluizen en andere objecten. Ruim 20 objecten zijn opgenomen als Rijksmonument ingevolge de Monumentenwet en ongeveer 125 objecten als Provinciaal Monument volgens de provinciale monumentenverordening Noord-Holland. Voor deze Monumentenzone geldt het generieke beleid uit de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie als ook het beleid conform de Monumentenwet c.q. de Provinciale Monumentenverordening. Dit komt samengevat neer op geen ontwikkelingen toestaan die het (UNESCO-) monument beschadigen, vernielen of ontsieren.

Uitzondering

Binnen het beleid voor de Stelling van Amsterdam vormt de Wijkermeerpolder een uitzondering. In dit gebied horen de beide liniedijken en het Fort in de Zuidwijkermeerpolder wel tot het Nationaal Landschap Stelling van Amsterdam. De Wijkermeerpolder tussen de genoemde dijken maakt zelf echter geen onderdeel uit van het Nationaal Landschap.

Specifiek voor De Beemster (eveneens UNESCO-werelderfgoed), geldt dat de ruimtelijke hoofdstructuur van dit gebied gerespecteerd moet worden. Ontwikkelingen in de kernzone en stellingzone mogen niet strijdig zijn met het beleid voor het UNESCO-werelderfgoed van droogmakerij De Beemster.

Toetsing

Nieuwe ontwikkelingen binnen het UNESCO-Werelderfgoed en Nationaal Landschap Stelling van Amsterdam zullen getoetst worden aan de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22) en bovenstaande specifieke beleidslijnen. Ter toetsing/inspiratie dient hierbij het Provinciaal Beeldkwaliteitsplan Stelling van Amsterdam (2008) en de beschrijving van de deelgebieden uit het Ruimtelijk Beleidskader Stelling van Amsterdam (2008).

Ontwikkelingen die de uitzonderlijke universele waarden (UUV's) aantasten, dienen als gevolg van de Operational Guidelines for the Implementation of the

World Heritage Convention voorgelegd te worden aan het Werelderfgoedcomité.

Inspiratie

Ter inspiratie bij de toetsing kunnen dienen:

- Provinciaal Beeldkwaliteitsplan Stelling van Amsterdam/Ruimtelijk Beleidskader Stelling van Amsterdam;
- Inspiratieboek Linie-vormgeving, Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Literatuur:

Provinciaal Beeldkwaliteitsplan Stelling van Amsterdam', opgesteld door Feddes/Olthof Landschapsarchitecten in opdracht van de Provincie Noord-Holland, september 2008.

Inspiratieboek Linie-Vormgeving, Nieuwe Hollandse Waterlinie', opgesteld door Feddes/Olthof Landschapsarchitecten in opdracht van het projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie, juni 2007.

6.1.6.2 Nieuwe Hollandse Waterlinie

Het Nationaal Landschap Nieuwe Hollandse Waterlinie is een uit 1815 daterende verdedigingslijn van 85 kilometer lengte, die loopt vanaf Muideren tot aan de Biesbosch. De Nieuwe Hollandse Waterlinie bestaat uit vele forten, dijken, inlaatsluizen en inundatievelden. In 2004 is de Nieuwe Hollandse Waterlinie aangewezen als Nationaal Landschap.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie fungeert als groene en relatief open buffer aan de oostrand van de Randstad (beleving van rust, ruimte en groen, recreatiemogelijkheden en cultuurhistorie). Het Nationaal Landschap Nieuwe Hollandse Waterlinie is verdeeld over 5 provincies, 25 gemeenten en 5 waterschappen.

De organisatie van dit Nationaal Landschap wordt gecoördineerd vanuit het nationaal projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie in Utrecht. De regie op de deelgebieden (enveloppen) is ondergebracht bij de provincies. De regie over het noordelijk deelgebied (enveloppe Vechtstreek-Noord) is ondergebracht bij de Provincie Noord-Holland. De Provincie Noord-Holland voert, door middel van een bestuurlijke enveloppencommissie, regie op het behoud, duurzaam beheer en versterking en ontwikkeling van de cultuurhistorische en landschappelijke kernkwaliteiten van de enveloppe Vechtstreek-Noord. Het Nationaal Landschap Nieuwe Hollandse Waterlinie heeft, binnen Noord-Holland, overlap met de Nationale Landschappen Stelling van Amsterdam en Groene Hart.

Kernkwaliteiten

De kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn:

- Een samenhangend systeem van forten, dijken,

kanalen en inundatiekommen;

- Een groen en overwegend rustig karakter;
- openheid.

Doel van het Nationaal Landschap Nieuwe Hollandse Waterlinie is het behouden en ontwikkelen van deze kernkwaliteiten.

Beleidslijnen

Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie gelden de algemene beleidslijnen (generiek beleid) zoals voor de Nationale Landschappen is vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22).

Daarnaast is er beleid vanuit de Monumentenwet en de Provinciale Monumentenverordening.

Als Rijksmonument binnen het Noord-Hollandse deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn aangewezen Fort Pampus, Vesting Muiden, de betonnen werken bij Muiden-Muiderberg, Fort Uitermeer, Vesting Weesp, de betonnen werken bij Uitermeer-Hinderdam, Vesting Naarden, Fort Hinderdam, Fort Ronduit, de Werken aan de Karnemelksloot, het Offensief voor Naarden, werk nr. IV en Fort Spion.

Als provinciaal monument is aangewezen Fort Kijkuit. Voor deze monumenten geldt het generieke beleid conform de Monumentenwet c.q. de Provinciale Monumentenverordening.

Kort samengevat komt dit neer op geen ontwikkelingen toestaan die het monument beschadigen, vernielen of ontsieren.

Voor dat deel van het Nationaal Landschap Nieuwe Hollandse Waterlinie dat overlap heeft met het Nationaal Landschap/UNESCO-Werelderfgoed Stelling van Amsterdam (het gebied van Fort Pampus tot en met Fort bij Hinderdam, met uitzondering van Naarden, Bussum, Fort Kijkuit en Fort Spion) geldt het vastgestelde beleid voor de Stelling van Amsterdam (zie 6.1.5.1).

Inspiratie

Ter inspiratie kan dienen: 'Inspiratieboek Linie-Vormgeving, Nieuw Hollandse Waterlinie', Feddes/Olthof Landschapsarchitecten, juni 2007.

6.1.6.3 Laag Holland

Het Nationaal Landschap Laag Holland is het oer-Hollandse agrarisch cultuurlandschap tussen Amsterdam, Hoorn, Alkmaar en Zaanstad met zijn veenweidegebieden en de dieper gelegen droogmakerijen. Daarbinnen liggen de karakteristieke dijk- en lintdorpen met hun door het landschap gevormde structuur. De veehouderij speelt een belangrijke rol. In het gebied liggen een groot aantal beschermde stadsgezichten zoals Broek in Waterland, Middenbeemster en Westzaan.

Dit deel van Noord-Holland staat model voor het beeld dat veel buitenlanders nog altijd van Nederland hebben: weilanden, molens en pittoreske dorpen.

Door de hoge natuur- en cultuurwaarden wordt dit landschap beschermd en valt Laag-Holland onder het ruimtelijk kwaliteitsbeleid van de provincie. De provincie voert de regie over het behoud, duurzaam beheer en waar mogelijk versterking van de landschappelijk, cultuurhistorische en natuurlijke kernkwaliteiten in dit gebied.

Het gaat daarbij om het ontwikkelen van extensieve vormen van recreatie, waarbij de bijzondere waarde Laag-Holland voorop staat. Verder zal de provincie extra aandacht besteden aan de veenweideproblematiek, die in grote delen van Laag-Holland speelt. Het beleid is hier in de eerste plaats op gericht op het remmen van bodemdaling, het verminderen van de risico's van wateroverlast en watertekort en het verbeteren van de waterkwaliteit. Daarnaast beoogt de provincie perspectief te bieden aan de melkveehouderij, de ontwikkeling van het cultuurlandschap en de robuuste natuur en bij te dragen aan een rustgevend middelpunt in de Randstad en het vestigingsklimaat ervan.

Kernkwaliteiten

Binnen het gebied van Laag Holland zijn de volgende landschapstypen te onderscheiden: droogmakerijenlandschap (zie 4.6) en veenweidelandschap (zie 4.9). De kernkwaliteiten die onder deze landschapstypen vallen gelden ook voor Laag Holland.

Droogmakerijen

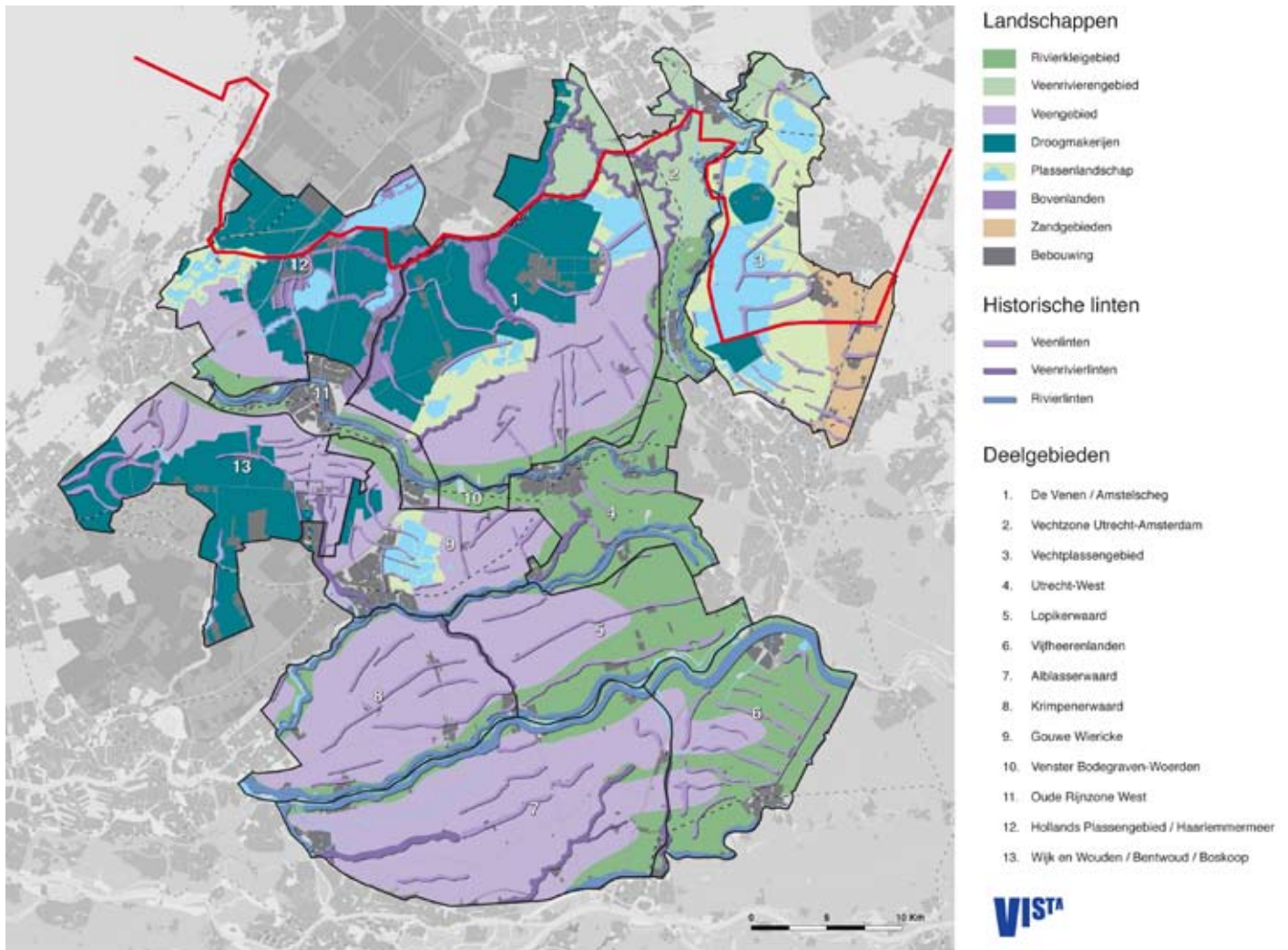
Deze gebieden zijn in de 17de eeuw ontstaan door het droogleggen van meren. De droogmakerijen laten de geschiedenis zien van de landwinning en de ruimtelijke inrichting die men destijds toepaste. De droogmakerijen maken dan ook onderdeel uit van ons nationaal cultureel erfgoed en zijn van groot cultuurhistorisch belang. De Beemster heeft bovendien een opvallende verkaveling met unieke boerderijtypen. Om die reden heeft deze droogmakerij de status van UNESCO-Werelderfgoed.

Veenweidelandschap

Deze gebieden zijn van nature zeer nat en bestaan voornamelijk uit veenpakketten in wisselende diktes. Kenmerkend is de strokenverkaveling, die is ontstaan door de sloten die werden begraven om het veen te ontginnen. Het gebied is zowel nationaal als internationaal van zeer groot belang voor weide- en moerasvogels. Een zeer groot deel van de veenweide valt daarom onder de Habitat- en Vogelrichtlijn.

Deze landschappen bezitten de volgende kernkwaliteiten:

1. De grote openheid van het landschap;

2. De rijkdom aan weide- en moerasvogels;
3. Het oude geometrische inrichtingspatroon in de droogmakerijen;
4. De veenpakketen;
5. De middeleeuwse strokenverkavelingen en de historische watergangen in het veenweidegebied;
6. Een groot aantal archeologische locaties;
7. Karakteristieke dijk- en lintdorpen.

Beleidslijnen

Voor Laag Holland gelden de algemene beleidslijnen (generiek beleid) zoals voor de Nationale Landschappen is vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22).

Daarnaast moeten de kernkwaliteiten die horen bij de landschapstypen die binnen het gebied van Laag Holland voorkomen (zie 4.6 en 4.9) in acht worden genomen.

Inspiratie

De provincie reikt de volgende doelstellingen ter inspiratie aan:

- Het vergroten van de toegankelijkheid van het

Nationaal Landschap door realisatie van toeristische verbindingen en voorzieningen

- Realisatie van nieuwe natuur en recreatiegebieden
- Een duurzaam watersysteem dat de gebruiksfuncties ondersteunt
- Schaalvergroting, structuurverbetering en specialisatie van agrarische bedrijven zodat het land duurzaam beheerd kan worden

6.1.6.4 Groene Hart

Het Groene Hart is het grootste Nationaal Landschap van Nederland, en ligt in drie provincies: Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland. Het Groene Hart is door zijn gevarieerde en overwegend landelijke karakter een tegenpool voor het grootstedelijke gebied eromheen, en bewoners en bezoekers komen hier dan ook voor rust, ruimte en groen. Landbouw, natuur en recreatie zijn de voornaamste 'landelijke' functies van het Groene Hart.

De ontstaansgeschiedenis van het Groene Hart gaat terug tot de Middeleeuwen. De Hollands-Utrechtse laagvlakte is in de loop van vele eeuwen ontstaan door de groei van een dikke, natte veenlaag. Deze moerassige veengrond werd door ontwatering geschikt gemaakt

voor landbouw, veehouderij en het winnen van turf. Gedurende en na de Middeleeuwen ontstond een ring van steden rond een waterrijk, groen en open middengebied. Dit gebied kreeg in de tweede helft van de twintigste eeuw de benaming 'het Groene Hart'. Door voortdurende inklinking van de veenbodem werden grote delen van de laagvlakte geleidelijk te nat voor akkerbouw. Als weide en hooiland bleven ze wel geschikt. De grootschalige turfwinning na de Middeleeuwen maakte het gebied nog veel natter. De daardoor ontstane veenplassen zijn vanaf de 18de eeuw weer grotendeels ingepolderd (droogmakerijen). Het gebied wordt doorstroomd door verscheidene rivieren, waaraan diverse pareltjes van dorpen en stadjes liggen. De Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie overlappen een deel van het Groene Hart.

Het Noord-Hollandse deel van het Groene Hart – zo'n 10 procent van het totale gebied – behoort tot het metropolitane landschap en bestaat uit onderstaande deelgebieden²:

- De *Venen/Amstelscheg*: de Amstelscheg verbindt de stad Amsterdam met het gebied De Venen, het grootste aaneengesloten veenlandschap binnen het Groene Hart. De Venen herbergen uitgesproken open veenweidegebieden naast meer gevarieerde veenplassen- en petgatengebieden. Deze veengebieden zijn in de Middeleeuwen ontgonnen en vormen een eeuwenoud cultuurlandschap. Kenmerkend voor dit deelgebied zijn de veenriviertjes Amstel, Waver, Holendrecht en Winkel. Westelijk ligt het jongere landschap van de droogmakerij Bovenkerkerpolder (Amstelveen) met langs de Amstel de bovenlanden. De Amstelscheg is een belangrijk recreatief uitloopgebied voor Amsterdam.
- De *Vechtzone* is een zeer gevarieerd en dynamisch landschap. Drager is de rivier de Vecht met fraaie buitenplaatsen langs de oevers, waarvan de meeste in het Utrechtse deel liggen, tussen Utrecht en Vreeland en waar de Vecht een bosrijk karakter heeft. Tussen Vreeland en Muiden liggen minder buitenplaatsen en is het landschap opener, waardoor er fraaie doorzichten naar het open achterland zijn. Langs de Vecht liggen pittoreske rivierdorpen als Maarsen en Breukelen en vestingstadjes als Weesp en Muiden. Onder Amsterdam kronkelen de veenriviertjes van de Angstel, de Waver, de Gaasp en het Gein door het open veenweidelandschap. Hier liggen ook de forten van de Stelling van Amsterdam.
- Het *Vechtplassengebied* bevat een breed scala aan landschappen: open veenweidegebieden, weidse

kleipolders, open water (plassen en meren), kleinschalige petgatenlandschap, en diepe droogmakerijen. De Nieuwe Hollandse Waterlinie omvat het hele gebied. De overgang naar de buitenplaatsen van 's-Graveland en de bossen en heiden van het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug maakt de landschappelijke en ecologische diversiteit compleet. Gezien de ligging grenzend aan stedelijke gebieden is de betekenis voor de recreatie evident.

- Het deelgebied *Hollands Plassengebied / Haarlemmermeer* is een afwisselend en waterrijk landschap ten noorden van de Oude Rijn. De verkaveling van het veengebied rondom de Kagerplassen stamt uit de Karolingische tijd (742-814). Dit is de oudste veenontginning in het Groene Hart. Verder zien we overwegend slagenverkaveling zoals die veel voorkomt in het Groene Hart. In de droogmakerijen zoals de Haarlemmermeerpolder komen grootschalige blokverkavelingen voor en is het land meestal in gebruik voor akkerbouw. De polder wordt drooggehouden door drie gemalen en wordt doorsneden door een strak patroon van wegen en afwateringskanalen. De gebiedsontwikkeling Westflank Haarlemmermeer, ACT en PrimAviera zullen de mede de toekomst bepalen van het zuiden van de polder.

Kernkwaliteiten

Binnen het Groene Hart zijn de volgende landschapstypen te onderscheiden:

Droogmakerijenlandschap (zie 4.6),
 Veenrivierenlandschap (zie 4.8) en Veenweidelandschap (zie 4.9). De kernkwaliteiten die onder deze landschapstypen vallen gelden ook voor het Groene Hart.

Het Groene Hart als geheel kent vier kernkwaliteiten:

- Landschappelijke diversiteit
- (Veen-)weidekarakter
- Openheid
- Rust & stilte

Deze kernkwaliteiten zijn afgeleid uit de Nota Ruimte en benoemd in de Voorloper 2009-2020.

De kernkwaliteiten en kwaliteiten per deelgebied zijn beschreven in de kwaliteitsatlas voor het Groene Hart (www.kwaliteitsatlas.nl). De atlas fungeert als een inspiratiebron voor gemeenten en ontwikkelaars bij de ontwikkeling van projecten om zo doende recht te doen aan de (kern)kwaliteiten van het Groene Hart. Deze leidraad en de Kwaliteitsatlas zijn op elkaar afgestemd.

Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke

² Het totale Groene Hart gebied is onderverdeeld in 13 deelgebieden. Zie ook www.kwaliteitsatlas.nl.

belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere (kern)kwaliteiten. De verschillende landschappen, met zichtbare contrasten, bijvoorbeeld contrasten tussen open-dicht, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag, spreken tot de verbeelding. De beleving van diversiteit wordt in de verschillende deelgebieden versterkt door kleinschalige elementen en structuren zoals sloten, boezemwateren, dijken en molens, en door grootschalige structuren, die veelal ook een cultuurhistorisch karakter hebben, zoals verdedigingslinies, bebouwingslinten, en verkavelingspatronen.

(Veen)weidekarakter

De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit Nationaal Landschap. Zij bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en de waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kades, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. Cultuurhistorie is een integraal onderdeel van het veenweidekarakter. De landbouw is de belangrijkste drager en beheerder van de veenweidegebieden. Deze gebieden hebben bovendien een hoge ecologische waarde (weidevogels).

Openheid

Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volbebouwde Randstad. Inwoners van de Randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde omgeving. Het handhaven van de openheid in grote delen van het Groene Hart betekent tevens het respecteren van de cultuurhistorische waarde van die gebieden.

Rust en stilte

De kernkwaliteit 'rust en stilte' is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Deze is nauw gerelateerd aan de kernkwaliteiten openheid en (veen)weidekarakter. Mensen komen naar het gebied om te 'onthaasten'. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Daarbij wordt de kwaliteit van de omgeving (de lage dynamiek en het oer-Hollandse landschap) gewaardeerd. 'Rust en stilte' is, evenals openheid, een kwetsbare kernkwaliteit en een schaars goed in de drukke Randstad. Het wordt hoog gewaardeerd en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

Beleidslijnen

Voor het Groene Hart gelden de algemene beleidslijnen (generiek beleid) zoals voor de Nationale Landschappen zijn vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22).

Daarnaast moeten de kernkwaliteiten, zoals beschreven in Hoofdstuk 4 van deze leidraad, van de landschapstypen die binnen het Groene Hart voorkomen in acht worden genomen.

Voor het Groene Hart zijn in de Voorloper 2009-2020 vijf beleidsstrategieën op gebiedsniveau ontwikkeld:

1. De Waarden en de Venen
2. Diepe droogmakerijen
3. De Groene Ruggengraat
4. Metropolitane Landschappen
5. Transformatiezones

De beleidsstrategie 'Metropolitane Landschappen' is op het gehele Noord-Hollandse deel van het Groene Hart van toepassing. De provincies gebruiken in de Voorloper de term 'metropolitaan' om aan te sluiten bij de Rijksstructuurvisie Randstad 2040. De noordwest- en de noordoostzijde van het Groene Hart zijn anders dan de Waarden en Venen. De landschapsstructuur van deze delen is kleinschaliger en diverser. Ook de landbouw is diverser, er zijn omvangrijkere natuurgebieden en de relatie met de steden is hier sterker. De ruimtelijke opgave is behoud en ontwikkeling van deze landschappelijke diversiteit en van het groenblauwe karakter en behoud en versterking van de stad - land relatie. De beleidsstrategieën 'Diepe Droogmakerijen' en 'De Groene Ruggengraat' gelden voor Haarlemmermeer, Bovenkerkerpolder en vooral Horstermeer respectievelijk de Vechtstreek.

De beleidsstrategieën komen overeen met het beleid van de Structuurvisie Noord-Holland 2040.

Bij de ruimtelijke ontwikkeling van het Groene Hart moet de gewenste ruimtelijke ontwikkeling steeds gezien worden door de bril van de beleidsstrategie met hantering van de (kern)kwaliteiten van het desbetreffende deelgebied.

De kwaliteitsatlas op www.kwaliteitsatlas.nl biedt een scala aan inrichtingsprincipes als inspiratie ten behoeve van de plan en projectontwikkeling in het Groene Hart.

6.1.6.5 Arkemheen Eemland

Het Nationaal Landschap Arkemheen - Eemland ligt in drie provincies: Gelderland, Utrecht en, voor een klein deel, Noord-Holland. Het gebied Arkemheen-Eemland is een veenontginningslandschap, dat vooral wordt gekenmerkt door het ontbreken van vrijwel iedere bebouwing en begroëning. De historische binnendijken en slagenverkaveling zijn twee andere wezenskenmerken van het gebied.

Het gebied staat bekend om het grote aantal vogels dat hier voorkomt. De relatief hoge grondwaterstand is daarvan de belangrijkste oorzaak. Delen van het gebied zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied.

Door zijn voormalige ligging op de grens van zoet en zout water had het gebied grote natuurlijke waarden. Door de afsluiting van de Zuiderzee en gedeeltelijke inpoldering van het IJsselmeer zijn die waarden voor een deel verloren gegaan. Maar nog steeds nemen de Eemvallei en polder Arkemheen botanisch en zeker ornithologisch gezien een bijzondere plaats in. Dat is voor een groot deel toe te schrijven aan de grote variatie van de bodem en aan het voedselarme kwelwater dat vanaf de Utrechtse Heuvelrug het lager gelegen land bereikt. Een groot deel van de gronden in het nationale landschap bestaat uit productieweiland. Toch komen er nog veel bijzondere plantensoorten voor.

Kernkwaliteiten

In de nota Ruimte zijn drie kernkwaliteiten voor Arkemheen-Eemland benoemd:

- Extreme openheid
- Slagenverkaveling
- Veenweidekarakter

Deze kernkwaliteiten beschrijven de belangrijke landschappelijke kwaliteiten van dit Nationaal Landschap maar geven niet aan wat het zo bijzonder maakt ten opzichte van andere veenweidegebieden en open gebieden en Nationale Landschappen (bijv. Groene hart). Arkemheen-Eemland onderscheidt zich van andere gebieden met nog twee kernkwaliteiten:

- Zuiderzee en cultuurhistorie
- Overgangsgebieden

Het landschap is mede gevormd door de ligging aan de voormalige Zuiderzee en ook de contrasten en overgangen naar andere landschappen maken dit Nationaal Landschap extra bijzonder.

Extreme openheid

Het kerngebied heeft een vlak veenweidelandschap met vrijwel geen bebouwing en opgaande begroeiing. Door de lage ligging van het gebied is er ooit veen ontstaan. Door het veen, de lage ligging en kwel van de Heuvelrug is er een hoge grondwaterstand wat het grondgebruik (grasland en bebouwing op de hogere delen) heeft bepaald. Daarnaast heeft de invloed en de strijd tegen de Zuiderzee, vooral de lager gelegen delen, eeuwen lang vrijgehouden van bebouwing.

Te beschermen kernwaarden zijn: rust, ruimte, openheid, vergezichten, lucht, donkerte, weilanden, ontbreken van bebouwing en opgaande begroeiing.

Slagenverkaveling

Met name het Eemlandse deel heeft een klassieke slagenverkaveling dat zijn herkomst kent uit de ontginning van het gebied. Ook het Arkemheense deel heeft een specifieke ontginningsverkaveling waarbij de kreken en riviertjes het patroon hebben bepaald. Te beschermen kernwaarden zijn: langgerekte percelen, vaste afstanden, slotenpatroon, ontginningsassen en lintbebouwing en de herkenbare ontginningen.

Veenweidekarakter

Openheid en de slagenverkaveling maken onderdeel uit van veenweidekarakter maar het veenweidekarakter van het Nationaal landschap Arkemheen-Eemland is meer.

Te beschermen kernwaarden (naast openheid en slagenverkaveling):

- Water (sloten, oude kreken, Eem, dijken, hoog waterpeil, gemalen).
- Inversie-landschap (hoger gelegen oude kreken en riviertjes met daar tussen lager gelegen delen wat door gebruik en ontwatering is ingeklonken).
- Herkenbare ontginning, deels grillige, deels regelmatige, verkaveling met herkenbare veenontginningsrichtingen, hoeven op terpen
- Grasland (door hoog waterpeil en bodem, grondgebonden veehouderij, koeien en weidevogels en de kleine zwaan)

De Zuiderzee en cultuurhistorie

Het oorspronkelijke karakter van Arkemheen-Eemland is dat van kustgebied. Tot 75 jaar geleden stond het gebied onder invloed van de Zuiderzee. De strijd tegen de zee is één van de redenen dat dit gebied zo extreem open is. Dat het gebied een strijd tegen de zee heeft geleverd is onder andere te herkennen aan de dijken, terpen en oude kreken maar ook aan de jonge buitendijkse aanwas. Ook de Eem en de Grebbelinie zijn cultuurhistorisch van grote waarde.

Te beschermen kernwaarden: openheid (o.a. inudatiegebieden), dijken, wielen, kreken, terpen, gemalen, Grebbelinie, havens en water-achterlandverbindingen.

Overgangsgebieden

Het open gebied vormt een sterk contrast met de Heuvelrug en de Gelderse Vallei. De extreme openheid wordt benadrukt door de meer besloten overgangsgebieden: de Heuvelrug, bebouwing van steden en dorpen en half-openlandschappen liggen er als een krans om heen. Het is de entree naar het open landschap.

Bij de bebouwde gebieden is het contrast het sterkst. Een open gebied grenst direct aan een besloten gebied. In de landelijke gebieden gaat het open gebied meer geleidelijk over naar een besloten gebied. Dit zijn de overgangsgebieden.

De overgangsgebieden zijn opgebouwd uit elementen uit het open gebied en de karakteristiek van het aangrenzende gebied. Door deze vermenging hebben ze invloed op en zijn ze belangrijk voor het open gebied van Arkemheen en Eemland. De zichtlijnen in het open gebied zijn op verschillende plaatsen langer, doordat zij doorlopen in het overgangsgebied. Het geeft de grens aan van het lager gelegen open gebied naar de hoger gelegen gebieden waar de strijd met de zee minder was. Het randmeer is een bijzonder overgangsgebied. De mogelijke ontwikkelingen in het randmeer hebben invloed op de openheid van het open kerngebied. Te beschermen kernwaarden: contrast met open gebied, afwisseling in landschap (open en besloten), landschappelijke kernmerken van het aanliggende open gebied én de meer half-open en gesloten landschappen, en de doorlopende zichtlijnen van het open gebied in het overgangsgebied.

Beleidslijnen

Op het Nationaal Landschap Arkemheen – Eemland zijn de algemene beleidslijnen (generiek beleid) zoals opgenomen in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22) van toepassing.

Inspiratie

De Provincie Utrecht heeft de regie op zich genomen voor het opstellen van een kwaliteitsgids voor het Nationaal Landschap. Met deze kwaliteitsgids wordt gekeken hoe de kernkwaliteiten van het landschap kunnen worden omgezet in inspiraties en richtlijnen voor het behoud van het nationaal landschap. Deze kunnen vervolgens worden meegenomen in de structuurvisies van de Provincies Gelderland en Utrecht. Bij deze toets zal ook het Noord-Hollandse deel van het Nationaal Landschap worden meegenomen.

Door het afstemmen van weidevogelbeheer in de gebieden van de drie provincies kan een grote kwaliteitsslag worden gemaakt, die gunstig kan zijn voor de weidevogels.

6.2 UNESCO

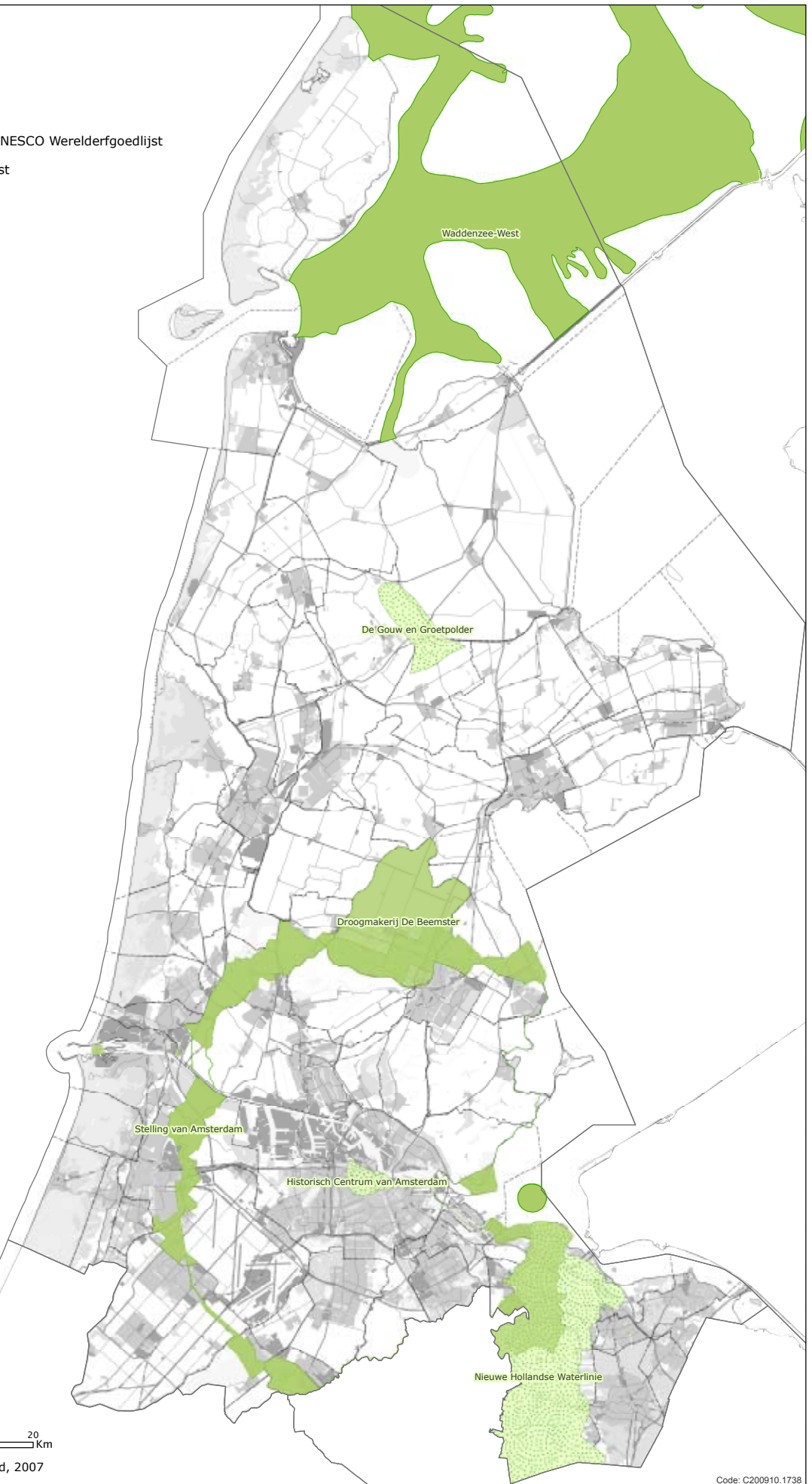
Op de UNESCO Werelderfgoedlijst (zie kaart volgende bladzijde) zijn elementen, structuren en gebieden opgenomen die vanwege hun archeologische en/of cultuurhistorische waarde van mondiale betekenis zijn en die vanuit dat perspectief extra bescherming behoeven. In Noord-Holland zijn de volgende gebieden door UNESCO geplaatst op de Werelderfgoedlijst dan wel op de voorlopige Werelderfgoedlijst:

1. Droogmakerij de Beemster.
2. Stelling van Amsterdam.
3. De westelijke Waddenzee (natuurlijk erfgoed)
4. De Gouw- en Groetpolder (voorlopige lijst).
5. Grachtengordel Amsterdam (voorlopige lijst).
6. Nieuwe Hollandse Waterlinie (voorlopige lijst).
7. Complex Zonnestraal in Hilversum (voorlopige lijst).

UNESCO - gebieden

Legenda

- Gebieden op voorlopige UNESCO Werelderfgoedlijst
- UNESCO Werelderfgoedlijst

0 2,5 5 10 15 20 Km

Bron: Alterra & Provincie Noord-Holland, 2007

Code: C200910.1738

7 OVERZICHT BELEIDSLIJNEN

Beleidslijnen hoofdstuk 2: Kernkwaliteiten van het landschap

Aardkundige waarden

In het 'Aardkundige waarden' beleid is onderscheid gemaakt in 'aardkundige monumenten' en gebieden met 'bijzondere aardkundige waarden'.

De 17 aardkundige monumenten worden beschermd via de Provinciale Milieuverordening (PMV). Voor de 63 gebieden met bijzondere aardkundige waarden wordt het beleid ten aanzien van aardkundige waarden in acht genomen conform de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (PRVS). Voor een overzicht van de 63 gebieden zie het rapport 'Actualisatie Intentieprogramma Bodembescherming', inclusief Bijlagerapport (www.noord-holland.nl).

Archeologische waarden

Als in bovenstaande gebieden van provinciaal belang het maatschappelijke belang dusdanig groot is dat de waardevolle archeologische vindplaatsen aangetast moeten worden, vragen wij aan te geven op welke wijze archeologische waarden door compenserende maatregelen in het plan zijn ondergebracht. Dit kan bestaan uit een extra bescherming van waardevolle gebieden elders in het gebied (door bijvoorbeeld gebruik te maken van de gemeentelijke monumentenverordening) of de archeologische waarden mee te nemen in het ruimtelijke ontwerp van het plan. Boven op de wettelijke verplichting, is de compensatie bedoeld om in de door ons aangegeven archeologische gebieden extra aandacht te hebben voor het archeologische erfgoed (zowel in behoud als in het benutten van de aanwezige waarden bij de inrichting van een gebied).

De provincie ziet er bij de aangegeven archeologische gebieden op toe dat:

- het besluit en het archeologische onderzoek conform wetgeving wordt uitgevoerd;
- de motivering waarom een bodemingreep noodzakelijk is (aantonen noodzakelijk maatschappelijk belang);
- de onderbouwing voor compenserende maatregelen.

Tijdsdiepte

De Provincie Noord-Holland gaat uit van een ontwikkelingsgerichte benadering; ook tegenwoordige ruimtelijke ontwikkelingen vormen het landschap. Het gaat erom dat hierbij zorgvuldig wordt omgegaan met de bestaande (historische) kenmerken van het landschap. De Provincie Noord-Holland wil dat de gelaagdheid van het landschap wordt meegenomen bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Historische structuurlijnen

Gemeenten dienen deze historische structuurlijnen bij planontwikkeling op lokale schaal in beeld te brengen en als vertrekpunt te nemen voor de inpassing daarvan. Kavelscheidingen en historische structuurlijnen worden waar mogelijk in het plangebied opgenomen; groenblauwe raamwerken van nieuwe ontwikkelingen dienen zoveel mogelijk rekening te houden met de verkavelingstructuren van het oorspronkelijke landschap. Het specifieke beleid ten aanzien van de grote structuurlijnen van bovenlokaal belang wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 5.

Cultuurhistorische objecten

Herkenbaar houden van de historische objecten in het landschap. Het specifieke beleid ten aanzien van de cultuurhistorische objecten van bovenlokaal belang wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 5.

Openheid

1. Ruimtelijke ontwikkelingen in de waardevolle grootschalige open gebieden Laag Holland en het Groene Hart (zie kaart 'Open tot zeer open gebieden') worden beoordeeld op de effecten die het open karakter van het gebied aantasten. Eventuele ruimtelijke

ontwikkelingen in en om deze gebieden moeten aantoonbaar positief bijdragen aan het karakteristieke landschapsbeeld van het betreffende gebied. Het in beeld brengen van de visuele effecten is noodzakelijk. Het Wieringermeergebied is het derde waardevolle grootschalige open gebied. Dit gebied leent zich tegelijkertijd voor grootschalige ontwikkelingen ten behoeve van landbouw en windenergie. Bij dergelijke opgaven wordt een afweging gemaakt tussen de effecten op de openheid en de kansen voor grootschalige ontwikkelingen.

2. Kenmerkende openheid en ruimtevorm als leidraad voor ruimtelijk ontwerp: de voor het landschap kenmerkende openheid en de daarmee samenhangende ruimtetypen zijn een belangrijke leidraad voor toekomstige ontwikkelingen waarbij de visueel-ruimtelijke kwaliteiten van het landschap behouden blijven of verder ontwikkeld worden. Een belangrijk onderdeel van een ruimtelijk plan, als waarborg voor de ruimtelijke kwaliteiten van het ontwerp, is een analyse op lokaal niveau van de visuele impact van de ingreep.
3. Bewust omgaan met visuele verstedelijking en verrommeling: bescherming van de open tot zeer open landschappen tegen visuele verstedelijking en verrommeling door te beoordelen op visuele impact bij:
  - ontwikkeling van bebouwing hoger dan 12 meter aan de randen van het bebouwde gebied (bedrijventereinen e.d. inbegrepen)
  - allocatie en ontwikkeling van hoogbouw (bebouwingshoogte > 25 meter) binnen de bebouwde kom
  - allocatie en ontwikkeling van gebouwen en technische elementen (windturbines e.d.) hoger dan 12 meter in het landelijk gebied

Bij deze ontwikkelingen is het noodzakelijk om de visuele effecten in beeld te brengen. De hoogte van de objecten bepaalt de reikwijdte van het onderzoek.

Hoogbouw hoeft alleen op zijn visuele impact te worden onderzocht als deze vanuit het landschap zichtbaar is. Hier zijn geen specifieke afstanden voor te geven. Dit is afhankelijk van de ruimtelijke context van de ontwikkeling.

Aanbevolen wordt ook in meer besloten gebieden, waar sprake is van afwisseling tussen open- en geslotenheid, de effecten van ontwikkelingen op de openheid in kaart te brengen.

Stilte

- We willen de kernkwaliteit stilte deel uit laten maken van de afweging rond ontwikkelingen in het buitenstedelijk gebied. Daarbij kijken we naar de gevolgen van ruimtelijke ontwikkelingen op de nu vastgestelde stiltegebieden.
- We vragen gemeenten bij het (her)inrichten van wegen in de buurt van stiltegebieden geluidsreducerende maatregelen te overwegen zoals stil asfalt, snelheidsverlaging en geluidschermen.
- De Provincie deelt graag haar ervaringen met stil asfalt op het provinciale wegennet met gemeenten en andere ontwikkelaars.

Donkerte

- We willen de kernkwaliteit donkerte deel uit laten maken van de afweging rond ontwikkelingen in het buitenstedelijk gebied.
- We willen daarbij extra aandacht besteden aan gebieden die nu relatief donker zijn, zoals stiltegebieden en natuurgebieden die zijn aangewezen als Natura 2000-gebied of als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur.
- We streven naar beperking van lichtuitstoot in het buitenstedelijk gebied door minimaal noodzakelijke toepassing van kunstlicht, door selectief verlichten en 'richten' van kunstlicht. Belangrijk aandachtspunt zal daarbij ook zijn het realiseren van energiebesparing.

- De Provincie deelt graag haar ervaringen met het verminderen van lichthinder langs het provinciale wegennet met gemeenten en andere ontwikkelaars.

Dorps-DNA

Om de specifieke eigenheid en identiteit van dorpen te waarborgen hanteert de Provincie Noord-Holland als algemeen beleidsuitgangspunt dat de ontwikkeling buiten Bestaand Bebouwd Gebied (zie kaart PRVS Structuurvisie Noord-Holland 2040) rondom dorpen zich rekenschap geeft van de karakteristieken van de historisch gegroeide dorpsstructuur, bewoningsvorm en landschappelijke context. De Provincie Noord-Holland zal bij het beoordelen van ruimtelijke plannen mee laten wegen:

1. of de bestaande ruimtelijke kernkwaliteiten van het dorp adequaat in beeld zijn gebracht
2. of nieuwe ontwikkelingen hier rekenschap van geven

Beleidslijn hoofdstuk 4: Landschapstypen

Voor de hierna beschreven landschapstypen geldt de algemene beleidslijn: behoud en ontwikkeling van de kernkwaliteiten van het landschap bij ruimtelijke ontwikkelingen buiten het bestaand bebouwd gebied¹.

Daarnaast zijn de specifieke beleidslijnen per kernkwaliteit zoals beschreven in hoofdstuk 2 van toepassing.

Beleidslijnen hoofdstuk 5: Structuurdragers van provinciaal belang

Voor onderstaande structuurdragers geldt de algemene regel 'behoud en versterking van de kernkwaliteiten van het landschap bij ruimtelijke ontwikkelingen buiten het bestaand bebouwd gebied', behoudens daar waar sprake is van bescherming op grond van de Monumentenwet of de Provinciale Monumentenverordening.

Bij nieuwe ontwikkelingen dienen de historische structuren en structuurlijnen als uitgangspunt te worden gehanteerd. Hiermee krijgen deze een hernieuwde betekenis en daarmee een vernieuwde zeggingskracht. Specifieke beleidslijnen worden per afzonderlijke structuur beschreven.

Grote militaire structuren

Behouden van de leesbaarheid van de samenhang van de grote militaire structuren

Stelling Den Helder

De Stelling Den Helder is beschermd op grond van de Monumentenwet.

Atlantikwall

Behouden van de Atlantikwall in totale samenhang.

Industrieel erfgoed Noordzeekanaalgebied

Behoud van industrieel erfgoed in het Noordzeekanaalgebied door bevordering van herbestemming ten behoeve van werken en recreëren. Hierbij speelt met name de creatieve industrie een belangrijke rol. Wonen is ook een goede optie, indien dit mogelijk is vanuit milieुरandvoorwaarden.

¹ Bij onvermijdelijke ontwikkelingen met nadelige effecten op de kernkwaliteiten kan er voor bepaalde gebieden een verplichting tot compensatie gelden (zie hiervoor ook de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie, artikelen 19 (EHS), artikel 20 (Nationale Landschappen), artikel 23 (Rijksbufferzones) en artikel 24 (Weidevogelleefgebieden)).

Historische dijken

Westfriese omringdijk

De Westfriese Omringdijk met bijbehorende onderdelen is beschermd op grond van de provinciale monumentenverordening Noord-Holland. De Westfriese Omringdijk moet worden behouden als beschermd dijklichaam met bijbehorende beschermde onderdelen als wielen en kleiputten. Vanwege de herkenbaarheid van de dijk in het open landschap is handhaving van een brede open zone aan weerszijden van de dijk gewenst. Voor de herkenbaarheid van de dijk is de continuïteit van het dijkprofiel, het behoud van het oorspronkelijke dijktracé en materiaalkeuze van belang. Voor de uitwerking van ontwerpprincipes verwijzen wij naar het Beeldkwaliteitsplan Westfriese Omringdijk (www.westfrieseomringdijk.nl).

Noorder IJ- en zeedijken

De Noorder IJ- en Zeedijken zijn beschermd op grond van de provinciale monumentenverordening Noord-Holland. De Noorder IJ- en Zeedijken moeten worden behouden, en wel het totale ensemble van het dijklichaam, buitendijkse landin, het oude tracé van de dijk, de wielen en de kleiputten. Vanwege de herkenbaarheid van de dijk in het open landschap is handhaving van een brede open zone aan weerszijden van de dijk gewenst. Dijkversterking en -verzwaring dient op een zorgvuldige en cultuurhistorische wijze verricht te worden.

Zuider IJ- en zeedijken

Behouden van de Zuider IJ- en Zeedijken tussen Santpoort-Zuid en Halfweg en deze samen met de gefragmenteerde delen gebruiken voor recreatieve routes van Haarlem via Amsterdam tot aan Huizen. Met name de dijk bij Muideren is hiervoor geschikt. Waar mogelijk het historische dijkarakter, zowel binnen als buiten stedelijk gebied, articuleren.

Wierdijk

De Wierdijk is beschermd op grond van de provinciale monumentenverordening Noord-Holland. Behouden en versterken van de Wierdijk om daarmee het karakter van het voormalige Zuiderzeeland Wieringen te behouden en te versterken.

Afsluitdijk

De kaarsrechte lijn van de Afsluitdijk is diens kernkwaliteit en bepalend voor de identiteit van deze dijk. Deze kernkwaliteit bij toekomstige ontwikkelingen als uitgangspunt nemen.

Historische waterwegen

Noord-Hollands kanaal

Behouden van de lijnstructuur met bijbehorende – als provinciaal monument beschermde – pontonbruggen. Versterken van het kanaal als landschapsstructurend element met accent op de samenhang tussen kanaal en omringend landschap.

Trekvaarten

Behouden en reconstrueren van trekvaarten om te komen tot een beleefbare en bruikbare historische infrastructuur van vaarwegen langs de hoogtepunten uit de Gouden Eeuw. Dit ter bevordering van ruimtelijke kwaliteit, waterberging, recreatievaart, langzaam verkeersstructuur en toerisme in Noord-Holland.

Historische spoorlijnen

Behouden van de lokaalspoorlijn als historische infrastructuur in het landschap van Noord-Holland. Dit ter bevordering van ruimtelijke kwaliteit, recreatie en toerisme in Noord-Holland.

Stolpboerderijen

Streven naar het behouden van de 4600 bewaard gebleven niet-beschermde stolpboerderijen als identiteitsbepalend bouwtype in het Noord-Hollandse landschap. Het gaat om behoud van de hoofdvorm; herbouw draagt alleen aan de genoemde identiteit bij wanneer wordt voldaan aan de

oorspronkelijke maatvoering. Wij treden graag in overleg met gemeenten bij vraagstukken over het voortbestaan van stolpboerderijen op hun grondgebied.

De 400 beschermde monumenten ressorteren onder de Monumentenwet en provinciale en gemeentelijke verordeningen.

Molens

De landschappelijke en cultuurhistorische betekenis van molens is groot. Veel molens zijn als rijksmonument aangewezen. In het ruimtelijke ordeningsbeleid moeten gemeenten zoveel mogelijk rekening houden met de ‘molenbiotoop’. In verband met de windvang en het weren van storende visuele elementen dient buiten bestaand bebouwd gebied de vrije ruimte rond molens gehandhaafd te blijven. De “1:100 regel” is hierbij uitgangspunt:

- binnen 100 meter rond de molen mag geen bebouwing of beplanting hoger dan de onderste punt van de verticaal staande wiek worden opgericht
- binnen een afstand van 100 tot 400 meter rond de molen moet wat betreft bebouwing en beplantingen het volgende geregeld worden: de hoogte mag niet meer bedragen dan 1/100 van de afstand tussen de bouwwerk/beplanting en molen, gerekend van de onderste punt van de verticaal staande wiek

Binnen bestaand bebouwd gebied streven wij naar het zoveel mogelijk rekening houden met de uitgangspunten voor de molenbiotoop.

Bakens in het landschap

Kerktorens

Streven naar behoud van kerktorens als bakens in het landschap. Omdat het hier gaat om het landschapsbeeld en de bakenfunctie is het streven naar behoud van de kerktorens een autonome beleidslijn, die los staat van de kerkgebouwen. Wij treden graag in overleg met gemeenten bij vraagstukken over het voortbestaan van kerktorens op hun grondgebied.

Vuurtorens

Streven naar behoud van vuurtorens als bakens in het landschap, bij leegstand bevorderen van herbestemming.

Watertorens

Streven naar behoud van vuurtorens als bakens in het landschap, bij leegstand bevorderen van herbestemming.

Landgoederen

Het versterken en onderling verbinden van de cultuurhistorische waardevolle landgoederen als hoofddraggers van de ruimtelijke kwaliteit staat centraal. Bij vervanging van minder waardevolle of nog niet geheel ontwikkelde onderdelen moet nieuwe ontwerp kwaliteit worden ingezet. De Kennemerzoom (het zuidelijk deel van Kennemerland) wordt gekenmerkt door een groen karakter en allure. Om deze allure te behouden moeten nieuwe ontwikkelingen voldoen aan hoge eisen op het gebied van kwaliteit, uitstraling, verzorging en aandacht. Verder zijn nieuwe landgoederen en buitenplaatsen mogelijk als dit leidt tot aantoonbare verbetering van de collectief beleefbare ruimtelijke kwaliteit. Dit onder voorwaarde van landschappelijke openheid en publieke toegankelijkheid (in geval van landgoederen).

Provinciaal beschermde structuren

Deze structuren zijn beschermd op grond van de Provinciale Monumentenverordening Noord-Holland. Wijzigingen zijn vergunningplichtig op grond van deze verordening.

Provinciale monumenten

Deze structuren zijn beschermd op grond van de Provinciale Monumentenverordening Noord-Holland. Wijzigingen zijn vergunningplichtig op grond van deze verordening.

Beleidslijnen hoofdstuk 6: Beleid van hogere overheden

Nationale landschappen

Stelling van Amsterdam

Voor de Stelling van Amsterdam gelden de algemene beleidslijnen (generiek beleid), zoals voor de Nationale Landschappen en UNESCO-werelderfgoederen is vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22).

Het generieke beleid voor de Nationale Landschappen en UNESCO-werelderfgoederen is doorvertaald in specifiek beleid voor de Stelling van Amsterdam.

Om de kernkwaliteiten van de Stelling van Amsterdam te beschermen, behouden en te kunnen versterken/ontwikkelen zijn verschillende zone-ringen benoemd, te onderscheiden in 1) Stellingzone, 2) Kernzone en 3) Monumentenzone.

Stellingzone:

De gehele Stelling van Amsterdam (begrensd als Nationaal Landschap/UNESCO-werelderfgoed) is Stellingzone.

De Stellingzone vormt het samenhangend geheel tussen de verdedigingswerken en het landschap. Ook voormalige inundatiegebieden maken deel uit van de Stellingzone.

Voor deze Stellingzone geldt, naast het generieke beleid uit de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22), dat is gericht op bescherming van de kernkwaliteiten en U UW's, als specifiek beleid:

- Behoud van nog bestaande zichtlijnen tussen de forten en doorzichten op de forten
- Openhouden van schootscirkels rond de forten in de nog open landschappen
- Behoud van bestaande accessen. Dit zijn de plaatsen waar de hoofdverdedigingslijn werd doorsneden door dijken, kanalen, spoorlijnen en wegen

Kernzone:

De kernzone wordt gevormd door de hoofdverdedigingslijn en de schootscirkels rond de forten. De hoofdverdedigingslijn en de schootscirkels rond de forten zijn belangrijke elementen in het Stellinglandschap. De hoofdverdedigingslijn markeert de grens aanval-verdediging en tevens de grens van de inundaties. De schootscirkel is een cirkel van 1000 meter rond een fort.

De kernzone is als volgt begrensd:

1. Hoofdverdedigingslijn: 100 meter aan de aanvalszijde en 100 meter aan de verdedigingszijde
2. Schootscirkels rond de forten: cirkels van 1000 meter rond een fort

Voor de Kernzone geldt, naast het generieke beleid uit de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22) gericht op de bescherming van de kernkwaliteiten en U UW's, als specifiek beleid:

- Geen bebouwing toestaan in gebieden die nu nog open zijn
- Kleinschalige incidentele ontwikkelingen binnen de kernzone zijn alleen mogelijk als deze als doel hebben de ruimtelijke kwaliteit van de Stelling van Amsterdam te versterken. De ontwikkeling dient dan ingepast te zijn in het landschap en met respect voor zichtlijnen en mag niet leiden tot een significant hoger geluidsniveau in de open ruimte en tot een significante aantasting van het groene en open landschap
- Op agrarische bouwblokken is aanpassing en vernieuwing van agrarische opstallen mogelijk, mits ingepast in het landschap en passend binnen het omgevingsbeleid
- Verdichting van bestaande bebouwingslinten is toegestaan, mits passend in het landschap en de bestaande bebouwingsintensiteit van het lint
- Voor bestaande bebouwing die afbreuk doet aan de open ruimte in de schootscirkel en de zone langs de hoofdverdedigingslijn geldt: kansen tot aanpassing benutten in het kader van een integrale herinrichting van het gebied, waarbij per saldo een verbetering van de ruimtelijke

situatie ontstaat

- Handhaving van de eenheid en herkenbaarheid van de Stellingdijken die specifiek voor de Stelling van Amsterdam zijn aangelegd. Dit zijn de Liniewal Liebrug-Liede (gemeente Haarlemmerliede), de Geniedijk in de Haarlemmermeerpolder (gemeente Haarlemmermeer), de Liniewal in de Starnmeerpolder (gemeente Graft-De Rijp), de Vuurlijn (gemeenten Uithoorn en Aalsmeer), de Liniewal ten oosten van Fort bij Veldhuis (gemeenten Heemskerk en Uitgeest) en de Liniewal Aagtendijk-Zuidwijkermeer (gemeenten Zaanstad en Beverwijk). De zichtlijnen langs deze dijken moeten gehandhaafd blijven;
  - Een groene of blauwe zone rond de forten waarborgen op die plaatsen waar die nu nog aanwezig is;
  - Stimuleren en ontwikkelen van blauwe functies die het contrast met de hoofdverdedigingslijn versterken of die (voormalige) inundatiegebieden in het landschap zichtbaar maken.

Monumentenzone:

De Monumentenzone vormt het hart van de Stelling van Amsterdam. Binnen de Monumentenzone liggen objecten die via de Monumentenwet of Provinciale Monumentenverordening zijn beschermd, zoals dijken, forten, sluizen en andere objecten. Ruim 20 objecten zijn opgenomen als Rijksmonument ingevolge de Monumentenwet en ongeveer 125 objecten als Provinciaal Monument volgens de Provinciale Monumentenverordening Noord-Holland.

Voor deze Monumentenzone geldt het generieke beleid uit de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie als ook het beleid conform de Monumentenwet c.q. de Provinciale Monumentenverordening. Dit komt samengevat neer op geen ontwikkelingen toestaan die het (UNESCO-)monument beschadigen, vernielen of ontsieren.

Uitzondering:

Binnen het beleid voor de Stelling van Amsterdam vormt de Wijkermeerpolder een uitzondering. In dit gebied horen de beide liniedijken en het Fort in de Zuidwijkermeerpolder wel tot het Nationaal Landschap Stelling van Amsterdam. De Wijkermeerpolder tussen de genoemde dijken maakt zelf echter geen onderdeel uit van het Nationaal Landschap.

Specifiek voor De Beemster (eveneens UNESCO-werelderfgoed), geldt dat de ruimtelijke hoofdstructuur van dit gebied gerespecteerd moet worden. Ontwikkelingen in de kernzone en stellingzone mogen niet strijdig zijn met het beleid voor het UNESCO-werelderfgoed van droogmakerij De Beemster.

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie gelden de algemene beleidslijnen (generiek beleid) zoals voor de Nationale Landschappen is vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22).

Daarnaast is er beleid vanuit de Monumentenwet en de Provinciale Monumentenverordening.

Als Rijksmonument binnen het Noord-Hollandse deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn aangewezen Fort Pampus, Vesting Muiden, de betonnen werken bij Muiden-Muiderberg, Fort Uitermeer, Vesting Weesp, de betonnen werken bij Uitermeer-Hinderdam, Vesting Naarden, Fort Hinderdam, Fort Ronduit, de Werken aan de Karnemelksloot, het Offensief voor Naarden, werk nr. IV en Fort Spion.

Als provinciaal monument is aangewezen Fort Kijkuit.

Voor deze monumenten geldt het generieke beleid conform de Monumentenwet c.q. de Provinciale Monumentenverordening.

Kort samengevat komt dit neer op geen ontwikkelingen toestaan die het monument beschadigen, vernielen of ontsieren.

Voor dat deel van het Nationaal Landschap Nieuwe Hollandse Waterlinie dat overlap heeft met het Nationaal Landschap/UNESCO-Werelderfgoed Stelling van Amsterdam (het gebied van Fort

Pampus tot en met Fort bij Hinderdam, met uitzondering van Naarden, Bussum, Fort Kijkuit en Fort Spion) geldt het vastgestelde beleid voor de Stelling van Amsterdam (zie 6.1.5.1).

Laag Holland

Voor Laag Holland gelden de algemene beleidslijnen (generiek beleid) zoals voor de Nationale Landschappen is vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22).

Daarnaast moeten de kernkwaliteiten die horen bij de landschapstypen die binnen het gebied van Laag Holland voorkomen (zie 4.6 en 4.9) in acht worden genomen.

Groene Hart

Voor het Groene Hart gelden de algemene beleidslijnen (generiek beleid) zoals voor de Nationale Landschappen zijn vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22).

Daarnaast moeten de kernkwaliteiten, zoals beschreven in Hoofdstuk 4 van deze leidraad, van de landschapstypen die binnen het Groene Hart voorkomen in acht worden genomen.

Voor het Groene Hart zijn in de Voorloper vijf beleidsstrategieën op gebiedsniveau ontwikkeld:

1. De Waarden en de Venen
2. Diepe droogmakerijen
3. De Groene Ruggengraat
4. Metropolitane Landschappen
5. Transformatiezones

De beleidsstrategie 'Metropolitane Landschappen' is op het gehele Noord-Hollandse deel van het Groene Hart van toepassing. De beleidsstrategieën 'Diepe Droogmakerijen' en 'De Groene Ruggengraat' gelden voor Haarlemmermeer, Bovenkerkerpolder en vooral Horstermeer respectievelijk de Vechtstreek.

De beleidsstrategieën komen overeen met het beleid van de Rijksstructuurvisie Noord-Holland 2040. De noordwest- en de noordoostzijde van het Groene Hart zijn anders dan de Waarden en Venen. De landschapsstructuur van deze delen is kleinschaliger en diverser. Ook de landbouw is diverser, er zijn omvangrijkere natuurgebieden en de relatie met de steden is hier sterker. De ruimtelijke opgave is behoud en ontwikkeling van deze landschappelijke diversiteit en van het groenblauwe karakter en behoud en versterking van de stad - land relatie. De beleidsstrategieën 'Diepe Droogmakerijen' en 'De Groene Ruggengraat' gelden voor Haarlemmermeer, Bovenkerkerpolder en vooral Horstermeer respectievelijk de Vechtstreek.

De beleidsstrategieën komen overeen met het beleid van de Structuurvisie Noord-Holland 2040. Bij de ruimtelijke ontwikkeling van het Groene Hart moet de gewenste ruimtelijke ontwikkeling steeds gezien worden door de bril van de beleidsstrategie met hantering van de (kern-)kwaliteiten van het desbetreffende deelgebied.

De www.kwaliteitsatlas.nl biedt een scala aan inrichtingsprincipes als inspiratie ten behoeve van de plan en projectontwikkeling in het Groene Hart.

Arkemheen Eemland

Op het Nationaal Landschap Arkemheen - Eemland zijn de algemene beleidslijnen (generiek beleid) zoals opgenomen in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (artikel 20 t/m 22) van toepassing.

3

BIJLAGEN

Stoomtram station Twisk(Roy Tee)

BIJLAGE 1 - OPENHEID

Voorbeeld 1: Hoogbouw in Noord-Holland

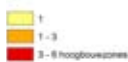
Door het open karakter van de landschappen in Noord-Holland heeft hoogbouw een grote visuele impact. En hoe hoger de hoogbouw hoe groter de impact. Dat betekent niet dat hoogbouw onwenselijk is of onmogelijk is. Hoogbouw kan bepaalde plekken markeren, en aldus dienen als landmark net zoals markante kerktorens, schoorstenen en dergelijke. Hoogbouw kan in het landschap een belangrijke rol vervullen als oriëntatiepunt in tijd en ruimte. Het kan ook de identiteit van een landschap versterken. Vooral aan de randen van de zogenaamde Metropolitane Parken kunnen ze het karakter van deze gebieden versterken; ze functioneren als regionale landschapsparken met een accent op het recreatief gebruik. Voorbeelden van gebieden waar dit een rol speelt zijn de Amstelscheg met het Arena-gebied, de Omval en de Zuidas. Maar ook delen van Waterland, het zuidelijk deel van Laag Holland etc. Ook aan de kust kan hoogbouw dienen als landmark, zoals in Zandvoort. Voor een analyse van de visuele impact van de bestaande

hoogbouw in Noord-Holland zie de afbeelding “Zichtbaarheid Hoogbouw”. Voor de posities en hoogte van de hoogbouw is gebruik gemaakt van de studie Hoogbouw in Noord-Holland (Zandbelt&vandenbergh, 2008).

Hoogbouw kan een positieve bijdrage leveren aan het karakter van het landschap als er is nagedacht over de positionering en de robuustheid van de hoogbouw. Want hoogbouw is niet overal een toevoeging aan het landschap. Vooral in gebieden waar geen sprake is van een metropolitaan karakter zoals in de kop van Noord-Holland en in het gebied van de Schermer, Beemster en Zeevang zal hoogbouw afbreuk doen aan de waardering van deze karakteristieke landschappen. Voor een analyse van de visuele impact van de geplande hoogbouw zie de afbeelding “Zichtbaarheid Toekomstige Hoogbouw”, op basis waarvan men zich kan afvragen in hoeverre de geplande hoogbouw het karakter van het omringende landschap versterkt of daar juist afbreuk aan doet.

ZICHTBAARHEID HOOGBOUW

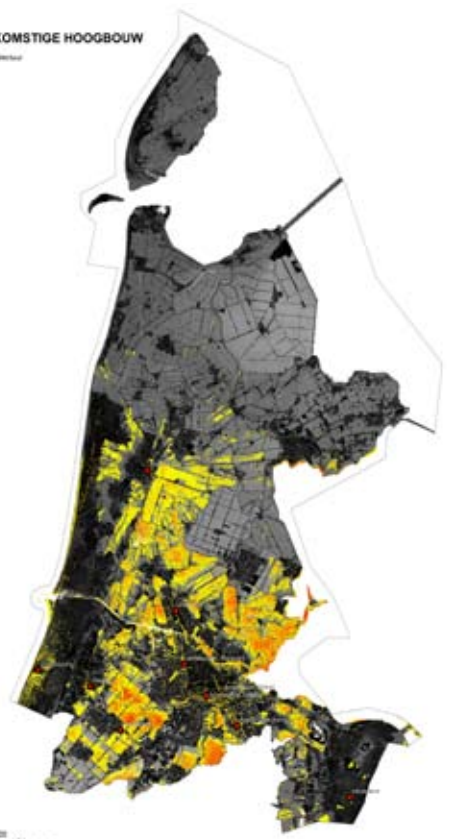
Bron: TU Delft, Lennis Landscapsarchitectuur

0 2,5 5 10 15 20 Kilometers

ZICHTBAARHEID TOEKOMSTIGE HOOGBOUW

Bron: TU Delft, Lennis Landscapsarchitectuur

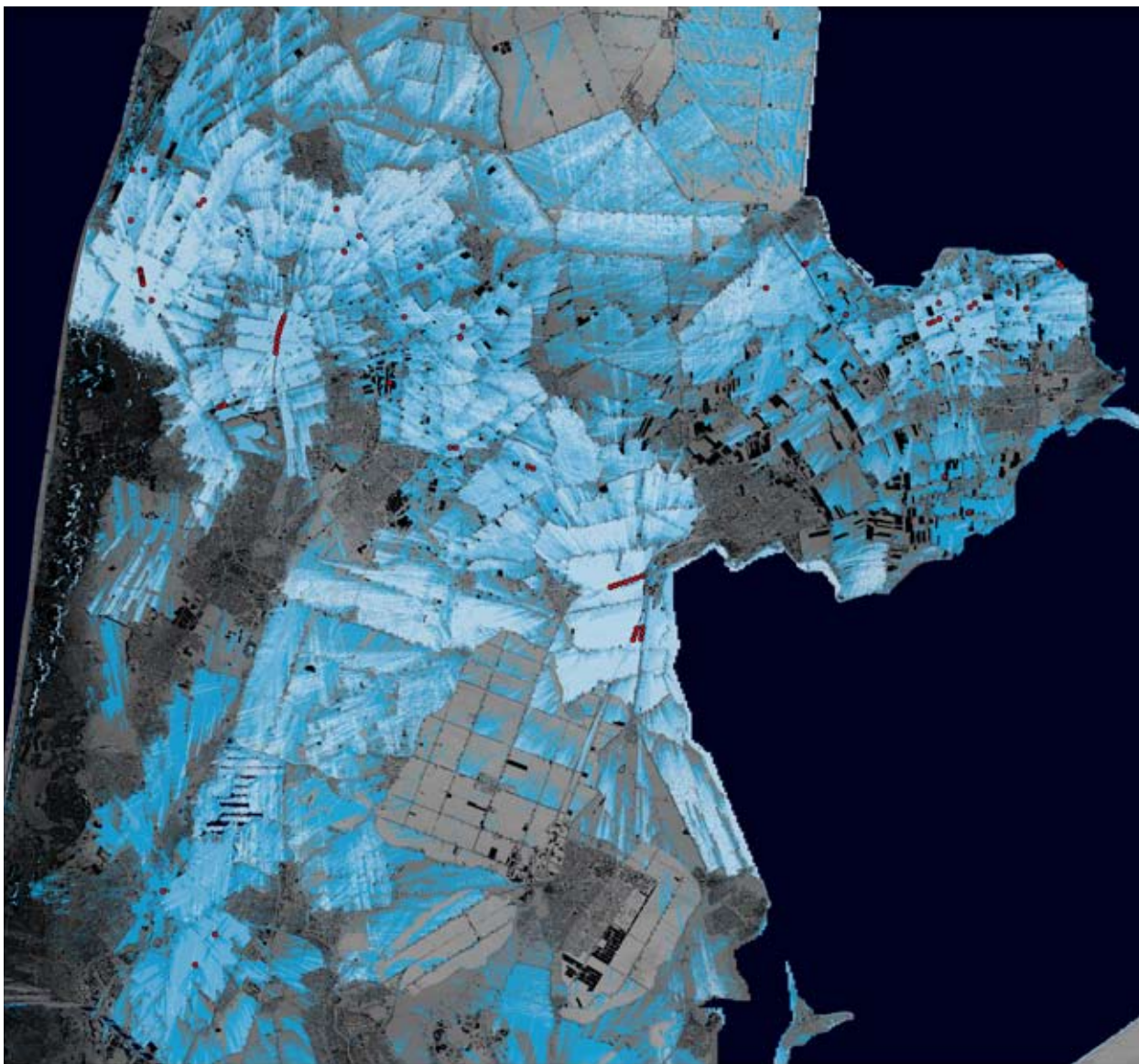

0 2,5 5 10 15 20 Kilometers

Voorbeeld 2: Zichtbaarheid van windturbines

Het aantal windmolens neemt snel in aantal toe en ze worden steeds groter. Er bestaat veel enthousiasme voor deze vorm van elektriciteitsproductie, maar er klinkt ook steeds meer kritiek. Verrommeling en aantasting van de openheid zijn daarbij belangrijke thema's. De nieuwste windturbines zijn van een totaal andere maat en schaal dan we gewend zijn. Ze zijn veel hoger en leveren meer energie. Deze schaa sprong vraagt om bezinning op de consequenties die de komst van nieuwe windturbines heeft voor het visuele landschap, de ruimtelijke structuur en de bestaande windmolens, waarbij een groot deel de komende jaren zal worden vervangen. Het ontwikkelen van beleid in verband met windmolens in relatie tot het landschap is daarom erg belangrijk. Ontwerpend onderzoek is daarbij nodig om turbines zorgvuldig en selectief te plaatsen en

tegelijkertijd (zichtbaar) turbinevrije zones te creëren door sanering. Methoden en technieken voor onderzoek naar de visuele effecten kunnen daarbij een belangrijke rol spelen zoals het voorbeeld illustreert. De afbeelding laat de huidige situatie zien, waar de zichtbaarheid van de binnen de uitsnede aanwezige 68 windmolens met verschillende masthoogten en capaciteiten in kaart zijn gebracht. Dit levert een molenzicht op van 98.564 ha (47,3% van de uitsnede, excl. grote wateren). Ontwerpoefeningen laten zien dat dit sterk teruggebracht kan worden door zorgvuldige plaatsing van nieuwe windturbines in samenhang met het vervangen en saneren van bestaande windmolens.

ZICHTBAARHEID WINDMOLENS

Bron: TU Delft, Leerstoel Landschapsarchitectuur

BIJLAGE 2 - VOORBEELDUITWERKINGEN DORPS-DNA

Voorbeeld 1: Ontwikkeling Egmond-binnen - Bosch Slabbers

Egmond-binnen is ontstaan aan een doorgaande weg in de beschutting van de duinen, op enige afstand van de duinvoet. De abdij van Egmond wordt al in de negende eeuw genoemd. Deze abdij is gesticht op de overgang naar de natte strandvlakte, aan de opvaart die de abdij verbindt met de voormalige veenstroom, welke inmiddels is getransformeerd tot de Egmonder vaart. Het kloostercomplex, gelegen op een hoogte, met imposante daken, is nog altijd markant aanwezig.

Daarnaast heeft Egmond zijn faam te danken aan de graven van Egmond, die in de geschiedenis van het graafschap Holland een vooraanstaande positie hebben ingenomen. In de directe omgeving van Egmond waren in de Middeleeuwen veel versterkte huizen aanwezig, van waaruit later landgoederen en buitenplaatsen zijn ontstaan.

De grote groei van Egmond volgde pas in de tweede helft van de vorige eeuw, toen westelijk om Egmond een ringweg is aangelegd en waarbij de gronden tussen het oude centrum en de ringweg vrijwel volledig zijn ontwikkeld.

Met de aanleg van de ringweg werd de historische weg waaraan Egmond is ontstaan ontlast.

Tegelijkertijd zijn met de aanleg van deze weg tal van ruimtelijke relaties verloren gegaan.

De entrees tot het dorp zijn duister, zij gaan verscholen achter raadselachtige bosjes. De oorspronkelijke hoofdweg takt wel erg secundair op de rondweg aan waardoor men de entree tot het dorp is gepasseerd voordat men er erg in heeft.

De westelijke randweg voert langs het dorp zonder dat het enige informatie over het dorp zelf verschaft. De bebouwing is met de achterkant naar de randweg gericht en wordt door een dicht groenscherm aan het zicht onttrokken.

Met de aanleg van de randweg is ook de relatie tussen dorp en duinvoet afgesneden. De randweg vormt een barrière in de verbinding tussen Egmond-binnen en zee.

Voor de ontwikkeling van Egmond-binnen zijn verschillende strategieën mogelijk. Hier worden er twee uitgezet:

- het weven van buurtschappen
- het ontwikkelen van buitenplaatsen voor de 'Heren van Egmond'

Weven van buurtschappen

Zuidelijk van Egmond-binnen ligt een aantal buurtschappen in een fijnmazige verweving van dorps wonen en landschap. Dit 'landelijk wonen' voegt een aantrekkelijk woonmilieu toe. Voorgesteld wordt deze typologie uit te bouwen. Binnen deze typologie kunnen bescheiden woningen op relatief kleine erven worden ontwikkeld.

Heren van Egmond

Tot slot is het denkbaar dat er nieuwe buitenplaatsen worden gesticht, wonen in een lommerrijke setting, waarmee het weelderige karakter van de duinzoom opnieuw wordt aangezet. Hiertoe zijn drie 'nieuwe buitenplaatsen', als 'vrienden van de heren van Egmond' voorgesteld. Met deze landgoederen kunnen de entrees worden opgepakt en prominenter worden gemaakt.

Referentiefoto's landhuizen

Weven van buurtschappen

Heren van Egmond

Voorbeeld 2: Dorpsherstel Ursem - la4sale

Ursem ligt op een markante positie aan de oude Westfriese omringdijk, aan de polder Mijzen en de Schermer. Het oorspronkelijke dorp lag op de oude dijk. Daardoor ligt het nu aan de Schermer met de achterkant naar de ringvaart van de polder die toen nog een meer was. Ook de vele nieuwe uitbreidingswijken liggen met de achterkant naar het landschap. Dit echter niet vanwege de specifieke cultuurhistorische situatie, maar vanwege de generieke stedenbouwkundige principes van deze woonwijken. Aan de noordzijde liggen de achterkanten zelfs naar de landschappelijke drager. De paarse lijn geeft aan waar het dorp zijn achterkanten heeft. Er is maar een klein stukje lint, aan de dijk bij de Mijzepolder, met voorkanten aan zijn landschappelijke drager.

Hekken en schuttingen bepalen het dorpsbeeld. Een weinig fraaie overgang met achterkanten naar het landschap. Met de groei van het dorp zou deze situatie hersteld kunnen worden.

Paarse lijn geeft aan waar Ursem achterkanten van huizen naar het landschap toe heeft

Ten noordwesten van Ursem lag vroeger een vaart

Dorpsherstel door groei aan oude dragers

Op de luchtfoto van Ursem is nog duidelijk een oude lijn in het landschap te herkennen. Hier lag vroeger een vaart. De oude lijn van de vaart kan een herontdekte ontwikkelingslijn worden. Dubbel doorgroeien aan de dijk en aan de nieuwe oude waterlijn maakt het dorp op een logische manier af en sluit een fraaie groene landelijke weide in. De nieuwe ontwikkeling in het landschap kan Ursem verlossen uit zijn achterkantenpositie, zonder dat er pal voor de neus van de huidige bewoners wordt gebouwd.

Achterkantsituaties langs de dijk kunnen met kleine ingrepen van woningbouw en overtuinen worden hersteld.

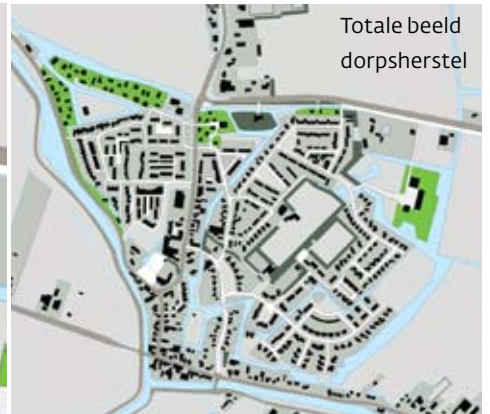
Dorpsherstel door verplaatsing en inbreiding

Op het kruispunt van de verdwenen vaart en de Noorddijkerweg stond markant in het landschap de protestantse kerk en een handvol huizen. Een klein buurtschapje tussen Ursem en Rustenburg. De kerk staat er nog wel maar is weggestopt achter de school. Aan de zuidzijde is te zien hoe fraai en groen het buurtschapje was. Als de school wordt verplaatst naar een (ruimere en veiligere) locatie aan de oostrand van het dorp ontstaat ruimte om het buurtschap te herstellen en de protestantse kerk weer een markante plek te geven. Rond de kerk kan een aantal dorpse woningen gebouwd worden in los groen ensemble. Achterkantsituaties langs de Leet (de noordelijke landschappelijke drager) kunnen ook met kleine inbreidingen van woningbouw worden hersteld.

Dorpsherstel door groei aan oude dragers

Dorpsherstel door verplaatsing en inbreiding

Voorbeeld 3: Ontwikkelingskansen Hauwert - Urban Synergy

Het Westfriese landschap in de omgeving van Hauwert wordt gekenmerkt door een grote hoeveelheid aan oost-west gerichte lintdorpen. Opvallend is dat Hauwert gevrijwaard is van grootschalige uitbreiding in 'klonten' aan het lint. Hauwert is tevens één van de langste lintdorpen in de omgeving en kent een relatieve hoge openheid (slechts 40% is bebouwd). Door de relatief korte afstand van de linten ten opzichte van elkaar is er altijd zicht vanuit het ene lint naar het andere. Met deze zichtbaarheid dient rekening gehouden te worden.

Transparant lint

De agrarische functie van het dorp Hauwert is nog steeds dominant aanwezig en zichtbaar tot op het kleinste schaalniveau in kleine stalletjes aan de hoofdweg waar groente en fruit verkocht wordt. De woningen zijn georiënteerd op de kronkelige structuurdrager, de weg, en de kavels zijn verschillend in diepte waardoor een rafelige rand ontstaat. Kleine slootjes omkaderen het grootste deel van de woonkavels en begeleiden de hoofdweg. Groene tuinen en erfbeplanting geven het lint een rijkelijke uitstraling. De inrichting van de hoofdweg en kavels zorgt voor een sterke afwisseling van aangename besloten ruimtes en spannende vergezichten het open landschap in, mede doordat het perspectief op het omliggende landschap veranderd door de kronkeling van het lint.

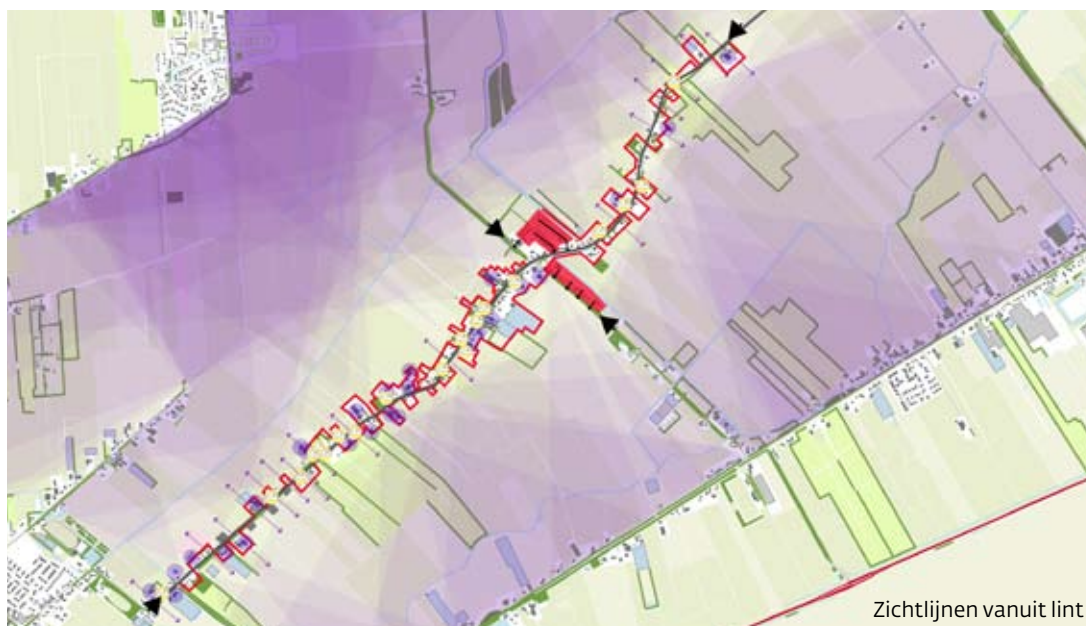
De kerk ligt in het midden van het lint, verhoogd en op gepaste afstand van het lint. Als we echter kijken naar de korrels in het lint en de afstand tot aan de weg zien we dat er juist in de kern veel openheid is en de bebouwing ver van de weg staat. Karakteristieke stolpboerderijen op ruime kavels, zorgen ervoor dat er geen aanwijsbare kern bestaat. Nieuwe uitbreidingen

hebben recent plaatsgevonden haaks op het lint waardoor de langgerekte structuur met name in de kern niet doorgezet wordt. De wijpjes zijn introvert en keren zich af van de hoofdrichting, waardoor ze zich ontdoen van een dorpskarakter. De bebouwing aan lint wordt transparanter aan de uiteinden en ontstaat er een 'zigzag' patroon waarbij de vrijstaande boerderijen vrij zicht hebben aan de voor en achterzijde.

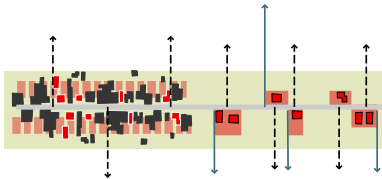
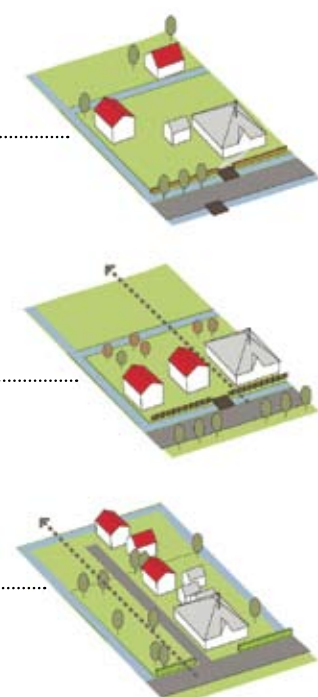
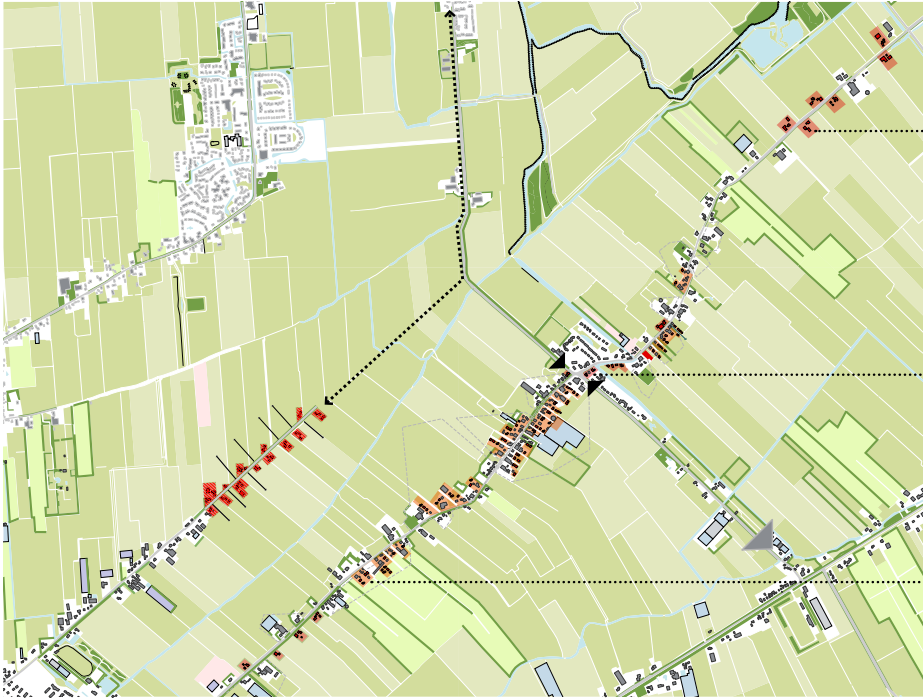
Bestaande bebouwingstypologie vormt de aanleiding voor de ontwikkelingskansen

De oude stolpboerderijen zijn karakteristiek voor het dorp en geven de rijkdom aan. De dorps karakteristiek is terug te vinden in 3 typen bebouwing aan het lint. Allereerst het '*dorpswonen in het groen*'. Smallere kavels met een kleine bebouwingskorrel. De bebouwing heeft geen agrarische functie. De voortuinen liggen van de weg gescheiden door een sloot en zijn rijkelijk begroeid. Vanaf de kavels, achter de woning zijn er weidse vergezichten.

Het tweede type is het '*brede agrarische kavel*'. Aan weerszijden van de (stolp)boerderij op een brede ondiepe kavel ligt de zijtuin met boomgaard of een weiland. De kavels zijn omkadert door sloten. Tussen de bebouwing zijn er weidse vergezichten, mede door de transparantie van de boomgaarden. Het derde type '*diepe agrarische kavel*' heeft een smalle en diepe kavel met kleinschalige bijgebouwen achter de (stolp)boerderij. De kavel wordt door water omsloten en is ingericht met een aantal bomen op het terrein. Vanaf de weg en vanaf de kavel zijn er weidse vergezichten, begeleidt door sloten haaks op de hoofdweg. De karakteristieken van de dorps bebouwingstypologieën zijn verder vertaald in ontwikkelingskansen voor het lint. Daarbij wordt de ook de kans gegrepen om de hoofdrichting van het lint te versterken (kans 1 en 2) en het unieke karakter, de lengte en de transparantie van het lint te waarborgen (kans 3).

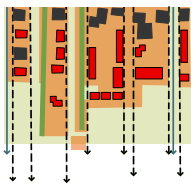
ONTWIKKELINGSKANSEN HAUWERT

Kans 1: Inbreiden in het lint

Het verdichten van het lint zorgt voor het benadrukken oost-west richting, de belangrijkste structuurdrager van het lint. Rondom de kerk kan een verdichting van het aantal korrels worden toegepast zodat de duidelijk wordt dat oost-west de dominante richting is het de haakse wegen niet de overhand nemen. Als het type 'dorpswonen in het groen', aan de randen worden de kavels groter en kunnen open plekken in het lint worden gevuld met zoveel mogelijk behoud van openheid (zipper).

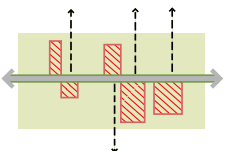
- Bebouwingstypologie afhankelijk van locatie in het lint
- Verdichten in de kern
- Weg als drager
- Benadrukken oost-west richting

Kans 2: Transformatie boeren erven

Woningen bijbouwen op de bestaande erven. Deze ingreep vergroot de relatie met het open landschap, doordat de nieuwe voorkanten naar buiten worden gericht. Bestaande zichtlijnen worden behouden, door bebouwing achter het hoofd gebouw aan de weg te plaatsen. De rafelige randen worden hierdoor versterkt. Waar mogelijk worden grootschalige bebouwing en kassen getransformeerd tot woonerf.

- Woningen bijbouwen op de bestaande erven.
- Voorkanten naar buiten.
- Zichtlijnen behouden, door bebouwing achter hoofd gebouw te plaatsen.
- Versterken van rafelige randen.

Kans 3: 'Nieuwe' linten

Hauwert kent nog maar een beperkt aantal uitbreidingen die zich afkeren van de structuurdrager. Om het dorp verder te vrijwaren van ontwikkeling van introverte wijpjes wordt ervoor gepleit uitbreidingen te maken in vormen van nieuwe linten. Dit zijn transparante linten van individuele kavels of bebouwde erven. Voorwaarde is dat de nieuwe linten voor langzaamverkeer goed verbonden worden met omliggende bestaande kern voor bereikbaarheid van voorzieningen.

- Bestaande linten aan wegen in de omgeving uitbreiden.
- Nieuwe transparante linten, met individuele kavels of bebouwde erven.
- Openheid behouden door de kavels in een 'zigzag' patroon te plaatsen.

Langzaamverkeersroutes

Locaties niet zichtbaar vanaf de weg

HAARLEM, SEPTEMBER 2010